

VĚDECKÝ ČASOPIS

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

0XV/11-3e

8

ROČNÍK 38 (LXV)
PRAHA
SRPEN
1992
ISSN 0139-570X

AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÝCH VĚD ČSFR
ÚSTAV VĚDECKOTECHNICKÝCH INFORMACÍ
PRO ZEMĚDĚLSTVÍ

Vědecký časopis

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

Redakční rada

Ing. Vladimír Jeníček, DrSc. (předseda), ing. Gejza Blaas, CSc., ing. Juraj Cvečko, CSc., doc. ing. Josef Fojtl, CSc., prof. ing. Félix Hutník, DrSc., ing. Karel Janotka, CSc., ing. Josef Kraus, CSc., doc. ing. Jaroslav Mach, CSc., prof. ing. Zdeněk Poděbradský, CSc., ing. Bohumil Prouza, CSc., doc. ing. František Střeleček, CSc., prof. ing. Karel Vinohradský, CSc., prof. ing. Jozef Višňovský, CSc.

Vedoucí redaktorka ing. Hedvika Malíková

Rukopisy odevzdány k tisku 3. 6. 1992 – Podepsáno k tisku 18. 8. 1992

OBSAH

Poděbradský Z., Martínková M., Pulkrábková J.: Metodika výpočtu rentability v chovu skotu	605
Hubáček J., Brčák J.: Tradice a perspektivy rozvoje čs. agrárního družstevnictví	623
Novák J., Chrastinová Z.: Kritéria hodnotenia podnikateľských zámerov pre účely poskytovania finančných príspevkov	641
Holeček J., Nedělová S.: Profesní příprava „všeobecný zemědělec“	651

Informace

Janda K.: Bankovníctví, úvěrování a finančníctví v zemědělství	665
--	-----

Ze zahraničí

Střeleček F., Svátek M.: Ekonomika kanadských farem s výrobním zaměřením na produkci mléka a masa	667
Jambor V., Tuček P.: Současná situace a prognóza pro trhy s obilninami a s krmivem v zemích OECD	673

Příloha

Statistické přehledy v čs. a zahraničním agrokomplexu
(Hlavní mechanizační prostředky v zemědělství - Spotřeba průmyslových hnojiv)

Rozhodujícím ekonomickým kritériem a cílem každého podniku je dosahování maximálního zisku. V současné době většina podnikatelů přemýšlí nad výrobním zaměřením, snaží se přizpůsobit poptávce po jednotlivých zemědělských výrobcích a orientovat výrobu tak, aby byl naplněn tento cíl.

Zvláštností zemědělství, jež ztěžuje sledování ekonomiky jednotlivých výrobků, je skutečnost, že v rámci výrobního procesu dochází k souběžné produkci většího počtu komodit. Zemědělská výroba představuje dialekticky uzavřený celek vzájemně propojených úseků výroby, jež nelze provozovat zcela samostatně. V rámci dělby práce může sice docházet ke specializaci podniků či „samostatných“ výrobních jednotek, ty jsou však vždy vzájemně propojeny, podmiňují se, tvoří harmonický celek ať již v rámci regionů, státu či světového zemědělství.

Základem veškeré zemědělské výroby je půda. Na ní vyrobené produkty slouží zčásti přímé spotřebě, poměrně značný objem rostlinné produkce je však transformován do finálních živočišných produktů. Současně s tím probíhá i zpětný proces, zabezpečující potřebný obsah humusu v půdě jako předpoklad pro dosahování solidních výnosů. Jde o zkušenosti všeobecně známé, přesto však je nutné je zdůraznit v souvislosti s prováděnými ekonomickými analýzami, především s výpočtem rentability.

Není rozhodující příznivá úroveň zisku či míra rentability u izolovaně sledované komodity v případě, že u ostatních je rentabilita podstatně nižší. Cílem je dosahování příznivé ekonomiky uzavřeného výrobního celku.

Objektivní posouzení úrovně rentability v rámci celého podniku nečiní obtíže. Z ekonomického hlediska je výrobní proces charakterizován jako závislost mezi množstvím externích vkladů představovaných pořizovací cenou spotřebovaného nakoupeného materiálu a vynaložené živé práce a tržbami za finální produkty, jež opouštějí výrobní proces zemědělství a jsou mimo zemědělství spotřebovány. Z rozdílu tržeb a externích nákladů vyplývá zisk, jenž determinuje ekonomickou úroveň.

Při izolovaném sledování ekonomiky jednotlivých výrobků se dopouštíme určitých nepřesností a tudíž i zkreslení co do objektivity výsledků. Na tuto problematiku bylo již podrobně poukázáno (Poděbradský 1991). Nutno rozlišovat mezi parciálními výsledky jednotlivých organizačně členěných úseků výroby, operací, opatření apod. a ekonomikou uzavřeného výrobního celku – podniku.

Určitým mezistupněm je hodnocení ekonomiky chovů hospodářských zvířat. Charakteristická je jejich organická návaznost na krmiva, jejichž výroba spadá do oblasti rostlinné výroby, navíc do více odvětví rostlinné výroby, a zpětná propojenost přes produkci chlévské mrvy či kejdy. Další specifikou je skutečnost, že v rámci

jednotlivých chovů je nutné zabezpečovat stálou obnovu stáda (případný nákup zvířat představuje pouze otevření stáda mezi dva či více kooperujících podniků).

Z organizačního hlediska jde o podchycení naturálního pohybu hmot a odchovávaných zvířat – rozpracovaných výrobků, meziprojektu – a o jejich postupnou přeměnu ve finální živočišné produkty. Ve vzájemně provázaném výrobním řetězu meziprojekt postupně nabíjí na něj vynaložené externí náklady a přenáší je do následných článků. Podrobnější členění výrobního procesu a interní sledování parciálních ekonomik je možné a v případě provozu většího rozsahu i prospěšné k tomu, aby během tohoto procesu byla možná průběžná kontrola a vytvořila se i možnost vhodného zásahu již v průběhu výrobní činnosti. Lze srovnávat, zda spotřeba materiálu, práce či dosažené dílčí výsledky (užitkovost, výnosy) odpovídají předpokladům či plánovaným výrobním záměrům, jak se výsledky liší v porovnání s minulým hospodářským obdobím, s výsledky sousedů, regionu apod. Vedle naturálních výsledků lze v řadě případů využít i parciálních ekonomických projevů.

Bylo by však chybou, kdybychom považovali za výsledek „rentabilitu“ píce či krmných obilovin (vždyť stejná tuna pšenice se ekonomicky zhodnotí zcela jinak, jestliže je prodána či zkrmíme-li ji u dojníc, prasat, drůbeže či u mladého skotu), případně odchovaných mladých zvířat určených k následnému chovu. Snad nejmarkantnějším případem je oceňování chlévské mrvy a její zařazení do koloběhu ekonomických hodnot. Např. ocenění chlévské mrvy jako „vedlejšího“ výrobku skotu buď zvyšuje „výnosy“ chovu skotu, nebo použitím odečítací metody při kalkulační praxi snížíme náklady v příslušné kategorii. V obou případech se zvýší „rentabilita“, avšak pouze zdánlivě. Zvýšení výnosů chovu je na druhé straně provázeno stejným růstem nákladů na hnojení u plodin. Pak při nákladu na chlévskou mrvu u obilovin 500 Kčs.ha⁻¹ se zvyšuje při výnosu zrna 5 tun.ha⁻¹ náklad na 1 tunu o 100 Kčs a s tímto nákladem se vrací z téměř 80 % zpět do živočišné výroby. Zvýšená „cena“ hnoje tedy vede k nárůstu nákladů nejen u rostlinných, ale i u živočišných produktů (zvyšuje se obrát nákladů). V případě nulového ocenění by klesly i náklady v živočišné výrobě při současném snížení obrátu výnosů.

Logicky z toho vyplývá, že z hlediska sledování skutečné rentability podniku, případně jednotlivých komodit živočišného původu nutno výrobní proces zkoumat jako uzavřený celek.

Úkolem příspěvku je odvození metodiky ekonomického hodnocení chovu skotu tak, aby bylo možné analyzovat vlivy všech parametrů výroby vstupujících do uzavřeného výrobního procesu.

Výroba tržního mléka a jatečného skotu začíná výrobou krmiv. Ty vstupují do chovu svými externími náklady postupně nahromaděnými během vlastní výroby, následné konzervace, skladování a druhotného zpracování až po rozvoz do objektů. Organicky navazuje výrobní proces v chovu skotu, organizačně členěný na jednotlivé kategorie s vysloveně finalizující koncovkou (dojnice, výkrm) na rozdíl od kategorií, pro něž je charakteristická netržnost. Jejich hlavní smysl spočívá v odchovu zvířat (telat, jalovic) pro zabezpečení procesu reprodukce stáda. Je to patrné z tab. I. Ekonomické výsledky roku 1991 jsou poznamenány procesem transformace, hlavně pak nízkými cenami za finální produkty a nižší užitkovostí než v předcházejícím období. V tomto případě však konkrétní výsledky nejsou předmětem našeho zájmu.

Výroba mléka i jatečného skotu tvoří uzavřený celek. Lze sice vyrábět jatečný skot bez výroby tržního mléka (veškeré mléko je zkrmeno telatům), nelze však produkovat tržní mléko bez doprovodné produkce jatečného skotu.

Kategorie	Průměrné stavy zvířat (ks)	Náklady (Kčs)	Tržby (Kčs)	Podíl kategorie (%) na	
				nákladech	tržbách
Dojnice	1,00	18 615	18 971*	59,8	76,2
Telata	0,41	3 827	109	12,3	0,4
Jalovice odchov	0,52	3 907	359	12,6	1,4
Výkrm	0,57	4 762	5 469	15,3	22,0
Celkem	2,50	31 111	24 908	100,0	100,0

* z toho 16 747 Kčs za mléko

Z tohoto hlediska je mateřský organismus rozhodující výrobní jednotkou chovu s poměrně širokým sortimentem finálních produktů. Kromě ovcí je u ostatních druhů hospodářských zvířat ekonomické hodnocení poměrně jednodušší: i když i zde nutno neustále obnovovat stádo či hejno, finalizuje se v podstatě jediný výrobek, navíc podíl nákladů na reprodukci zvířat tvoří poměrně malou část z celkových nákladů chovu. Podstatně odlišná situace je v chovu skotu – náklady spojené s reprodukcí se podílejí na celkových nákladech chovu skotu 20–25 %, zvláště pak při zrychleném obratu stáda krav, jak tomu bylo doposud.

Z uvedených argumentů vyplývá, že v případě sledování rentability nutno chov skotu posuzovat jako výrobně uzavřený celek, přičemž základní výrobní jednotkou je průměrně ustájená dojnice. Nerozhoduje pouze o produkci mléka a jeho ekonomice, ovlivňuje i všechny ostatní kategorie, a tedy i produkci a ekonomiku jatečného skotu. Přitom nelze přirozeným způsobem proces výroby mléka a masa sledovat odděleně (jedině v případě vstupu určitých konvencí spočívajících v zavádění smluvných „cen“ meziprojektu při interním pohybu zvířat mezi kategoriemi atd., což s objektivním zjišťováním rentability nemá nic společného).

Vedle mléčné užitkovosti je dojnice také nositelkou reprodukčních vlastností. V podmínkách prosté reprodukce svojí natalitou determinuje počet narozených, resp. odchovaných telat, jež limitují počet zvířat k jatečným účelům. Z poloviny rozhoduje i o úrovni masné užitkovosti, o výkrmových schopnostech potomků. Tato skutečnost nabude na větším významu zvláště při novém způsobu zpeněžování zvířat, kladoucím zvýšený důraz na kvalitu finálního produktu. Navíc samotné krávy vyřazené z chovu se podílejí na tržbách jatečného skotu v současné době při relativně nízkých cenách krav 25–30 % (v roce 1989 se podíl pohyboval přes 40 %).

Z uvedených principů vychází metodika výpočtu rentability chovu skotu, jejíž stručný postup lze charakterizovat takto:

Metodika vychází z prosté reprodukce krav, jejíž úroveň je dána jejich průměrnou produkční životností. Ta se projevuje v podílu odchovávaných jalovic z celkového stavu mladých zvířat. Spolu s úrovní čisté natality, cílovou hmotností zvířat (tj. vykrmených či odchovávaných) a konečně s růstovou schopností (průměrným denním přírůstkem na kus) je determinována struktura stáda – průměrné stavy zvířat v jednotlivých kategoriích.

Ke zjištění nákladovosti chovu postačuje pak znalost nákladů na krmný den (proti současné kalkulační praxi je nutné provést určité změny: u izolovaně posuzované kategorie dojnice je evidována kalkulační položka odpisy zvířat. O tuto položku je třeba náklad na krmný den snížit, neboť amortizace krav logicky vyplýne z rozdílu nákladů na chovná zvířata (jalovice) a z tržeb za vyřazené krávy. Navíc jde o přesnější vyjádření, neboť při výpočtu odpisů zvířat doposud figurovala účetní cena krávy).

Počet odchovaných telat spolu s následným úhynem zvířat určuje při prosté reprodukci stáda počet jatečných zvířat v jednotlivých kategoriích. Je-li známa průměrná jatečná hmotnost, známe i produkci jatečného skotu.

Dalším naturálním ukazatelem charakterizujícím výsledky chovu skotu je produkce tržního mléka. Je třeba zdůraznit, že v ekonomické koncepci se neprojeví mléko zkrmené telatům. Jde o meziprodukt, který dozná realizace až při prodeji finálních produktů.

K definování tržeb chovu skotu zbývá zjistit úroveň zpeněžení (jako odrazu kvality). Znalost uvedených údajů umožňuje zjistit úroveň skutečně realizovaného zisku, jenž představuje vrcholový ukazatel ekonomického hodnocení.

Abstrahujeme-li od „hodnotových“ zpětných vlivů chlévské mrvy (jak na ně bylo upozorněno), lze matematicky vyjádřit ekonomiku celého výrobního toku uskutečňovaného v chovu skotu takto:

$$Z = T - N$$

$$Z_{S_i} = \left(\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m \sum_{k=1}^o c_{ijk} Y_{ijk} - \sum_{i=1}^n \sum_{l=1}^p n_{il} X_{il} \right) / S_i$$

kde: Z - zisk
 T - tržby
 N - náklady
 c - realizační cena
 Y - naturální množství finálního produktu
 n - jednotková cena nákladu
 X - množství spotřebovaného materiálu či práce na krmný den
 S - průměrný stav zvířat ($i=1$ - dojnice)
 i - kategorie skotu
 j - druh finálního produktu
 k - kvalita výrobku (třída jakosti)
 l - kalkulační jednotka

Metodický přístup umožňuje vedle výsledků, tj. vlastního výpočtu rentability, hluboce analyzovat příčiny dosažené úrovně. Je to patrné z definování prvotních vstupních údajů. Konkrétní zisková funkce chovu skotu, jak byla matematicky definována a jak je dále použita, představuje vliv 84 nezávisle proměnných z oblasti reprodukčních parametrů výroby (28), užitkovosti (34), cenových (14) a nákladových vstupů (8).

Mezi vstupy a výstupem (zisk) lze sledovat celou řadu dílčích ukazatelů po naturální stránce (objem finální produkce podle kategorií, druhu produktu, případně kvality), ale i strukturu tržeb a nákladů v jednotlivých kategoriích.

Uvedený počet nezávisle proměnných není konečný, souvisí s hloubkou analýzy. Např. v použitém programu vystupuje jako jedna nezávisle proměnná „náklad na

krmný den“ u určité kategorie skotu. Z hlediska podrobnějšího analytického zkoumání lze otevřít celou problematiku výrobního procesu, který stanovení nákladu na krmný den předcházet, tj. rozpitvat jednotlivé nákladové položky, a jít ještě dále tím, že budou podrobněji analyzovány vlivy, které ovlivňují úroveň dané nákladové položky. Např. u nákladů na vlastní krmiva lze zpětně přes dopravu, konzervaci a výrobu krmiv dospět až k jednotlivým výrobním či pracovním operacím rostlinné výroby, jež představují prvotní vstup na samém začátku zemědělské výroby.

Naopak zpětně lze zjišťovat vliv změn ve všech úsecích výrobního řetězu na zisk chovu skotu. Po této stránce jsme na samém začátku analytických možností.

Znovu nutno zdůraznit, že tento postup je umožněn proto, že bylo abstrahováno od oceňování chlévské mrvy a současně od nákladové položky u rostlinných výrobků „náklady na chlévskou mrvu“. Tím dostává tok informací pouze jednostranný pohyb – od prvotních vstupů do zemědělství přes postupné předávání meziproduktu až po finální živočišný produkt.

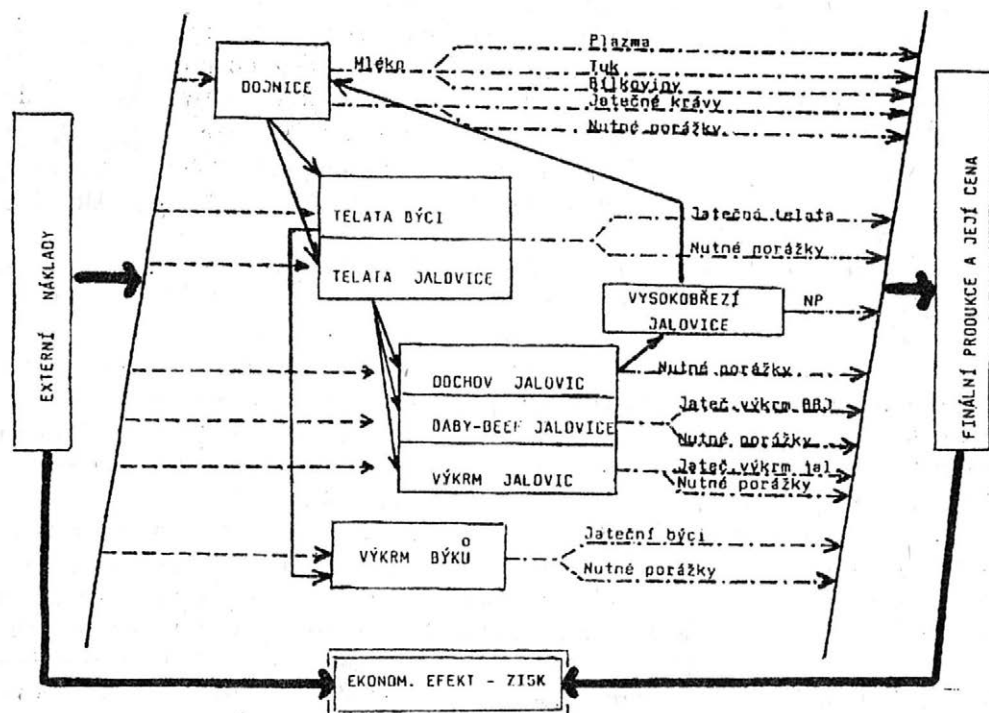
Předkládaná metodika umožňuje sledovat vliv jednotlivých nezávisle proměnných – vstupních parametrů výroby agregovaných z určitých nezávisle proměnných (např. nákladových položek apod.), případně vlivy ukazatelů.

Některé vstupní údaje mohou být korelovány. Je například známo, že s dojivostí klesá tučnost mléka, zvýšenou užitkovost doprovází většinou progresivní vzrůst variabilních nákladů, hlavně na krmiva atd. V tom případě, nejsou-li regresní závislosti jednoznačně matematicky definovány, nutno spoléhat na zkušenosti, na kvalifikovaný odhad změn spojených se změnou určitého parametru výroby.

Co je z metodického hlediska nejcennější, je skutečnost, že není třeba uvnitř probíhajícího výrobního procesu zavádět „oceňování“ meziproduktu, jež je výplodem určitých konvencí uplatňovaných praxí. V rámci uzavřeného obratu stáda stačí evidovat naturální pohyb zvířat z jedné kategorie do ostatních, aniž by bylo nutné je v momentu převodu „oceňovat“, není třeba stanovovat ani cenu narozeného, resp. odchovaného telete až do té doby, než se zvíře skutečně realizuje jako jatečný kus (vykrmený či vyražený z chovu včetně krav). Cenu není třeba stanovovat ani u jalovic převáděných do krav – během celé doby odchovu na sebe nabalují externí náklady, přičemž z rozdílu těchto externích nákladů a tržeb za jatečné krávy vyplývá ztráta („amortizace“ krav), která zatěžuje chov náklady spojenými s reprodukcí základního stáda.

Je otázkou, zda uvedené platí i v případě, kdy obrat stáda je otevřený a v rámci dělby práce dochází ke specializaci na chov určité kategorie skotu. Nutno si uvědomit, že i v případě právní samostatnosti kooperujících podniků (prodej a koupě plemenných či chovných zvířat, nákup krmiv apod.) se výrobní proces v určitém okruhu musí uzavřít – v rámci sdružení kooperujících podniků, zemědělství státu, či nakonec v případě importu v rámci světového zemědělství.

Proti uzavřenému celku, u něhož není nutné operovat s hodnotou meziproduktu, se závislosti mění, ovšem jen co do formy. Realizovaný zisk vyplývá z rozdílu externích nákladů a tržeb za finální produkty. Pouhé rozdělení chovu na jednotlivé izolované chované kategorie v samostatných podnicích výši realizovaného zisku nezmění, dochází pouze k přisouzení určité části z celkově realizovaného zisku jednotlivým kooperujícím partnerům. Čím více získá jeden partner, tím méně si mohou přisvojit ostatní. Kooperace probíhá tím způsobem, že se meziprodukt postupně prodává partnerovi, který na předcházejícího výrobním procesem navazuje. Ten zaplatí, a současně s tím, že uhradí jeho náklady, mu ve formě ceny přisoudí i podíl ze zisku, který však doposud není realizován! K tomu dojde až při prodeji finálních produktů, jež opustí zemědělství.

— pohyb zvířat
----- náklady
----- realizace

1. Přístup k ekonomickému hodnocení výroby tržního mléka a jatečného skotu (vč. telat), tj. chovu skotu – Access to economic evaluation of market milk and slaughter cattle production (including calves), e.g. to cattle breeding

Kupující partner vlastně prodávajícímu zisk zálohuje. Současně se získáním zvířete přejímá kupující i riziko, že tento zisk v případě úhynu nemusí realizovat, nebo jen zčásti v případě nutné porážky.

V rámci uzavřeného obratu stáda v jednom podniku nesou riziko neúspěchu všechny články výrobního řetězce ve výši svých nákladových podílů, v případě otevřeného obratu se zvířata postupně prodávají a nakupují, „černý Petr“ však zůstává u posledního článku. Hodně záleží i na cenových relacích meziprojektu, ty jsou kritériem úměrnosti rozdělení celkového realizovaného zisku.

Tuto problematiku postupně zdůvodnil P o d ě b r a d s k ý (1991). Má-li být specializace účinná, musí zabezpečit vyšší racionalizaci výroby, jejímž důsledkem je snížení nákladů, resp. zvýšení kvality finálních výrobků. V tomto případě se realizuje dodatečný zisk. Záleží pak na tom, podle jakých pravidel je dále rozdělen. Např.

v případě relativně „dražšího“ pořízení plemenného či chovného materiálu se musí tento zvýšený náklad vrátit v závěrečném úseku vyšší užítkovostí, jež i tomuto kooperantovi přinese určitou část dodatečného zisku.

Jednoduchá je situace, dochází-li k rozdělování zisku. Daleko větší problémy nastávají, je-li chov ztrátový. Pak se ztráta projeví většinou v závěrečném úseku výroby, navíc je vážně ohrožena další spolupráce. Dospíváme k závěru, že výchozí základnou je uzavřený obrát stáda. Vedle něj lze sledovat i parciální ekonomické výsledky chovu, jejich organická propojenost je však evidentní.

Závěrem metodického přístupu nutno podotknout, že pomocí doporučované metodiky nelze zodpovědět otázku, jaký je náklad na jednotku produkce (mléka, přírůstku, jatečné hmotnosti apod.), na druhé straně, což je daleko důležitější, lze objektivně zjistit dosahovanou úroveň zisku na krávu za rok, s k u t e č n o u rentabilitu celého uzavřeného výrobního procesu orientovaného na produkci tržního mléka a jatečného skotu.

POSTUP PŘI EKONOMICKÉM HODNOCENÍ CHOVU SKOTU

V případě využití automatizovaného výpočetního zpracování lze program prováděných analýz koncipovat libovolně rozsáhlý. Podrobnější třídění celého výrobního procesu umožňuje získat úplnější obraz o výsledcích výroby včetně příčin, jež na nich participují.

Ve VÚŽV v Uhřetěvsi byla pro tento účel vypracována metodika zohledňující čtyři kategorie skotu: dojnice, telata, odchov jalovic a výkrm (P o d ě b r a d s k ý 1975, 1981, 1985 a 1991). Předkládaná metodika má podrobnější členění, tj. umožňuje hlubší pohled do výrobního procesu. Kategorie telata je členěna na dvě podkategorie (býčci, jalovičky), odchov jalovic na čtyři podkategorie (odchov, vysokobřezí jalovice, tzv. baby-beef a výkrm), takže celkem je chov skotu členěn na osm kategorií:

- $i =$
- 1 – dojnice (D)
 - 2 – telata – býčci (TB)
 - 3 – telata – jalovičky (TJ)
 - 5 – „baby-beef“ jalovic (BBJ)
 - 6 – odchov jalovic (OJ)
 - 7 – výkrm jalovic (VJ)
 - 8 – vysokobřezí jalovice (VbJ)
 - 9 – výkrm býků (VB)

Pro $i=4$ je rezervována kategorie „baby beef“ býčků, s nimiž však není dále kalkulováno.

Přístup k ekonomickému hodnocení výroby tržního mléka a jatečného skotu (vč. telat), tj. chovu skotu, je schematicky znázorněn v obr. 1.

Úvodem je třeba se zmínit i o j -tém třídění podle druhu finální produkce.

- $j =$
- 1 – mléčná plazma
 - 2 – obsah tuku (%)
 - 3 – obsah bílkovin (%) – prozatím s ním není kalkulováno
 - 4 – jatečná zvířata, jež ukončila výrobní cyklus
 - 5 – jatečná zvířata z nutných porážek

Postup výpočtu lze rozdělit do tří kroků:

1. struktura obratu stáda,
2. produkce tržního mléka a jatečného skotu,
3. tržby a náklady – zisk.

Struktura a obrat stáda

Pro jednotlivá stáda, plemena či křížence, výrobní zaměření atd. je charakteristická určitá struktura stáda. Při různém rozvinutí reprodukčních a výkrmových užitkových vlastností se mění počet zvířat v jednotlivých kategoriích vzhledem k základu chovu, tj. k průměrně ustájené dojnici.

Strukturu stáda a jeho obrat charakterizují:

- průměrné stavy zvířat v jednotlivých kategoriích (S_i),
- roční počet jatečných zvířat v jednotlivých kategoriích (J_i),
- počet převáděných zvířat z jedné kategori do další (M_i).

Pro charakteristiku S_i , J_i , popřípadě M_i jsou určující parametry výroby uvedené v tab. II.

II. Výchozí (prvotní) údaje - The initial (primary) data

R ¹	Parametr výroby	M.j.	Symbol
6	Odchováno telat na krávu za rok	ks	
7	Podíl býčků či jaloviček z odch. telat	%/100	$1_i^{88)}$
9	Podíl úhynu	%/100	u_i
10	Podíl brakace	%/100	b_i
11	Podíl doby odchovu uhynulých zvířat	%/100	r_i
14	Konečná živá hmotnost jatečných zvířat	kg	Y_{i4}
15	Počáteční ž.h. zvířat	kg	H_i
16	Průměrný denní přírůstek	kg	p_{i4}
17	Živá hmotnost brakovaných zvířat	kg	Y_{i5}
18	Průměrný denní přírůstek brakovaných zvířat	kg	p_{i5}
22	Index inseminace jalovic	index	I

⁸⁾řádek ve výsledné sestavě

⁸⁸⁾ $I_2 + I_3 = 1$

Základem procesu reprodukce je obnova stáda krav. Výchozím momentem je produkční životnost krav, jejíž reciprokou hodnotou je podíl krav ročně vyřazovaných z chovu (J_{15}). Mimo to je nutné přihlídnout i k úhynu krav (u_i), případně k nutným porážkám (b_i). Součet těchto zvířat představuje v podmínkách prosté reprodukce potřebný počet jalovic převedených ročně do krav. Ten je však závislý na úrovni odchovu jalovic (včetně telete – jalovičky) a je ovlivňován především úhynem, podílem nutných porážek a podílem jaloviček z odchovaných telat. Přebývajících jalovic nad potřebný počet určených k reprodukci lze vykrmit jako jatečná telata (baby-beef) či do vyšší hmotnosti.

K definování S_i a J_i je třeba na základě výchozích údajů (tab. II) provést určité pomocné výpočty. Předně je třeba stanovit podíl zařazených telat jaloviček, která se dožila 0,5 roku (m_i) do odchovu jalovic (m_6) a zbytek vykrmit (m_5+m_7).

$$m_6 = (u_1 + b_1) \cdot (1 + u_8 + b_8) \cdot (1 + u_6 + b_6) \cdot (1 + u_3 + b_3) / l_3 \cdot t$$

Musí platit, že součet $m_i = m_6 + m_5 + m_7 = 1$, čímž je určen podíl jaloviček určených k výkrmu ať již klasickému (m_7), či baby-beef (m_5):

$$m_5 + m_7 = 1 - m_6$$

z čehož vyplývá, že

$$m_5 = 1 - m_6 - m_7, \text{ resp. } m_7 = 1 - m - m_5$$

Dalším pomocným výpočtem je odvození doby odchovu či výkrmu u jednotlivých kategorií; obecně platí, že tato doba je funkcí rozdílu konečné a počáteční živé hmotnosti a průměrného denního přírůstku:

$$d_i = Y_i - H_i / p_i$$

Při normálním odchovu telat (d_{24} a d_{34}) do půl roku je konstantní doba odchovu 183 dní snížena o délku pobytu u krávy do odstavu (10 dní), tj. 173 dní. V tomto případě je závisle proměnnou hmotnost telat při odstavu (Y_{24} či Y_{34}):

$$Y_{24} = H_2 + p_{24} d_{24} = H_2 + 173 p_{24}$$

a analogicky pro

$$Y_{34} = H_3 + p_{34} d_{34}$$

Doba odchovu jalovic do otelení je součtem odchovu do připuštění, indexu inseminace, jenž prodlužuje dobu odchovu, a doby březosti (rozdělenou na dobu pěti měsíců po připuštění a zbývající období chovu vysokobřezí jalovice):

$$d_{84} [(Y_{64} - H_{64}) / p_{64}] + 21 \cdot I + 285.$$

Zbývá definovat dobu odchovu uhynulých zvířat jako relativní hodnotu (r_i), jež je charakteristická pro určitou kategorii (např. u telat spadá většina úhynu do první poloviny odchovu, u starších během celého období):

$$d_{iu} = d_{i4} \cdot r_i$$

Uhynulá zvířata se nepodílejí na finální produkci, na druhé straně zvyšují náklady chovu.

Pro stanovení roční produkce jatečných zvířat, nutně poražených zvířat a definování průměrných stavů v jednotlivých kategoriích je nutné zjistit počet zvířat (mezi-produktu) přecházejících z jedné kategorie do dalších (tab. III). Jsou funkcí čisté natality, podílu pohlaví, úhynu a nutných porážek.

Lze přistoupit k cílovému výpočtu této subkapitoly. Jednodušší je stanovení roční produkce jatečných zvířat. V podmínkách prosté reprodukce platí zásada, že ročně lze odporazit tolik zvířat, kolik se jich narodí (po odpočtu počtu uhynulých zvířat):

$$\sum (J_{i4} + J_{i5}) = t - \sum u_i$$

Roční produkce jatečných zvířat (v kusech) je definována v tab. IV.

III. Stanovení pohybu zvířat uvnitř chovu (v ks) - Animal movement in the breeding (in pcs)

Sl., ř.	Počet převáděných zvířat z kategorie	Symbol	Výpočet podle vzorce
D 28	Telata – býčci	M_2	$S_{1.t.l_2} \cdot (1 - u_2) \cdot (1 - b_2)$
E 28	Telata – jalovičky	M_3	$S_{1.t.l_3} \cdot (1 - u_3) \cdot (1 - b_3)$
G 28	Odchov jalovic	M_6	$M_3 \cdot m_6 \cdot (1 - u_6) \cdot (1 - b_6)$
J 28	Vysokobřezí jalovice	M_8	$M_6 \cdot (1 - u_8) \cdot (1 - b_8)$

* ve výsledné sestavě je značen sloupec písmenem a řádek číslem (platí i pro další tab.)

IV. Výpočet roční produkce jatečných zvířat (ks) – Calculation of the year production of slaughter animals (in pcs)

Sl., ř.	Ukazatel	Symbol	Výpočet podle vzorce
Zvířata s ukončeným výrobním cyklem			
L 27	Krávy	J_{14}	$S_{1.b_1} - J_{15}$
F 27	Jalovice baby beef	J_{54}	$M_3 \cdot m_5 \cdot (1 - u_5) \cdot (1 - b_5)$
I 27	Jalovice výkrm	J_{74}	$M_3 \cdot m_7 \cdot (1 - u_7) \cdot (1 - b_7)$
K 27	Býci	J_{94}	$M_2 \cdot (1 - u_9) \cdot (1 - b_9)$
Nutné porážky			
D 29	Telata – býčci	J_{25}	$S_{1.t.l_2} \cdot b_2$
E 29	Telata – jalovičky	J_{35}	$S_{1.t.l_3} \cdot b_3$
F 29	Jalovice baby beef	J_{55}	$M_3 \cdot m_5 \cdot b_5$
G 29	Jalovice odchov	J_{65}	$M_3 \cdot m_6 \cdot b_6$
I 29	Jalovice výkrm	J_{75}	$M_3 \cdot m_7 \cdot b_7$
J 29	Vysokobřezí jalovice	J_{85}	$M_6 \cdot b_8$
K 29	Býci	J_{95}	$M_2 \cdot b_9$
L 29	Krávy	J_{15}	výchozí údaje

Počet jatečných zvířat je výchozí základnou pro zjištění produkce jatečných zvířat při zohlednění konečné hmotnosti ($Y_{i4} + Y_{i5}$), a konečné tržeb, přihlídneme-li navíc k jednotkovým cenám jako odrazu kvality (součet T_{ijk}).

Průměrné stavy zvířat (S_i) charakterizují strukturu zvířat v chovu a jsou důležitým základem pro sledování nákladů. Postup výpočtu obsahuje tab. V.

Naturální výsledky výroby

Z hlediska intenzity zemědělské výroby patří mezi důležité ukazatele sledování objemu produkce na jednotku plochy. V chovu skotu je nejběžněji vyjadřován jako množství vyprodukovaného mléka a jatečných zvířat.

Při posuzování úrovně výroby v samotném chovu lze abstrahovat od hustoty chovaného skotu. Rozhodující je pak objem finální produkce na průměrně chovanou dojnici za rok. Přitom na tvorbě finální produkce se podílejí úměrně svému významu všechny kategorie zvířat, přičemž pouze některé se podílejí na přímé finalizaci (obr. 1).

V. Stanovení průměrného stavu zvířat v jednotlivých kategoriích (v ks) – Determination of the average state of animals in particular categories (in pcs)

Sl., ř.	Kategorie	Symbol	Výpočet podle vzorce
L 30	Dojnice	S_1	výchozí údaj: 1
D 30	Telata – býčci	S_2	$(d_{24}M_2 + d_{24r251}t_{24}u_2 + d_{25}J_{25})/365$
E 30	Telata – jalovičky	S_3	$(d_{34}M_3 + d_{34r35}t_{34}u_3 + d_{35}J_{35})/365$
F 30	Jalovice baby beef	S_5	$(d_{54}J_{54} + d_{54r55}M_{54}u_5 + d_{55}J_{55})/365$
G 30	Jalovice odchov	S_6	$[d_{64}J_{64} + 21(I - 1)M_6 + d_{64r65}M_{64}u_6 + d_{65}J_{65}]/365$
I 30	Jalovice výkrm	S_7	$(d_{74}J_{74} + d_{74r75}M_{74}u_7 + d_{75}J_{75})/365$
J 30	Vysokobřeží jalovice	S_8	$(d_{84}M_8 + d_{84r85}M_{84}u_8 + d_{85}J_{85})/365$
K 30	Býci výkrm	S_9	$(d_{94}J_{94} + d_{94r95}M_{94}u_9 + d_{95}J_{95})/365$

VI. Výchozí údaje charakterizující finální produkci mléka, ceny finálních produktů a úroveň externích nákladů
– The initial data characterizing final milk production, final product prices and the level of external costs

Sl., ř.	Parametr výroby	M.j.	Symbol
L 32	Tržní produkce mléka na krávu za rok	l	Y_{11}
L 21	Obsah tuku v mléce	%	Y_{12}
.	Obsah bílkovin v mléce	%	Y_{13}
L 23	Cena za litr mléčné plazmy	Kčs	C_{11}
L 24	Cena za % tuku v l mléka		C_{12}
.	Cena za % bílkovin v l mléka		C_{13}
.	Cena za kg ž.h. jatečných zvířat:	Kčs	C_{14}
25	– jež ukončila výrobní cyklus		
26	– za nutné porážky		C_{15}
40	Náklady na krmný den	Kčs	N_i

Naturální objem produkce charakterizujeme produkcí tržního mléka na dojnici za rok (Y_{11}). Proti dojivosti je tento ukazatel redukován o mléko zkrmené telatům. Produkce jatečného skotu vyplývá ze součtu dokrmených zvířat ($i=1,5,7,9$) a nutných porážek u všech kategorií:

$$\sum J_{i4} Y_{i4} + \sum J_{i5} Y_{i5}$$

Tržby, náklady, zisk – rentabilita chovu

Za rozhodující ukazatel nutno považovat zisk vytvořený v rámci celého chovu na průměrně ustájenou krávu za rok:

$$Z_{SI} = T_{SI} - N_{SI}$$

kde: T_{SI} - cena finální produkce (tržby) na průměrně ustájenou dojnici za rok

N_{SI} - externí náklady vynaložené v chovu skotu postupně v rámci jednotlivých kategorií na dojnici za rok

Pro jejich výpočet nutno doplnit soubor údajů o další vstupní údaje (tab. VI).

[illegible]

24	Cena za 1 % tuku v 1 l mléka	c_{i2}	Kčs								0,76		
25	RC za kg jateč. zvířat	c_{i4}	Kčs			32		31		28	17,5		
26	RC za kg brak. zvířat	c_{i5}	Kčs	25	25	20	29	28	27	20	15		
27	Roční produkce zvířat	J_{i4}	ks			0,0649		0,0448		0,3649	0,2000		0,6745
28	Meziprodukt	M_i	ks	0,4180	0,4180		0,2452		0,2404				1,3216
29	Roční produkce brak. zvířat	J_{i5}	ks	0,0600	0,0600	0,0167	0,0287	0,0014	0,0025	0,0418	0,0400		0,2511
30	Průměrné stavy	S_i	ks	0,2122	0,2119	0,0480	0,2484	0,0328	0,0881	0,4554	1,0000		2,2967
31	Natur. objem finální prod.	Y	kg										
32	– mléčná plazma	Y_{i1}									3700		3700
33	– jatečná zvířata	Y_{i4}				19,46		15,66		204,35	106,50		345,98
34	– brakovaná zvířata	Y_{i5}		4,80	4,20	4,68	10,04	0,43	1,13	14,63	18,00		57,91
35	Cena finální produkce	T_{S1}	Kčs										27965
36	– mléčná plazma	T_{i1}									6808		6808
37	– tuk	T_{i2}									11248		11248
38	– jatečná zvířata	T_{i4}				622,79		485,59		5721,85	1863,75		8694
39	– brakovaná zvířata	T_{i5}		120,00	105,00	93,63	291,14	11,99	30,46	292,60	270,00		1215
40	Vlastní náklady na KD	N_i	Kčs	27	27	25	21	21	24	24	55		
41	Celkové vlastní náklady	$365N_{i-5}$	Kčs	2090,91	2088,21	437,88	1904,02	251,40	771,75	3989,10	20075,00		31608
42	ZISK	Z_{S1}	Kčs										-3643

Sumu tržeb lze definovat jako součet tržeb za tržní mléko na krávu za rok ($c_{11}Y_{11}+c_{12}Y_{11}Y_{12}+c_{13}Y_{11}Y_{13}$) a jatečného skotu v již uvedených dvou rovinách:

$$\sum_{i=1,5,7,9} c_{i4} Y_{i4} J_{i4} + \sum_{i=1}^9 c_{i5} Y_{i5} J_{i5}$$

Externí náklady, jak jsou definovány, představují poměrně jednoduchý výpočet. Jde o součin nákladů na krmný den (.365) a průměrných stavů v jednotlivých kategoriích

$$\sum_{i=1}^9 365 N_i S_i$$

Složitější analýzy by následovaly v případě podrobnějšího členění na jednotlivé kalkulační položky, zvláště pak u krmiv, u nichž by rozbor mohl pronikat přes náklady na sestavenou krmnou dávku a konzervaci až k ekonomice výroby jednotlivých krmiv, tj. na samý okraj ekonomického zkoumání celého výrobního procesu.

PROGRAM A JEHO VYUŽITÍ

Uvedený metodický postup byl zpracován ve formě programu do automatizovaného výpočetního systému QUATRO PRO, který je ve VÚŽV Uhřetěves běžně využíván. Byl přiložen k předložené výzkumné zprávě (Poděbradský a kol. 1992). Vzhledem k jeho rozsahu nebylo technicky možné jeho publikování. Je však k dispozici u autorů.

Program vyúsťuje do přehledné tabulky, obsahující všechny potřebné údaje, od vstupů (84 nezávisle proměnných) přes pomocné a dílčí ukazatele až po stanovení zisku realizovaného v chovu skotu v přepočtu na průměrně ustájenou krávu za rok (sl. N, ř. 42). Jednu z variant uvažující čtyřletou obměnu stáda krav, doживost 4 000 l na krávu za rok (3 750 l tržního mléka) a náklady a ceny finálních výrobků na úrovni průměru ZD ČR v roce 1991 obsahuje tab. VII.

V případě záměny vstupních parametrů výroby (užitkovosti, dlouhověkosti krav, nákladovosti, cenových hladin apod.) dochází k alikvótním změnám jak v objemu finální produkce, tak i v ekonomice. Na těchto spekulacích byly založeny již publikované články (Poděbradský a kol. 1988, Poděbradský 1992a,b).

Pomocí těchto úloh lze odvozovat provozně ekonomické dopady v chovu skotu, optimalizovat výrobní proces, stanovovat mezní hranice užitkovosti apod. podle záměru řešeného problému.

Program lze využívat i u specializovaných podniků provozujících pouze některé kategorie. Prodej zvířat, tj. meziprojektu, nutno však v tomto případě považovat za „finální“ produkci-tržbu, která pak vystupuje u nakupujícího podniku jako „externí“ náklad. Navíc ve sledovaném výrobním procesu nemusí figurovat všechny kategorie.

Doporučená metodika je základem úvah, nevylučují však k řešení problematiky použít i jiných parciálních přístupů (např. izolovaně prováděných kalkulací), vedoucích k hlubšímu objasnění záměrů a cílů.

Literatura

- PODĚBRADSKÝ, Z.: Zjišťování ekonomické důležitosti jednotlivých ukazatelů užitkovosti v chovu skotu. Metodiky pro zavádění výsledků výzkumu do praxe. Praha, ÚVTIZ, 1975a, č. 15.
- PODĚBRADSKÝ, Z.: Ekonomika chovu skotu. In: KOPECKÝ a kol.: Chov skotu. Praha, SZN 1981, s. 452–484.
- PODĚBRADSKÝ, Z.: Analýza ekonomických vazeb mezi výrobou mléka a výrobou jatečného skotu. Zeměd. Ekon. 31, 1985, č. 9, s. 765–780.
- PODĚBRADSKÝ, Z.: Objektivizace metod ekonomického hodnocení finálních zemědělských produktů. Zeměd. Ekon. 37, 1991, č. 5, s. 287–310.
- PODĚBRADSKÝ, Z. – MARTÍNKOVÁ, M. – PULKRÁBKOVÁ, J.: Metodika výpočtu rentability chovu skotu. [Dílčí zpráva.] Praha – Uhřetěves, VÚŽV 1992.
- PODĚBRADSKÝ, Z. – VÁCHAL, J. – PŘIBYL, J. – JÍLEK, F.: Ekonomická efektivnost přenosu raných embryí k produkci dvojčat u skotu. Zeměd. Ekon. 34, 1988, č. 4, s. 239–256.
- PODĚBRADSKÝ, Z.: Analýza současného stavu chovu skotu. Zeměd. Ekon., 38, 1992a, č. 3, s. 147–158.
- PODĚBRADSKÝ, Z.: Může být chov skotu rentabilní? Agroekonomika, 1992b, č. 6.
- PODĚBRADSKÝ, Z. – MARTÍNKOVÁ, M. – PULKRÁBKOVÁ, J., Výzkumný ústav živočišné výroby, Praha

Došlo 26.5.1992

Metodika výpočtu rentability v chovu skotu

Zeměd. ekon. 38, 1992, č. 8, s. 605 – 621. – 1 graf, 7 tab., lit. 8, res. čes., angl.

skot, maso, mléko, rentabilita, metodika výpočtu

Je uvedena metodika ekonomického hodnocení chovu skotu, chápaného jako nerozdělitelné odvětví výroby tržního mléka a jatečného skotu. Z hlediska co nejobjektivnějšího metodického přístupu je chov skotu posuzován jako uzavřený celek v podmínkách prosté reprodukce. Rozhodujícím ekonomickým ukazatelem je zisk celého chovu skotu v přepočtu na průměrně ustájenou krávu za rok. Vyplývá z rozdílu tržeb za veškeré finální produkty opouštějící chov a externích nákladů, které vstupují do jednotlivých kategorií a v rámci pohybu meziprojektu se postupně přenášejí spolu s převodem zvířat do dalších kategorií.

Metodika umožňuje komplexní posouzení ekonomiky celého chovu skotu. Nelze však zjistit ekonomiku výroby mléka či jatečného skotu. K tomu je třeba využívat jiných metodických postupů (např. běžně používaných kalkulací), jejichž vypovídací schopnost je však omezena.

Rentabilita chovu skotu je definována jako vliv minimálně 84 nezávisle proměnných, charakterizujících reprodukční ukazatele, ukazatele mléčné a masné užitkovosti, nákladovost a ceny finálních produktů. V případě, že chápeme proces výroby mléka a jatečného skotu v užších souvislostech, lze počátek analýzy orientovat až do počátku výroby krmiv a postupně zkoumat podíly jednotlivých článků výrobního řetězu přes konzervaci, vlastní krmení až po finalizaci živočišných produktů na trhu. V tomto případě se může počet vstupních parametrů podstatně zvýšit.

Předností použité metodiky je skutečnost, že veškerý vnitřní pohyb meziprojektu má přírodní charakter, zvířata, případně krmiva vlastní výroby, při převodu do dalších kategorií není třeba oceňovat. Přenáší s sebou pouze sumu externích nákladů, které nashromáždily během dosavadní rozpracované výroby. Meziprojekt není třeba oceňovat (!) a tím vlastně „zálohovat“ zisk v kategoriích předcházejících kategorií, na jejímž konci teprve dochází ke zpeněžení finálních produktů a tím i realizaci zisku.

Příspěvek obsahuje postup výpočtu provozně ekonomických výsledků chovu skotu: a) průměrných stavů v jednotlivých kategoriích, b) počet jatečných zvířat podle kategorií, c) tržby za finální výrobky, d) náklady na skot v jednotlivých kategoriích, e) zisk, vše v přepočtu na průměrně ustájenou krávu za rok.

Byl zpracován program pro automatizovaný výpočetní systém QUATRO PRO, jenž slouží potřebám výzkumu i praxe při sledování ekonomiky chovu skotu.

PODĚBRADSKÝ Z. – MARTÍNKOVÁ M. – PULKRÁBKOVÁ J., Research Institute of Animal Production, Praha

Methodics of profitability calculation in cattle breeding

Zeměd. ekon., 38, 1992, No. 8, pp. 605 – 621. – 7 figs, 7 tabs, refs 8, summaries in cz, en

cattle, meat, milk, profitability, methodics of calculation

The treatise presents the methodics of economic evaluation of cattle breeding, taken as an inseparable branch of market milk and slaughter cattle production. From the point of view of the most objective methodical access cattle breeding is evaluated as a closed entirety in conditions of simple reproduction. Profit of the whole cattle breeding calculated for an average housed cow per year is the the leading economic indicator. It is computed as the difference of sales yields of the final products and the external costs, which enter the particular categories and which are during the intermediate product movement gradually transferred together with the transfer of animals to the other categories. The methodics allows the complex evaluation of economy of cattle breeding as a whole. However, it is not possible to determine milk production or slaughter cattle economy. For that it is necessary to use also other methodic proceedings (for example the commonly used calculations), information capacity of which is however restricted.

Cattle breeding profitability is defined as an effect of minimally 84 independent variables, characterizing reproduction indicators, milk and meat efficiency indicators, cost rate and final products prices. In case we understand milk production and slaughter cattle process in close relationship, it is possible to orientate the beginning of analysis to the beginning of feedstuffs production and gradually investigate the shares of particular links of the production chain through preservation and feeding itself to the finalisation of animal products on the market. In this case number of input parameters may increase substantially. The advantage of methodics used lays in the fact that all internal intermediate product movement is of the natural character, so that it is not necessary to evaluate animals or feedstuffs of own production, eventually, at transferring to other categories. They transfer only the sum of the external costs accumulated during the up-to-now unfinished production. It is not necessary to evaluate the intermediate product and so to „pay the profit in advance“ in categories preceding the final one in which the final products and therefore also the profit are realized.

The article contains a method of calculation of operational economic results in cattle breeding: a) average number of heads in particular categories, b) number of slaughter animals according to categories, c) sales yields of final products, d) costs on cattle in particular categories, e) profit (all calculated for an average housed per year).

The programme for computerized system QUATRO PRO, serving the needs of research and practice of the economy of cattle breeding, was processed.

Adresa autorů:

Prof. ing. Zdeněk Poděbradský, CSc., ing. Miluše Martínková, ing. Jitka Pulkrábková, Výzkumný ústav živočišné výroby, 104 00 Praha 10 - Uhřetěves

VÝHODNÝ LEASING STROJŮ A ZAŘÍZENÍ NEJEN PRO ZAČÍNÁJÍCÍ PODNIKATELE

ADEKO, a.s. nabízí

- kapitálovou účast v jiných podnikatelských subjektech
- společné podnikání
- poradenskou, konzultační a zprostředkovatelskou činnost v oboru ekologie
- investorskou a investiční činnost
- výrobcům a obchodním organizacím řešení odbytových potíží formou leasingového financování

ADEKO, a.s.
Slezská 7
120 56 PRAHA 2
Tel.: 25 83 42
FAX: 20 72 29

V průběhu prosazování a realizace radikálních záměrů ekonomické reformy, kdy čs. ekonomika usiluje o optimálně možné využití osvědčených a praxí ověřených pozitivních poznatků a zkušeností z vyspělých tržních ekonomik a navazuje na vše progresivní, co bylo zdrojem prosperity v minulosti, je aktuální pohledět i do historie našeho – na tehdejší dobu vysoce vyspělého – agrárního družstevnictví.

Hlavním předpokladem zabezpečení dostatečné a cenově dostupné racionální výživy je produkčně efektivní zemědělská prvovýroba a na ni navazující zpracovatelský potravinářský průmysl, stejně jako vhodně, účelně a diferencovaně vytvářená a rozvětvená obchodní síť. Tyto okolnosti jednoznačně předurčují urychleně započít se systematickým utvářením těchto vzájemně podmíněných vertikálních integračních vztahů, oproštěných od jakéhokoliv přímého vlivu a dirigisticky pojatých zásahů státních hospodářských orgánů. Žádoucí racionální vazby mezi zemědělskou prvovýrobou a potravinářským průmyslem je proto nutné chápat jako vzájemně propojený meziodvětvově pojatý systém, který by měl být přednostně založen vedle akciové hlavně na družstevní podílové majetkové spoluúčasti.

Při formování agrární politické koncepce by se proto mělo, při respektování soudobých zkušeností hospodářsky vyspělých, resp. agrárně rozvinutých zemí, navázat právě na dosažené pozoruhodné úspěchy zejména předválečného systému družstevně pojaté horizontální i vertikální integrace mezi zemědělstvím a zemědělským zpracovatelským průmyslem. Předválečný agrární průmyslový systém lze bez nadsázky považovat za jedno z možných východisek při perspektivním vytváření produkčně a efektivně fungujícího agrokomplexu se všemi jeho reprodukčními funkcemi zásobovacími, výrobními a odbytovými.

Jde o nastolení takového vzájemně meziodvětvově propojeného systému, který na základě uplatnění nejrůznějších forem spolupráce a aktivizace progresivních podnikatelských přístupů zajistí optimálně možné zásobovací, výrobní a odbytové vztahy pro racionální a efektivní uspořádání a zabezpečení reprodukčního procesu v rámci jednotlivých vnitroodvětvových a meziodvětvových navazujících článků celkové zemědělsko-průmyslové integrace a výrobkové vertikály (H u t n í k 1971).

Mělo by se však při tom dbát na to, aby takto uvažované racionální vazby nebyly porušovány a zemědělská prvovýroba včetně předzpracování se v závislosti na stupni diverzifikace své výrobní činnosti přímo či nepřímo podílela na procesu konečného zpracování zemědělských surovin a na poměrném finančním zhodnocení realizovaných finálních potravinářských výrobků a nebyla tak odtržena od žádoucího napojení na obchodní síť.

Československé zemědělství se v současné době nachází před rozhodnutím, jakým směrem se dále ubírat. Základní otázkou jeho dalšího rozvoje se stává vyřešení problematiky vlastnických vztahů a zajištění předpokladů pro identifikaci vlastnických práv. Tím by byly vytvořeny rovnoprávné podmínky pro aktivizaci všech forem vlastnictví v zemědělství a urychlil by se proces privatizace státních podniků a transformace zemědělských družstev. Ne náhodou se proto středem zvýšené pozornosti stává problematika spojená se samotnou existencí dosavadních a fungováním nově pojatých zemědělských družstev (tzv. družstev vlastníků) se spolupodílovou majetkovou a pracovní či obojí spoluúčastí.

Družstevní podniky však v našem zemědělství, resp. v zemědělské prvovýrobě perspektivně své opodstatnění bezesporu mají, ovšem za předpokladu prosazení příslušných změn ve výrobně ekonomické struktuře, organizačně řídicím uspořádání, vlastnických formách a velikosti jednotlivých reprodukčních článků tak, aby jejich fungováním dosahovala zemědělská družstva požadovaný (zahraničně srovnatelný) vyšší produkčně ekonomický efekt.

CHARAKTERISTIKA A VÝVOJOVÉ SMĚRY DRUŽSTEVNICTVÍ

Vznik družstevnictví je zákonitým jevem společensko-hospodářského vývoje; za více než sto let se stalo známým a významným celosvětovým hnutím. Různé historické podmínky a politické i názorové směry družstevnictví v jednotlivých zemích podmiňovaly jeho podstatu, zaměření, rozsah, funkce a tím i ekonomický a sociální význam.

Všeobecně je možné zrod myšlenky družstevnictví klást do poloviny 19. století. Je spojen s činností a dílem F. W. Raiffeisena (1818–1888), který v roce 1864 založil úvěrové družstvo rolníků v Německu. V českých zemích za zakladatele družstevního hnutí bývají považováni F. C. Kampelík (1805–1872), F. Šimáček (1834–1885), F. L. Chleborád (1838–1911) a na Slovensku S. Jurkovič (1796–1873). Zatímco v Čechách, na Moravě a ve Slezsku bylo prosazování družstevnictví především pod přímým i nepřímým vlivem německo-rakouským, na Slovensku a Podkarpatské Rusi byl patrný, zvláště do vzniku ČSR, především vliv uherský (družstevní centrála Hangya se sídlem v Budapešti).

Družstevnictví, resp. družstevní hnutí působí a prakticky se tedy uplatňuje na našem území přes 100 let. Jeho základní myšlenkou byla vzájemná pomoc a podpora. Účelem družstevního podnikání byla podpora členů, společné vykonávání některých prací podle hesla „Co jednomu nemožno, všem dohromady snadno“. Družstevnictví tak představovalo formu sdružování výrobních jednotek s nižší produkční schopností, které tak spojovaly své síly v družstvo, aby společně provozovaly část své a někdy i veškeré zpravidla výrobní či obchodní činnosti, což je posilovalo hospodářsky a vedlo k vyšší efektivnosti.

Zvláště významné místo dosáhla idea družstevnictví v zemědělství. Vyplývalo to z poměrně velkého počtu zemědělských hospodářství, jejichž prostředky (zejména materiálové a finanční) byly značně omezené. Spoluprací, ale i určitým propojením či dokonce spojením nevykonných individuálních rolnických hospodářství docházelo k posílení jejich výrobní schopnosti, ke zvýšení úrovně jejich hospodaření a k zlepšení ekonomické a nakonec i sociální situace. Vytvářením zemědělských družstev mohla rolnická hospodářství snáze překonat problémy převážně podmíněné nedostatkem

kapitálu; zajištění výrobních prostředků, zpracování zemědělských surovin, odbytu resp. obchodu zemědělsko-potravinářskými výrobky apod.

Základním principem vytváření družstev byla dobrovolnost vstupu rolníka do družstva. Ten jako samostatný rozhodovací subjekt má na základě prospěšnosti a výhodnosti možnost alternativní volby: zda vstoupí do družstva a bude jeho prostřednictvím usku- tečňovat odbyt svých výrobků, či bude realizovat své výrobky individuálně. V tomto smyslu bylo možné považovat družstva za významnou a výhodnou sdružovací organizační formu podpory rozvoje rolnických hospodářství a společné ochrany jejich zájmů.

Družstva svojí činností přesahovala rámec hospodářských vztahů. Vedle zlepšení výrobních a sociálních podmínek nelze opomíjet ani jejich aspekty morální a etické. Družstevnictví nebylo tedy chápáno jen jako reforma výroby, nákupu a odbytu či vytváření nových forem peněžnictví, ale i jako nový přístup ke sblížení výrobce se spotřebitelem se všemi příznivými příznaky mravní kultury člověka v podmíněnosti k etice podnikání.

Zemědělské družstevnictví se uplatňovalo zpočátku ve sféře peněžnictví (zakládání hospodářských záložen, kampeliček, spořitelních a úvěrových družstev), čímž byl výrazně podporován rozvoj zemědělského podnikání (rozvoj peněžních služeb a pro- vozního úvěru pro rolníky).

Peněžní družstevnictví představovalo prvotní družstevní formu na území součas- né ČSFR, a to počínaje Jurkovičovým Gazdovským spolkem v Sobotišti na Slovensku, založeným už v roce 1845. V Čechách se v 2. polovině 19. století stal významným propagátorem finančních družstev F. C. Kampelík, obdobně jako v Německu, Rakous- ku, ale i na Moravě F. W. Raiffeisen. Podle nich se také tyto formy finančních družstev nazývaly Kampeličky, resp. Raiffeisenky.

Tato úvěrová družstva si ustavovali především drobní rolníci, ale také živnostníci, řemeslníci či obchodníci, aby v případě potřeby půjček nebyli závislí na lichvářském kapitálu. Na ně navazovaly a vytvářely se občanské, živnostenské, resp. hospodářské záložny. V roce 1860 sloužily veřejnosti již tři takovéto české záložny ve Vlašimi, v Písku a v Čáslavi. Na Moravě vznikla první takto pojatá záložna v Opatovicích u Jevíčka v roce 1864. Na Slovensku byly vytvářeny tzv. pomocné pokladnice, které plnily obdobnou funkci jako záložny v českých zemích; v 70. letech 19. století jich v obou případech existovalo již několik desítek.

Teprve později, v 90. letech 19. století, se postupně začíná vytvářet také tzv. neúvěrní družstevnictví, představované obchodními družstvy nákupními a odbytový- mi, resp. zásobovacími a prodejními či skladištními a následně i družstvy provozními a výrobními (Wenzel 1931).

ROZVOJ AGRÁRNÍHO DRUŽSTEVNICTVÍ V PRVNÍ ČSR

Systém zásobovacích, výrobních a odbytových agrárních družstev

K výraznému rozvoji i rozmachu družstevnictví však dochází až po vzniku samostatného československého státu. V předválečném Československu a do jisté míry až do roku 1945, resp. 1948 byl tzv. zemědělský zpracovatelský průmysl potra- vinářský i nepotravinářský nedílně spjat se zemědělstvím. Na zemědělskou prvovýrobu oborově i výrobkově navazoval a byl s ní úzce nákupně, výrobně i odbytově propojen a zpětně provázán. Značná část středně velkých zpracovatelských provozů měla vedle

akciového charakteru především povahu společných družstevních podniků s výrazným podílovým, resp. majetkovým zastoupením zejména středních a větších zemědělských podniků.

Jedním z hlavních důvodů jejich vytváření byla reakce na některé negativní důsledky trhu a ochranná adaptace zemědělství na postupně sílící ekonomický (cenový) tlak dodavatelských a odběratelských průmyslových odvětví a oborů, který negativně působil na jeho hospodářsko-finanční výsledky. Propojováním zemědělství se zpracovatelským průmyslem tak docházelo k eliminaci, či alespoň ke zmírnění ekonomických cenových disparit podmíněných nízkými cenami zemědělských surovin a nepoměrně vyššími cenami finálních potravinářských i nepotravinářských výrobků (H u b á č e k 1991).

Řešení trvalé disparitní tendence mezi nižší úrovní a pomalejším vývojem cen zemědělských výrobků proti cenám potravin se mimo jiné spatřovalo také v časovém a prostorovém zkrácení toků výrobků od výrobce ke spotřebiteli. Toho bylo dosaženo především vytvářením konzumních družstev s ústředími, která vedle obchodu provozovala i výrobní činnost. Tržní produkce tak přímo nebo po zpracování plynula zkrácenou obchodní sítí přímo ke spotřebiteli. Částečné a někdy i plné vyloučení vertikálního zpracovatelského nebo zprostředkovatelského velkodistribučního článku cenově zvyšuje výrobu a spotřebu a vyhovuje tak zájmům výrobce i spotřebitele.

Za příklad mohou v tomto směru posloužit mlékařská družstva, která přispěla ke zvýšenému odbytu, zpracování a prodeji mléka a mlékářských výrobků proti dřívějším vazbám příslušných reprodukčních článků. První známé mlékařské družstvo bylo založeno v roce 1883 v Paloníně na Moravě. Po mlékařských družstvech vznikala v 90. letech 19. století dále družstva lihovarská, mlýnská, pekářenská a další.

S postupujícím rozvojem a stabilizací družstev docházelo navíc k jejich horizontálnímu i vertikálnímu slučování; od vnitřního obchodu se začalo přecházet i k obchodu zahraničnímu – k přímému exportu a importu.

Se strojírenským, chemickým, stavebním, krmivářským a zpracovatelským průmyslem byl distribučně přímo či nepřímě propojen systém zemědělských obchodních družstev nákupních a odbytových, resp. skladištních.

V rámci obchodních družstev se již v prvopočátcích družstevního hnutí vytvářela především družstva nákupní (zásobovací) a odbytová (prodejní). První české hospodářské družstvo skladištní bylo založeno již v roce 1887 v Čáslavi (R e i c h 1934). Patřila k nim dále družstva dobytkařská, pomocná (zemědělské potřeby), elektrářenská, strojní aj. – v závislosti na hospodářském a průmyslovém rozvoji postupně zakládána od 80. či 90. let minulého století s menší či větší intenzitou téměř až do roku 1948. Největšího rozmachu však dosáhla po vzniku ČSR a zejména pak v průběhu 30. let; po určitém útlumu během 2. světové války nastal v krátkém poválečném období jejich další, zejména kvalitativně se prosazující rozmach podmíněný postupným všeobecným hospodářským, resp. technickým a technologickým rozvojem.

Tato družstva rovněž v nemalé míře napomáhala zemědělským podnikům při zmírňování cenových disparit vyvolaných předstihem pohybu cen externích průmyslových vstupů před cenami zemědělských výrobků.

Systém peněžních agrárních družstev

Vznik družstevního systému čs. agrárního peněžnictví vycházel z poznatku, že zemědělská výroba přináší podstatně nižší míru zisku než ostatní výrobní sféry podni-

kání. To mimo jiné ztěžovalo možnost tvorby zdrojů finančního krytí zejména rozvojových investic a téměř znemožňovalo především malým a středním rolníkům, aby se ucházeli za daných ztížených úvěrových a úrokových podmínek o poskytnutí úvěru u běžných peněžních ústavů (bank), zaměřených převážně na ekonomicky výhodnější a stabilnější mimozemědělské sféry podnikání – průmysl, stavebnictví, dopravu apod.

Zabezpečení výhodnějších úvěrových, úrokových a splatnostních podmínek pro rolnická hospodářství bylo však podmíněno získáním zdrojů z úspor a vkladů obyvatelstva, a to za úrokových podmínek srovnatelných s tehdejšími peněžními ústavu. Řešení této specifické situace závažného nejen podnikohospodářského, ale i národohospodářského významu bylo dosaženo právě vytvářením nejdříve venkovských úvěrových a spořitelních družstev a následně i městských, zpravidla okresních hospodářských zálož, které poskytovaly rolnickým hospodářstvím úvěr za výhodnějších splatnostních a úrokových podmínek.

Jak již vyplývá z předchozího, peněžní družstevnictví, které se u nás začalo prosazovat již od druhé poloviny 19. století, představovalo jednu z prvotních družstevních forem, které se spolu s dalšími formami u nás úspěšně rozvíjely až do roku 1948, i když nejvyššího stupně rozvoje a významu dosáhly po vzniku Československa, zejména pak ve třicátých letech.

Minulost družstevního agrárního peněžnictví v předválečné ČSR je shodná s řadou zejména západoevropských a středoevropských zemí. Tím spíše jsou pro nás zajímavé podoby tohoto peněžnictví i dosažené poznatky a zkušenosti právě v ekonomikách, které se vyvíjely bez státních mocenských zásahů (Záhla 1990).

Podstatná část akciového finančního kapitálu např. západoevropských družstevních bank v Dánsku, Rakousku, Nizozemsku, SRN apod. je vytvářena agrárními družstevními organizacemi, které úměrně značnému akciovému podílu mají významný vliv i na jejich řízení a finanční účelové zaměření obdobně jako tisíce nejen soukromých rolníků, z nichž každý má stejné hlasovací právo. Charakteristické pro tyto finanční instituce vesměs je, že poskytují družstvům i soukromým rolníkům investiční a provozní úvěry za podstatně nižší úrokové sazby než ostatní peněžní ústavy a banky; investiční úvěry zpravidla při úrokové míře většinou nepřesahující 5 % a provozní úvěry maximálně do 9 %; vklady jsou zpravidla podle délky výpovědní lhůty zúročovány od 3,8 do 7 %.

Aby byla garantována jistota vkladatelů, měly kampeličky ručení neomezené. Záruka úvěrů pak byla zabezpečena vymezením působnosti kampeličky na jednu nebo několik obcí. Péče o výhodné a mobilní uložení peněžních přebytků nebo obstarávání výpůjček byla svěřena tzv. ústředním svazovým pokladnám, které spravovaly aktiva místních peněžních spořitelních a úvěrových družstev a jako celek byly rovněž soběstačné. Rovněž okresní hospodářské záložny, které se vedle kampeliček staly vyšší formou zemědělského peněžnictví v důsledku dostatečného přílivu vkladů, byly soběstačné při krytí úvěruschopné potřeby.

V okolních zemích, jako např. v Německu, Rakousku, Maďarsku, Polsku, Rumunsku a Jugoslávii, si zemědělci mohli zapůjčovat úvěrové finanční prostředky jen u běžných peněžních ústavů při úrokových sazbách od 10 do 30 %.

Místně i časově pojaté účinné zdokonalování družstevního peněžního systému v zemědělství a stabilní příliv vkladů fyzických (právnických) subjektů umožňovaly překonat sezónní výkyvy potřeby finančních zdrojů i přebytků a dosáhnout tak relativně výhodné a stabilní úrokové míry. Ústřední jednota hospodářských družstev v Praze

byla ve své době největší neveřejnou ústřední pokladnou úvěrových zemědělských družstev v Evropě.

Jak vyplývá z tab. I, v počátečním období 30. let bylo v Československu ustaveno téměř 7,7 tis. nejrůznějších typů úvěrových družstev. Takto pojaté finanční (spořitelní a úvěrové) družstevnictví bylo založeno na vzájemné pomocné sounáležitosti zemědělců, řemeslníků, živnostníků i drobných podnikatelů. Většina úvěrových družstev nevlastnila žádný kapitál a neměla téměř žádný placený aparát. Jejich chod a časově omezený styk s veřejností (1 - 2krát týdně, většinou v neděli dopoledne) zajišťovali zpravidla sami rolníci – dobrovolní neplacení funkcionáři, příp. i venkovští učitelé, poštmistři a jiní intelektuálové žijící ve větších obvodových (farních) obcích.

I. Počet úvěrních družstev v Československu koncem let 1924-1933 - Number of credit cooperatives in Czechoslovakia in the year-ends of 1924 to 1933

Rok	Kampeličky	Občanské záložny	Živnostenské záložny	Úvěrní družstva	Celkem
1924	3966	1221	340	624	6151
1925	4005	1273	365	691	6334
1926	4027	1314	377	740	6458
1928	4109	1364	421	896	6790
1930	4266	1485	483	1101	7335
1932	4384	1597	537	1183	7701
1933	4392	1580	532	1181	7685

Pramen: Reich (1934)

Tato družstevní sdružení (společenství) postupně vytvářela hospodářské záložny resp. družstevní banky, stejně jako pojišťovny, jejichž zisk byl využíván k podpoře družstevnictví i k poskytování nejvýhodnějších úvěrů pro jejich členy. Přebytky vkladů byly umísťovány zejména u různých svazů, v něž se tato družstva sdružovala. Největším svazem byla Ústřední jednota hospodářských družstev. Tyto svazy se vlastně staly agrárními bankami, které využívaly kampeliček a raiffeisenek jako vkladových a úvěrových institucí, navíc umožňujících rozšíření bezhotovostního platebního styku i na drobné a střední zemědělce. Na Slovensku se po 1. světové válce tento typ úvěrových družstev s poněkud širší servisní činností nazýval rolnické vzájemné pokladnice (Reich 1934).

VÝVOJ POČTU A ZASTOUPENÍ ÚVĚRNÍCH I NEÚVĚRNÍCH DRUŽSTEV A JEJICH FUNKČNÍ ČLENĚNÍ A ZAMĚŘENÍ

V předválečné ČSR, hlavně pak v polovině 30. let, kdy se počet, struktura a vnitřní členění tehdejších tzv. úvěrních a neúvěrních družstev do jisté míry ustálily, více než polovinu zaujímal družstva nepeněžní a zbytek družstva peněžní. V rámci neúvěrních družstev převažovala družstva provozní, pak následovala družstva výrobní a dále nákupní a odbytová družstva. Mezi úvěrními družstvy co do počtu zaznamenaly nejvyšší počty kampeličky a občanské záložny a počátkem 30. let se začala výrazněji projevovat a prosazovat i vyslovené úvěrové družstva.

Rok	Počet všech družstev	Z toho družstev		Z neúvěrných bylo % zemědělských
		úvěrných %	neúvěrných %	
1919	10 989	49,5	50,5	42,8
1920	12 660	43,5	56,5	40,8
1925	14 599	43,4	56,6	49,8
1930	16 547	44,3	55,7	55,5
1933	17 221	44,6	55,4	56,1

Pramen: Reich (1934)

Vývoj všech typů. resp. družstevních forem v předválečném Československu zachycuje tab. II. Z ní vyplývá, že se celkový počet družstev za uvedené období výrazně zvyšoval a v roce 1933 existovalo u nás více než 17 tisíc družstev, z nichž pak bylo 44,6 % družstev úvěrních (zejména kampeliček) a 55,4 % tzv. družstev neúvěrních. V rámci nich pak byla větší část – více než 56 % – družstev zemědělských a jejich podíl v průběhu vývoje neustále narůstal.

Peněžní, resp. úvěrová družstva usnadňovala tudíž hospodaření tím, že poskytovala rolnickým hospodářstvím výhodné úvěrové podmínky – snadno dosažitelný úvěr s nízkou úrokovou mírou a přijatelnými lhůtami splatnosti. Úvěry byly využívány jak na nákup provozních potřeb a hospodářských zvířat, tak na pořízení zemědělské techniky i na výstavbu provozních objektů a jejich strojního zařízení, resp. technologického vybavení.

Tím tato úvěrová družstva přispívala k zavádění nových účinnějších způsobů hospodaření, spojených zpravidla s růstem produkčně ekonomického efektu v zemědělské prvovýrobě, resp. v družstevních zpracovatelských provozech.

Vývoj dalších agrárních, tzv. zemědělských neúvěrních družstev v Československu zachycuje tab. III. V roce 1937 bylo u nás 3 861 zemědělských družstev, které zahrnovaly dohromady téměř 600 tis. členů. V jejich rámci pak tehdejší statistika evidovala a rozlišovala družstva:

- provozní, z nichž největší podíl tvořila družstva pomocná elektrárenská a družstva strojní;

- výrobní, zejména lihovarská, mlékařská, mlýnská a pekárenská; tato družstva umožňovala svým členům účinnější zpracování jejich surovin na hotové výrobky a tím i vyšší zhodnocení produkce prodejem vyššího stupně zpracovaných a také kvalitnějších výrobků (např. lůh a škrob místo brambor, mouku namísto obilí apod.);

- nákupní a odbytová zahrnovala zejména družstva skladištní, družstva pro nákup (odběr) elektrického proudu, prodejní apod., která pomáhala svým členům při jejich hospodaření zprostředkováním levného a výhodného nákupu hospodářských, zejména provozních potřeb a zvýhodněným odbytem zemědělských výrobků, hlavně pak obilí, ale i některých speciálních plodin, vč. okopanin či osiv a sádí apod.

Vývoj agrárního družstevnictví nebyl v předválečném Československu rovnoměrný ve všech oblastech státu. Významné těžiště mělo družstevní hnutí v českých

zemích, kde vznikla naprostá většina těchto družstev, zatímco na Slovensku a Podkarpatské Rusi byl vývoj družstevnictví pozvolnější.

S rozvojem družstevnictví bylo také zapotřebí zajistit jeho účelné organizační uspořádání. Proto byla družstva postupně rozčleněna podle zájmových skupin do zemských družstevních svazů. V roce 1921 byl pak založen Svaz zemských družstevních centrál celé republiky pod názvem Centrokooperativa, ve které bylo sdruženo 12 družstevních svazů z Čech, Moravy, Slezska, Slovenska a Podkarpatské Rusi. Stěžejním posláním Centrokooperativy bylo mimo jiné zastupovat, hájit a prosazovat zájmy a potřeby družstevních svazů, soustřeďovat a prosazovat iniciativní návrhy směrem ke státním orgánům.

Hlavním cílem (smyslem) takto pojatého sdružování zejména pokud jde o zemědělské družstevnictví a jeho jednotlivé zájmové oborové družstevní svazy, funkčně řízené a zastřešené Centrokooperativou, byl hospodářský prospěch pro všechny jeho členy ve všech sférách působnosti (výrobní, zásobovací, odbytové i peněžní či úvěrové) při vyloučení nebo alespoň zmírnění případných možných pojistných rizik. Pozitivní vztah členů k družstvu se utvářel prostřednictvím podílu na jeho hospodářsko-finančních výsledcích a majetku, které se tehdy u jiných podnikatelských forem neuplatňovaly.

VÝVOJ AGRÁRNÍHO DRUŽSTEVNICTVÍ PO ROCE 1945 A 1948

I když 2. světová válka zbrzdila vývoj družstevnictví ve všech válčících zemích a tedy i u nás, přesto jeho rozvoj úspěšně pokračoval a počet zemědělských podniků, resp. zemědělců zapojených do jednotlivých forem družstevní spolupráce výrazně narůstal. Z tab. III sice vyplývá, že v roce 1946 došlo u nás k poklesu počtu zemědělských družstev o necelých 300 a bylo evidováno celkem 3 571 družstev, ale počet členů družstev se zvýšil zhruba o 200 tis. a dosáhl téměř 800 tisíc.

K prvnímu vážnému zásahu do tehdejšího agrárně průmyslového systému dochází v roce 1945, kdy byla z politicko-hospodářského dění u nás vyloučena a likvidována agrárně politická reprezentace. Postupně pak byly znárodněny velké a střední podniky a posléze po roce 1948 i malé potravinářské a nepotravinářské podniky. V Československu tak bylo zestátněno či zcela likvidováno na 40 tisíc těchto podniků a následnými reorganizacemi, resp. centralizací do větších podnikových celků poklesl jejich počet do roku 1989 na necelé dva tisíce (Hubáček 1991).

Zemědělská prvovýroba tím byla zbavena možnosti přímo i nepřímo se spolupodílet na finančním zhodnocení realizovaných finálních potravinářských i nepotravinářských výrobků a dostala se tak do plné výrobně ekonomické, a tím i finanční (cenově dotační) závislosti na státu.

Po roce 1948 byla také ukončena činnost jednotlivých ústředních družstevních obchodních centrál (např. Kooperativy) a svazů výrobních družstevních odvětví a jednotlivá družstva byla zestátněna a převedena do národních podniků.

Zároveň však byla pozornost zaměřena na samotné rolníky a po vzoru tehdejšího Sovětského svazu se začala násilně prosazovat kolektivizace rolnických hospodářství. Byla vytvářena zemědělská výrobní družstva v zemědělské prvovýrobě a tento proces byl v podstatě završen koncem 50. let, kdy téměř v každé vesnici existovalo jedno zemědělské družstvo. Ke konci roku 1960 dosáhl počet družstev v Československu 10 816. V dalších letech se pak již jejich počet snižoval v důsledku slučování a zvětšo-

III. Počet zemědělských družstev v Československu - Number of agricultural cooperatives in Czechoslovakia

Typ družstev	1937		1946	
	počet družstev	počet členů	počet družstev	počet členů
I. Provozní družstva celkem	2043	138311	2488	168282
Zemědělské statky	35	5656	12	562
Lesní družstva	108	2906	130	4619
Rybníkářská družstva	14	763	9	443
Pastvinářská družstva	69	4656	116	17491
Pachtovní družstva	30	3779	10	1095
Družstva pro chov plemeníků	49	4400	8	1144
Elektrárenská družstva	19	5127	4	1254
Vodovodní družstva	25	1493	24	1160
Pomocná družstva elektrárenská	1498	90385	1594	115154
Strojní družstva	161	5453	547	17219
Ostatní zem. pomocná družstva	28	12574	19	4346
Ostatní zem. provozní družstva	7	1119	15	3795
II. Výrobní družstva celkem	892	149401	727	215830
Semenářská družstva	12	2432	4	1655
Družstva pro zpracování kamenů a zemin	7	325	2	119
Lnářská družstva	28	3360	21	3387
Mlýnská a pekárenská družstva	72	17570	43	14277
Družstva pro zpracování čekanky	32	4857	31	4666
Škrobářenská družstva	5	229	5	419
Mlékárenská družstva	338	88441	205	135328
Lihovarská družstva	365	27280	358	31664
Vinařská družstva	12	2970	16	13513
Družstva pro zpracování ovoce a zeleniny	20	1803	32	8545
Ostatní zem. výrobní družstva	1	132	10	2257
III. Nákupní a odbytová družstva celkem	926	309444	356	409888
Skladištní družstva	326	243032	193	365565
Družstva pro nákup elektrického proudu	447	44066	114	13177
Odbytová družstva mlékařská	130	17044	28	3584
Družstva pro zpeněžování dobytka	9	2690	2	191
Ostatní zem. odbytová družstva	13	2160	10	8964
Ostatní zem. nákupní družstva	1	452	9	18407
Zemědělská družstva úhrnem	3861	597156	3571	794000

Pramen: Statistická ročenka republiky Československé 1948. Praha, Státní úřad statistický 1948

vání jejich výměry. Při vytváření zemědělských družstev však byla porušována zásada dobrovolnosti a vznik družstev byl mnohdy doprovázen neslavně známými donucovacími praktikami či dokonce násilím proti jednotlivě hospodařícím rolníkům. Proces vytváření družstev byl podporován i ekonomickými opatřeními, zejména systémem

Rok	Počet družstev	Průměrná velikost 1 družstva v ha
1950	1873	317
1960	10816	420
1970	6200	638
1980	1722	2486
1989	1660	2592
1990	1749	2454

Pramen: Statistické ročenky Československa. Praha, SNTL/ALFA

dvojích cen, které znevýhodňovaly zvláště střední a větší rolníky a naopak jednoznačně preferovaly vznikající zemědělská družstva.

Zároveň byla v zemědělských družstvech postupně omezována družstevní samospráva a docházelo k postupnému stírání rozdílů mezi státními a družstevními podniky. Zesocializovaná a z kolektivizovanou zemědělskou prvovýrobou se dostala nejen do područí státního mocensko-politického aparátu, ale byla stále více podřizována monopolu zcentralizovaného odběratelského a zpracovatelského průmyslu i monopolnímu postavení a svévoli dodavatelských průmyslových odvětví a tím z hlediska odbytu a zásobování vystavena i výrazným disparitním cenovým a nákladovým tlakům na straně vstupů i výstupů s negativními důsledky na dosahovaný produkční ekonomický efekt, doprovázený větší či menší důchodovou disparitou.

V současné době je tudíž agrární družstevnictví u nás zaměřeno prakticky jen na zemědělskou prvovýrobu, ve které v roce 1990 hospodařilo 1 749 zemědělských družstev s průměrnou výměrou téměř 2 500 ha zemědělské půdy.

Také družstevní finanční sektor (spořitelní a úvěrní družstva, družstevní pojišťovny) byl po 2. světové válce, zejména v roce 1948, postupně omezován a znárodněn. V roce 1968 byl sice učiněn pokus o obnovu družstevní banky a pojišťovny, ale neuspěl. To se podařilo až po roce 1989 znovuzaložením obou těchto významných družstevních finančních institucí, na něž by mělo navázat zřízení agrárních spořitelních a úvěrových družstev jako nedílných podstatných částí družstevního finančního sektoru.

Při obnově a rozvoji peněžního družstevnictví a utváření koncepčního zaměření tohoto družstevního systému by se mělo, při respektování soudobých poznatků z vyspělých tržních ekonomik, navázat na pozitivní zkušenosti našeho předválečného družstevního peněžnictví.

V závěru roku 1990 se tedy podařilo založit družstevní pojišťovnu Kooperativa a družstevní banku Coop., což jsou dva základní předpoklady k obnově družstevního finančního sektoru. V současné době je hlavní úsilí zaměřeno na další články, kterými jsou spořitelní a úvěrová družstva.

Za normálních podmínek časové posloupnosti by bylo nepochybně nutné postupovat opačně, nejdříve by logicky měla vznikat finanční družstva a teprve potom banka a pojišťovna. Nakonec tomu tak bylo v minulosti nejen u nás, ale i např. ve Velké Británii, Francii, USA či Kanadě. Důvodem opačného postupu jsou především důvody legislativně právního charakteru, které neumožňují vytváření finančního družstevního

sektoru zdola. Předpokladem zřízení a vzniku jakékoliv finanční instituce je totiž možnost disponovat kapitálem minimálně ve výši 300 mil. Kčs, resp. 10 mil. USD, což je za dané situace pro spořitelny a úvěrová družstva ve většině případů stěží splnitelné.

Pro řešení tohoto problému se nabízejí prakticky dvě východiska. První spočívá v tom, že by pro vznik spořitelních a úvěrových družstev byla legislativně přijata výjimka a jejich zřizování by bylo umožněno bez uvedeného základního kapitálu. Druhé vychází z dohody podepsané s Evropskými společenstvími. Legislativa v něm platná totiž umožňuje, aby se kapitál spořitelních a úvěrových družstev posuzoval skupinově, čili prakticky jako celek. To potom znamená, že podle tohoto řešení například pro každé ze sta družstev by stačil disponibilní kapitál ve výši 3 mil. Kčs, který by byl po sdružení v souladu s požadavky zákona o čs. bankovníctví (Hejkal 1992).

Založením Agrobanky se čs. peněžní systém snaží navázat na osvědčené předválečné a krátké poválečné období rozvinutého agrárního peněžnictví. Přestože většina družstevních či státních zemědělských podniků se svou podílovou účastí nemalou měrou podílí na základním akciovém kapitálu Agrobanky, nenacházejí u ní vždy v důsledku své současné tíživé finanční situace žádoucí pochopení a podporu při poskytování provozních, příp. i investičních úvěrů. Nejenže se tedy dosud Agrobanka nestala finančním garantem zemědělských podniků, o zvýhodnění úvěrových podmínek jako je tomu u obdobných agrárních peněžních ústavů v zahraničí a bylo u nás běžné i v minulosti ani nemluvě, ale naopak vychází vstříč spíše výrobním podnikům a nevýrobním organizacím či podnikatelským subjektům z nezemědělské sféry, u nichž má v současné době relativně vyšší záruku návratnosti poskytnutých úvěrů.

K 31.12.1991 se na veškerých úvěrech poskytnutých v ČSFR do zemědělství podílela Agrobanka 10 %, do agrokomplexu (tedy hlavně vč. zemědělsko-potravinářského průmyslu) 39 %.

V roce 1992 se předpokládá zvýšení podílu úvěrů do agrokomplexu na 40 - 45 %. Úvěrově a úrokově mají být v roce 1992 preferovány projekty zajišťující integraci zemědělské prvovýroby se zpracovatelským průmyslem. Agrobanka má rovněž v letošním roce poskytnout zvýhodněné úvěry Federálnímu fondu tržní regulace na zajištění intervenovaných cen vybraných přebytkových zemědělských výrobků.

TRANSFORMACE A PERSPEKTIVY ZEMĚDĚLSKÝCH DRUŽSTEV

I když zemědělská družstva existují ve všech tržních ekonomikách, v důsledku odlišného vývoje a zaměření existuje mezi naším a zahraničním zemědělským družstevnictvím podstatný rozdíl. Zatímco u nás zemědělská družstva nacházejí převážně působnost jen ve sféře zemědělské prvovýroby, v zahraničí – v zemích s tržní ekonomikou, a to jak ve vyspělých zemích, tak i v zemích rozvojových je hlavním posláním zemědělského družstevnictví vytvářet výrobně ekonomické předpoklady pro samostatné soukromé podnikání rolníků. Zemědělská družstva však v zahraničí (mimo bývalý sovětský blok) působí především ve sféře odbytu zemědělských produktů, zpracování zemědělských surovin, ve výrobě potravin a jejich odbytu, zásobování rolníků technikou, agrochemikáliemi, poskytováním služeb apod.

Další rozvoj zemědělského družstevnictví u nás je nutné spatřovat především ve dvou základních aspektech:

1. Je nezbytné navázat na předválečný rozvoj zemědělských družstev v navazující sféře zemědělství, tzn. umožnit a podporovat opětovný rozvoj družstev ve sféře zpracování zemědělských surovin, v obchodní sféře i ve sféře služeb. To je také zároveň jedním z předpokladů jak demonopolizovat současnou monopolní strukturu zpracovatelského průmyslu, obchodu a nakonec i monopolu dodavatelských odvětví. Jde o závažnou problematiku, kterou se snažili rolníci v minulosti řešit právě vytvářením svých družstevních organizací, vytvářením hospodářských družstev, družstevních mlékáren, lihovarů a dalších družstevních podniků.

Tohoto cílového řešení lze dosáhnout především v rámci kapitálově dostatečně zabezpečených, technicky a technologicky vybavených a přiměřeně velkých podniků jak na základě individuální, tak především individuálně sdružené družstevní spolupráce a spolupodílové kapitálové účasti. Hlavní pozornost by tedy měla být při tom zaměřena na vytváření družstevních, stejně jako akciových či společných zpracovatelských podniků, v nichž by participovali individuální a družstevně sdružení vlastníci, příp. zahraniční kapitáloví podílníci.

Přestože v rámci agrárně potravinářského komplexu zejména pokud jde o zemědělství nedochází téměř k uplatnění tzv. malé privatizace, měli by individuální (soukromí) rolníci, zejména pak jako individuální podíloví či majetkoví vlastníci sdružení v nově pojatých zemědělských družstvech, usilovat o navrácení dosud existujících bývalých družstevních, resp. akciových zpracovatelských provozů zemědělské prvovýroby. V rámci tzv. velké privatizace by se měl prosazovat v dohodě se státními zpracovatelskými podniky transformačně vhodně připravený a zajištěný převod mnohých z nich na v minulosti tolik osvědčené společné, zejména družstevní, ale i akciové podniky, úzce propojené se zemědělskou prvovýrobou (H u b á č e k 1991b).

2. I když naše současná zemědělská družstva ztratila do určité míry svůj původní družstevní charakter a byla vytvořena i na základě nedobrovolných či dokonce násilných přístupů, je třeba vycházet ze skutečnosti, že tato družstva zde existují. Dále je nutné neopomíjet, a naopak si bez emocí plně uvědomit, že i v zahraničí sílí tendence k prosazování a uplatňování vhodně pojaté oborové koncentrace výroby a jen dostatečně velký zemědělský podnik má ve shodě s požadavky výrobního zaměření předpoklady pro perspektivní rozvoj a dosažení přijatelného produkčně ekonomického efektu. Jen podnik určité koncentrace má možnosti potřebného fondového vybavení a uplatňování progresivních technologií, je schopný konkurence a vytváří si tak i předpoklady pro důstojný životní a pracovní standard svých pracovníků. Proto by nebylo účelné ani předvídatě podléhat jakýmkoli neuváženým šablonovitým likvidačním přístupům. Tam, kde stávající velkovýrobní podnikové družstevní uspořádání přináší vyšší produkčně ekonomický efekt, je naopak žádoucí je využít pro další intenzivní a efektivní rozvoj zemědělské a potravinářské výroby (H u b á č e k 1991a).

Základním předpokladem však musí být nastolení a znovuoobnovení v minulosti i v zahraničí dostatečně ověřených a přitom výhodných družstevních principů hospodaření, obnovení vlastnických práv původních vlastníků a důsledná transformace těchto družstevních podniků do tržní ekonomiky. Současně je nezbytné, aby všichni vlastníci půdy a ostatního zemědělského majetku se mohli svobodně rozhodnout, jak se svým majetkem naloží, zda začnou sami postupně soukromě hospodařit, či i nadále většinou zůstanou podílovými členy zemědělského družstva, samozřejmě již na skutečně družstevních principech, zcela odlišných od dosavadních „státně

družstevních podniků“. To je a musí být také smyslem a posláním reformního procesu a transformace zemědělských družstev v současném období.

SOUDOBÉ TENDENCE AGRÁRNÍHO DRUŽSTEVNICTVÍ V ZAHRANIČÍ

Téměř ve všech vyspělých tržních ekonomikách lze z pohledu minulosti i současnosti pozorovat dynamický rozvoj agrárního družstevnictví. Soudobé družstevní hnutí předně odráží vysoký stupeň závislosti zemědělské prvovýroby na ostatních, zejména průmyslových dodavatelských (inputových) a průmyslových odběratelských (zpracovatelských) sférách národního hospodářství, resp. na zahraničně obchodní (vývozní a dovozní) činnosti. Zvláště pro menší a středně velké zemědělské podniky je nezbytné se sdružovat k prosazování svých ekonomických a tím i sociálních zájmů, zejména při odbytu zemědělské produkce a pořizování výrobních prostředků a služeb nebo při ucházení se o poskytnutí provozních nebo investičních úvěrů. Ve sdružování – společném postupu – mají zemědělská hospodářství větší záruku k důchodové, resp. sociální emancipaci a navíc se stávají adaptabilnější na zavádění produkčně účinného a efektivního technického a technologického rozvoje.

Většina zemědělských podniků proto vstupuje a zejména podílovou spoluúčastí se sdružuje do řady specializovaných družstevních zásobovacích a odbytových organizací i výrobních podniků, organizací služeb, finančních a úvěrových korporací, pojišťovacích asociací, poradenských institucí apod.

Jednotlivé družstevní podniky, organizace a instituce vykazují z hlediska svého oborově funkčního zaměření, organizačně řídicího uspořádání i velikostní struktury nemalé rozdíly, a to jak uvnitř jednotlivých zemí, tak i mezi nimi. Hospodářské vazby či běžný styk mezi družstevními výrobními i nevýrobními subjekty se zpravidla vyznačují účelností, jednoduchostí a precizností.

Nejrozšířenějšími družstevními výrobními zpracovatelskými podniky jsou družstevní mlékárny a družstevní jatka, z nichž velkokapacitní nabývají stále více, byť různě modifikovaný, kombinátní charakter. To znamená, že v rámci potravinové vertikály, resp. potravinového řetězce zahrnují veškeré základní články reprodukčního procesu – od předzásobovací fáze přes vlastní výrobu až po fázi realizace vyrobené produkce, často v napojení až na maloobchodní síť. Kvalitativní testování mléka (obsah tuku a proteinů) a mléčných výrobků, stejně jako masa a masných výrobků zajišťují ústřední státní, příp. i družstevní laboratoře, které jsou nezávislé na jednotlivých kooperujících mlékárnách, resp. jatkách. Nezávislost kontrolních a jakostních inspekčních orgánů zabezpečuje spravedlivé vypořádání ekonomických – tržně peněžních (cenových) vztahů mezi zemědělskými a zpracovatelskými podniky.

Obdobně jako odbyt či prodej zemědělské produkce, mohou zemědělské podniky pořizovat nákup provozních resp. investičních potřeb, zemědělské techniky, agrochemikálií, krmných směsí, osiv a sádí, hospodářských zvířat a ostatních provozních vstupů a investičních, strojních a stavebních zařízení u specializovaných družstevních podniků a organizací.

Podíl družstevních podniků a organizací na celkových tržbách ve sféře externích provozních vstupů a strojního a stavebního vybavení není v jednotlivých zemích zdaleka tak vysoký jako na úseku prodeje zemědělské, resp. potravinářské produkce a je ve srovnání s nimi v západních zemích dvojnásobně až trojnásobně nižší.

Nejvyššího podílu se z hlediska rozsahu tržeb dosahuje nejčastěji při nákupu průmyslových hnojiv, osiv a sádí, kde činí až 50 %.

Ovšem i v případě nižšího podílu jsou družstevní podniky a organizace natolik dobře zavedeny, že mají uspokojivý vliv na zamezení monopolního chování soukromých a akciových výrobců, zejména při určování cen a nakonec i kvality pořizovaných externích vstupů.

Družstevní organizace působí i v rámci potravinářské maloobchodní sítě, jejíž členskou základnu tvoří v některých zemích většina zemědělských podniků; podílově však převažuje městské obyvatelstvo – vlastně zákazníci.

V řadě oborů se spojují příslušné družstevní podniky k utváření družstevních společností zaměřených na zabezpečování (opatřování a zprostředkování) zemědělských potřeb vlastní výrobou nebo dovozem.

Družstevní organizace působí, jak již bylo uvedeno, i ve finanční, úvěrové a pojišťovací sféře. Družstevní agrární banky v řadě zemí patří k největším bankovním ústavům a vyvíjejí běžnou činnost jako banky komerční, obchodní, živnostenské a investiční. Podstatná část akciového kapitálu zejména agrárních bank je vlastněna družstevními podniky a organizacemi, které tak mají významný vliv na jejich řízení i finančně vkladovou a úvěrovou činnost (Záhla 1990).

Charakteristickým rysem agrárního družstevnictví ve vyspělých tržních ekonomikách je, že se prosazuje především v nákupní a odbytové, zpracovatelské, poradenské, bankovní a pojišťovací sféře; v zemědělské prvovýrobě je družstevní sdružování rolnických hospodářství spíše výjimkou a spolupráce se orientuje zpravidla jen na některé dílčí výrobní činnosti.

ZÁVĚR

Zemědělská družstva existují prakticky ve všech tržních ekonomikách. Vlivem uvedeného vývoje se však nyní u nás nacházejí zemědělská družstva prakticky jen ve sféře zemědělské prvovýroby; z hlediska své podstaty se vyznačují určitou deformovaností a mají spíše „státnědružstevní“ charakter.

Další rozvoj zemědělského družstevnictví u nás je proto nutné spatřovat ve dvou základních aspektech:

- v návaznosti na předválečný rozvoj agrárního družstevnictví, spočívající v propojení zemědělské prvovýroby se sférou zpracovatelského průmyslu a obchodu (to je také jedním z předpokladů, jak odstranit současnou monopolní strukturu dodavatelských a odběratelských odvětví i obchodní sféry);

- ve stávající struktuře zemědělských družstev a jejich využití pro další rozvoj zemědělství transformací na družstva skutečných vlastníků – podílníků.

S ohledem na perspektivní agrární politickou koncepci je nutné v této souvislosti mít na zřeteli, že jedině dostatečně velký zemědělský podnik má zpravidla vhodnější předpoklady pro dosažení vyššího produkčně ekonomického efektu. Není pochyb, že mezi takovéto podniky nově patří zemědělská družstva s účelně volenou výrobně ekonomickou strukturou a účinným organizačně řídicím uspořádáním a vhodnou velikostí patří.

- HEJKAL, J.: Oživují tradici spořitelních a úvěrových družstev. *Ekonom*, 1992, č. 18.
- HUBÁČEK, J.: Ekonomické problémy reformního procesu v agrárně průmyslovém komplexu. Praha, ÚÚNV 1991.
- HUBÁČEK, J.: Reformní aspekty transformačního procesu v APK. *Nár. Hospod.*, 1991, č. 10.
- HUTNÍK, E.: Principy družstevního podnikání v poľnohospodárstve. Bratislava, Ekonomický ústav SAV 1971.
- REICH, E.: Základy organizace zemědělství Československé republiky. Praha, ministerstvo zemědělství 1934.
- WENZEL, F.: Základy zemědělského družstevnictví. Selská čítanka, Praha, 1931.
- ZÁHLAVA, F.: Makroekonomická regulace agrokomplexu. Praha, Ekonomický ústav ČSAV 1990.

Došlo 30.6.1992

HUBÁČEK J., Ústřední ústav národohospodářského výzkumu, Praha
BRČÁK J., Vysoká škola ekonomická, Praha

Tradice a perspektivy rozvoje čs. agrárního družstevnictví

Zeměd. Ekon., 38, 1992, č. 8, s. 623 – 639. - 4 tab., lit. 7, res. čes., angl.

agrární družstevnictví, družstva zemědělská, družstva výrobní, družstva provozní, družstva nákupní a odbytová, družstva spořitelní a úvěrová, družstevní peněžnictví, kampeličky, hospodářské záložny

Předválečný systém agrárního družstevnictví má na území současného Československa dlouhodobé tradice, sahající až do poloviny 19. století. Zemědělské družstevnictví nacházelo uplatnění zpočátku především ve sféře peněžnictví (zakládání kampeliček, spořitelních a úvěrních družstev, hospodářských záložen apod.). Největšího rozmachu dosáhlo úvěrové družstevnictví ve 30. letech, kdy v tehdejší ČSR existovalo více než 7,5 tis. těchto družstevních institucí.

Ke konci 19. století dochází u nás k výraznému rozmachu a vytváření dalších typů družstev a forem družstevní činnosti (spolupráce), zejména pak družstev nákupních, skladištních, ale i družstev výrobních a provozních, jako např. lihovarských, mlékárenských, mlýnských a pekárenských, ale i elektrárenských, strojních a dalších. V těchto tzv. neúvěrních družstvech bylo ještě v roce 1946 zapojeno téměř 800 tis. rolníků. Po 2. světové válce byl však rozvoj zemědělského družstevnictví u nás utlumen a po roce 1948 prakticky zastaven. Jednotlivá agrární družstva a družstevní svazy byly v tomto období postupně likvidovány, resp. zestátněny a jejich majetek byl převeden do tehdejších národních podniků. Tím byla zpřetrhána dlouhodobě vytvářená vazba vzájemného a výhodného sejetí zemědělské prvovýroby, zpracovatelského průmyslu i obchodu. Zemědělská prvovýroba tak byla zbavena možnosti spolupodílet se na finančním zhodnocení realizovaných finálních potravinářských a nepotravinářských výrobků a dostala se tím do plné výrobně ekonomické závislosti státu.

Zároveň s tím však byla pozornost státních orgánů zaměřena na samotná rolnická hospodářství a začala probíhat jejich nucená až násilně prosazovaná kolektivizace. Vlivem uvedeného vývoje se však nyní u nás zemědělská družstva nacházejí prakticky jen ve sféře zemědělské prvovýroby.

Tradition and prospects of development of the Czechoslovak agrarian cooperatives

Zeměd. Econ., 38, 1992, No. 8, pp. 623 – 639. - 4 tabs, refs 7, summaries in **cz**, **en**

agrarian cooperative system, agricultural cooperatives, production cooperatives, operational cooperatives, purchase and sale cooperatives, saving and credit cooperatives, cooperative finance, people's banks, economic credit banks

Prerequisite rational and available nutrition with acceptable prices for the sufficient is an intensive and effective development of agricultural primary production and processing industry and trade which organically follow it, purposefully establishing mutual integration relations between these spheres. When establishing agrarian and political conception, it should be issued and followed with positive experience of our pre-war system of vertical integration between agriculture and processing industry and in many cases also between trade, considered in a form of cooperatives and joint stock companies. Agrarian cooperative system has in the area of present Czechoslovakia its long-term traditions, dated even from the middle of the 19th century. Just in agriculture the idea of cooperative system has reached its largest implementation. By the establishment and development of agricultural cooperatives could peasant farms better overcome the problems, evoked by capital shortage, difficulties connected with means of production supply, agricultural raw materials processing, agricultural output sale, agricultural and food products food products market etc.

Agricultural cooperative system found in the beginning its implementation especially in the sphere of finance (establishment of peoples' banks, saving and credit cooperatives, economic credit banks etc). This form of cooperative movement (association) has made peasants' farming easier, because it provided them with easily available profitable credit for purchase of usual farm means – mineral fertilizers, technics, farm animals, seeds and planting materials and this way it aided to improve, intensifying effectiveness of the agricultural production and to the development of contractors' activities on the peasant farms. These credit cooperatives have reached their greatest boom in the 30th of this century, when there existed in the former Czechoslovak Republic more than 7.5 thousand of these cooperative institutions.

At the end the 90th of the 19th century there was a remarkable boom and establishment of further types of cooperatives and other forms of cooperative activities (cooperation), especially purchase cooperatives, storhouse, production and operational cooperatives. As an example we can mention gradually developing distillery, dairy, mill and bakery cooperatives, but also power-plan, machine and other cooperatives. Almost 800 thousand of peasant farms were included in these so-called non-credit agricultural cooperatives in the year 1946. However, after the World War II. the development of our cooperative system was restricted and after the year 1948 was practically stopped. Particular agrarian cooperatives and cooperative unions were gradually liquidated or nationalized during this period and their possessions were transferred to the state corporations. Long-term created relationships of mutual profitable connections between agricultural primary production, processing industry and trade were interrupted by that. Agricultural primary production was deprived of possibility to share financial evaluation of final food and non-food products realized and it fell by that to full production and economical dependance on the state and its management. At the same time state authorities' attention was focused to the private peasant farms. Their forced and pushed collectivization started. Agricultural cooperatives exist practically in all free-market economies. However, owing to the mentioned development, agricultural cooperatives now exist in our country practically only in the sphere of agricultural primary production, its inner substance being rather deformed, and they are rather of „state-cooperative“ character. It is therefore necessary to look at the further development of agricultural cooperative system in our country from the basic aspects:

– in connection to the pre-war development of agrarian cooperative system, lying in agricultural primary production linkage with the sphere of processing industry and trade (it is also one of the prerequisites of removing the current structure of supplying and purchasing branches and also of the trade sphere),

— from the present structure of agricultural cooperatives and their use for further development of agriculture by means of transformation to the cooperatives of real owners shareholders. With respect to prospective agrarian and political conception it is necessary to keep in mind in this connection the fact that only sufficiently large agricultural enterprise has usually better chances to reach higher production-economic effect. There is no doubt that agricultural cooperatives with new conception, purposefully selected production-economic structure, effective organization and management and suitable size belong to such enterprises.

Adresy autorů:

Ing. Josef H u b á č e k, CSc., Ústřední ústav národohospodářského výzkumu,
nám. Hrdinů 4, 140 96 Praha 4

Doc. ing. Josef B r č á k, Vysoká škola ekonomická, W. Churchila 4, 130 67 Praha 3

**TERMINOLOGICKÝ SLOVNÍK
ROSTLINNÁ VÝROBA**

výběr základních termínů

obsahuje výběr 800 základních termínů v českém jazyce s překladem do slovenštiny, angličtiny, němčiny, ruštiny, část v latině a s českou definicí termínu.

Pro snadnou orientaci jsou připojeny rejstříky ve všech uvedených jazycích.

Cena slovníku je 50 Kčs.

Objednávky zasílejte na adresu:
Ústav vědeckotechnických informací
pro zemědělství oddělení propagace
Slezská 7
120 56 Praha 2

Poskytovanie finančných príspevkov prostredníctvom subvenčnej, resp. dotačnej politiky má v ekonomike poľnohospodárskych podnikov SR dlhoročnú tradíciu. Od pôvodných zámerov ochrany poľnohospodárstva pred rastom cien vstupov (intervencie k cenám výrobných prostriedkov) sa presúvali do úhrady poľnohospodárstva (príplatky a prémie k NC) a do priamej ochrany spotrebiteľov (záporná daň z obratu). Rovnakým spôsobom sa riešili i zásahy štátu (poistné, daň z miezd a odmien). Tak dochádzalo k deformáciám v cenovej oblasti a snahy o previazanosť cenových okruhov ako jedného z princípov trhových vzťahov narážali na národohospodársku politiku lacných potravín.

Od roku 1991 bol systém podpory agrárnej politiky realizovaný formou účelových subvencií s dôrazom na riešenie problémov prechodného obdobia (privatizácia v poľnohospodárstve, štrukturálne zmeny, podpora podnikov v horších prírodných podmienkach apod.), ale ich konkrétna konštrukcia a štrukturálne rozdelenie finančných prostriedkov bolo výrazne ovplyvnené narastaním problémov nerovnovážneho trhu potravín, určitými politickými tlakmi a kritickou situáciou, najmä v horších agroekologických podmienkach.

V oblasti subvenčnej politiky treba vidieť v budúcich rokoch ťažisko agrárnej politiky štátu. Je treba vziať do úvahy to, že poľnohospodárstvo nie je schopné rýchlej adaptability na zmenené podmienky a že určitá kontinuita s minulosťou je nevyhnutná.

V subvenčnej politike pôjde v podstate o trvalosť a permanentnosť finančných prostriedkov pre túto oblasť. Treba vziať do úvahy i to, že v súčasnom období nie je možné hovoriť o tom, že by trh potravín vymedzil nové marginálne podmienky poľnohospodárskej výroby pre efektívnu poľnohospodársku výrobu. K tomu pristupuje monopolne ovplyvňovaný vývoj cien poľnohospodárskych potrieb, výrazné vonkajšie zásahy a neprevedená transformácia, ktoré ovplyvňujú to, že nie je možné považovať všetky prírodné podmienky, kde došlo k výraznému zhoršeniu produkčno-nákladových vzťahov, za podmienky nevhodné, resp. i nežiadúce pre ďalší rozvoj poľnohospodárskej výroby. Popri tom ide v SR o viac ako 40 % produkcie potrebnej k zabezpečeniu vnútorného trhu potravín.

Nevyhnutnosť potreby finančných prostriedkov na prechod k trhovej ekonomike treba vidieť i v tom, že väčšina podnikov sa do nevýhodnej ekonomickej situácie dostala pôsobením direktívneho riadenia štátnych orgánov a presadzovania sebestačnosti v potravinách. To všetko viedlo k celému radu deformácií, ktoré ovplyvňovali zhoršovanie ekonomickej efektívnosti, a deformácie cenových sústav a zvyšovanie dane z obratu umožňovali v podstate stále atraktívnu politiku lacných potravín.

V súvislosti s rozširujúcou sa úlohou fakultatívnych subvencií v poľnohospodárstve bola vo VÚEPP vypracovaná metodika pre hodnotenie jednotlivých podnikateľských zámerov, ktorú uvádzame.

LITERÁRNY PREHLAD

Z literárnych prameňov súvisiacich s predmetnou problematikou sme využili poznatky, ktoré publikovali Kodým (1982), Vopařil (1990) a Synek (1991). Analytické prístupy alokácie zdrojov do vecného a finančného investovania spracoval Majcher (1990).

MATERIÁL A METODIKA

Ako základné podklady hodnotenia podnikateľských zámerov odporúčame:

- kritéria ekonomickej efektívnosti podnikateľského zámeru,
- zdôvodnenia spoločenskej priority podnikateľského zámeru,
- vyjadrenie k vplyvu podnikateľských zámerov na ekológiu územia.

KRITÉRIA EKONOMICKEJ EFEKTÍVNOSTI PODNIKATEĽSKÉHO ZÁMERU

Za podnikateľský zámer považujeme nákladové opatrenia investičného charakteru, ktorými si podnikateľský subjekt zabezpečí obnovu alebo získanie základného prostriedku, prípadne iného subjektu, ktorý napomôže k zvýšeniu zisku.

Podstatou hodnotenia podnikateľského zámeru je porovnávanie investovaného kapitálu a výnosov, ktoré podnikateľský zámer prinesie. Dôležité je určenie investičných nákladov, do ktorých patria všetky náklady spojené s obstarávaním stavby, strojového zariadenia a projektovej dokumentácie. Tieto náklady tvoria investovaný kapitál.

Odhad nákladov je značne problematický. Pomerne presnejšie sa dá urobiť odhad investičných nákladov na stroje a výrobné zariadenia. Odhad ostatných nákladov, hlavne stavebných, už tak presný nebýva.

Odhad budúcich výkonov z prevádzkovania investície, t.j. zisku a odpisov, je tiež orientačný. Pre ich výpočet je dôležité odhadnúť tržby a náklady. Odhady by sa mali približovať čo najviac k objektívnosti, pretože sú podkladom pre výpočet kritérií efektívnosti podnikateľského zámeru, na ktoré nadväzuje (po zohľadnení aj ostatných zdôvodnení) prídelenie finančných prostriedkov. Efekt finančných prostriedkov prijatých podnikateľskými subjektami by mal byť po určitom čase bilancovateľný a kontrolovateľný, a to na základe približenia sa k predpokladaným vyčísleným výnosovým parametrom. Tým by sa mohlo zabrániť neopodstatnenému financovaniu podnikateľských zámerov.

Výnosom podnikateľského zámeru (v krajinách s vyspelou trhovou ekonomikou označovaným ako cash flow) sa rozumie čistý zisk a odpisy dosiahnuté jeho prevádzkovaním. Ide pritom o disponibilný zisk, t.j. zisk po zdanení.

Posúdenie podnikateľského zámeru je dôležité najmä z ekonomického hľadiska, kde investícia je rozhodnutím o umiestnení kapitálu, teda vynaloženie určitých výdav-

kov, ktoré by sa v budúcnosti mohli vrátiť a priniesť zisk. Každá investícia je do určitej miery riziko. Preto celkový zisk z investície posudzujeme ako súčet výdavkov za určité obdobie (dobu návratnosti, resp. životnosti). Tiež treba brať do úvahy predpokladané percento inflácie.

Pre hodnotenie podnikateľského zámeru navrhujeme využiť ako:

- a) základné kritérium dobu návratnosti,
- b) vedľajšie kritéria kapitálovú výnosnosť a rentabilitu investície,
- c) doplňujúce kritérium index výnosnosti.

Deskripcia termínov

<i>IN</i>	- celkové investičné náklady (jednorazové) na podnikateľský zámer (stavebné, strojové, projektová dokumentácia)
<i>Zr</i>	- priemerný ročný disponibilný zisk, t.j. zisk po odpočte dane
<i>Zr₁</i>	- za dobu prevádzkovej životnosti
<i>Zr₂</i>	- za dobu návratnosti
<i>O</i>	- priemerné ročné odpisy
<i>O₁</i>	- odpisy za dobu prevádzkovej životnosti
<i>O₂</i>	- odpisy za dobu návratnosti
<i>SHV</i>	- súčasná hodnota výnosov (cash flow), kumulatív vyjadrujúci zisk po odvodoch (disponibilný zisk) a odpisy za dobu návratnosti, resp. životnosti
<i>ČSHV</i>	- čistá súčasná hodnota výnosov (čistý cash flow) je očakávaná aktualizovaná hodnota výnosov (cash flow) cez úrokovú sadzbu za dobu prevádzkovej životnosti investície

Základné kritéria

Doba návratnosti (*DN*), resp. doba splatenia (payback). Je to obdobie (roky), za ktoré priemerný disponibilný zisk a odpisy prinesú hodnotu rovnajúcu sa pôvodným nákladom na podnikateľský zámer. Priemerný ročný disponibilný zisk a odpisy, čiže súčasnú hodnotu výnosov pre výpočet *DN* vypočítame z predpokladanej doby prevádzkovej životnosti, v našom prípade päť rokov. Doba návratnosti závisí od charakteru podnikateľských zámerov. Táto metóda berie do úvahy faktory, na ktoré je podnikateľ citlivý, t.j. rýchlosť úhrady investičných nákladov. Čím rýchlejšie sa prostriedky vrátia, tým istejšie sú možnosti realizácie celkového zisku z investície a súčasne sa znižuje možnosť morálneho zastarania. Keď máme k dispozícii viac investícií, pri rozhodovaní vyberáme tú, u ktorej je doba návratnosti kratšia:

Kritérium doby návratnosti poskytuje informáciu o riziku a likvidite investície, doba splatenia tri roky je menším rizikom ako doba desať rokov. Taktiež likvidita investície ukazuje, ako dlho bude pôvodný kapitál v investícii viazaný.

Nevýhodou tohto kritéria je, že neuvažuje s výnosmi po dobe návratnosti a s časovým rozložením výnosov za dobu splatenia. Pre odstránenie tohto nedostatku sme zaradili doplňujúce kritérium index výnosnosti.

$$DN = \frac{IN}{\bar{\phi} Zr_1 + O_1}$$

Kritérium doby návratnosti považujeme za základné kritérium, ktoré musí obsahovať každý podnikateľský zámer.

Ostatné kritéria hodnotenia podnikateľských zámerov treba považovať za vedľajšie, resp. doplňujúce.

Vedľajšie kritéria

Kapitálová výnosnosť (KV), resp. rentabilita vloženého kapitálu. Pri výpočte sa uvažuje nielen s disponibilným ziskom, ale aj so súčasnou hodnotou výnosov za obdobie návratnosti, a to v pomere k celkovým investičným nákladom. V najjednoduchšej forme je to pomer zisku vrátane odpisov za dobu návratnosti, dosiahnutý používaním nových výrobných aktív k jednorazovým investičným nákladom vynaloženým na ich zriadenie.

$$KV = \frac{SHV}{IN} \cdot 100(\%)$$

$$SHV = \phi Zr_2 + O_2$$

Miera kapitálovej výnosnosti by mala byť vyššia ako priemerná platná úroková sadzba u termínovaných vkladov v peňažnom ústave. V tom spočíva výhodnosť investície oproti vkladu finančných prostriedkov v peňažnom ústave. Čím je miera kapitálovej výnosnosti vyššia oproti úrokovej sadzbe, tým je investícia výhodnejšia.

Rentabilita investície (RI). Tento ukazovateľ porovnáva priemerný ročný disponibilný zisk za obdobie návratnosti a vložené investičné náklady.

$$RI = \frac{\phi Zr_2}{IN} \cdot 100(\%)$$

U viacvariantných možností sa prikláňame k výberu tej investície, ktorá dosahuje vyššiu rentabilitu.

Doplňujúce kritéria

Index výnosnosti (profitability index). Toto kritérium je vyjadrené ako index čistej súčasnej hodnoty výnosov a celkových investičných nákladov.

Čistá súčasná hodnota výnosov vyjadruje prepočet súčasnej hodnoty výnosov (vznikajúcich v dlhšom období) na rovnakú časovú základňu, čiže dobu investovania. Vychádzame z doby životnosti. Ako prepočítací koeficient použijeme platnú úrokovú sadzbu. Navrhujeme použiť priemernú 15% sadzbu, platnú v peňažno-úverových vzťahoch. Úrokovú sadzbu je možno prispôbiť daným podmienkam.

$$IV = \frac{\check{C}SHV}{IN}$$

$$\check{C}SHV = \frac{SHV_1}{(1+k)^1} + \frac{SHV_2}{(1+k)^2} + \dots + \frac{SHV_n}{(1+k)^n}$$

kde: SHV – súčasná hodnota výnosov za dobu životnosti

k – úroková sadzba

$(1+k)^n$ – odúčiteľ v roku prevádzkovej životnosti n (odúčiteľ je hodnota vyjadrujúca odúčenie budúcich dosahovaných výnosov v jednotlivých rokoch doby životnosti) premietnutý do času investovania

n – počet rokov prevádzkovej životnosti

Podmienkou výhodnosti investície je, aby index výnosnosti bol väčší ako 1. Pri porovnávaní investičných variantov je výhodnejší variant s vyšším indexom.

Index výnosnosti je komplexný ukazovateľ, v ktorom je premietnutý jednak vstupujúci investovaný kapitál, jednak ekonomika prevádzkovania investície za dobu životnosti.

Index výnosnosti pri posudzovaní podnikateľského zámeru môže znamenať určité riziko, hlavne v odhade doby životnosti podnikateľského zámeru. Od doby životnosti závisí úroveň indexu výnosnosti. Čím je doba životnosti dlhšia, tým je index vyšší.

Praktický výpočet jednotlivých kritérií hodnotenia podnikateľských zámerov

Podklady použité pre výpočet ukazovateľov ekonomickej efektívnosti podnikateľského zámeru sú uvedené v tab. I.

a) Základné kritérium

Doba návratnosti:

$$DN = \frac{450}{94,6 + 46} = \frac{450}{140,6} = 3,2 \text{ rokov}$$

$$DN = 3,2 \text{ rokov}$$

b) Vedľajšie kritéria

Kapitálová výnosnosť:

Pri výpočte SHV vychádzame z doby návratnosti 3,2 roka:

$$SHV = 95 + 134 + 155 + 0,2 (155) = 132,5$$

$$KV = \frac{132,5}{450} \cdot 100 = 29,44 \%$$

Rentabilita investície:

$$RI = \frac{86,5}{450} \cdot 100 = 19,22 \%$$

$$RI = 19,22 \%$$

c) Doplnujúce kritéria

Index výnosnosti

Pri výpočte čistej súčasnej hodnoty vychádzame z doby prevádzkovej životnosti, t.j. v našom príklade päť rokov:

$$ČSHV = \frac{95}{(1 + 0,15)^1} + \frac{143}{(1 + 0,15)^2} + \frac{155}{(1 + 0,15)^3} + \frac{155}{(1 + 0,15)^4} + \frac{155}{(1 + 0,15)^5} =$$

I. Podklady a vypočítané ukazovatele ekonomickej efektívnosti podnikateľského zámeru – Data and calculated indicators of economic effectiveness of the business intention

Položka	Doba životnosti	0	1	2	3	4	–	5	ø 5 r.	ø za DN/3,2	Vypočítané ukazovatele
	Doba návratnosti	–	1	2	3	–	0,2 z r.4	–			
Náklady na podnikateľský zámer celkom		450									
Z toho: stavebné		280									
strojové		150									
projektové		20									
Údaje o prevádzke podnikateľského zámeru											
Tržby			480	720	780	780	156	780	708	667,5	
Náklady (mzdové, mater.)			336	480	516	516	103,2	–	–	448,3	
Odpisy budov a strojov			46	46	46	46	9,7	46	46	46	
Náklady celkom			382	526	562	562	112,4	562	518,8	8	494,5
Zisk pred zdanením			98	104	218	218	43,6	218	189,2	173,0	
Dane			49	97	109	109	21,8	109	94,6	86,5	
Zisk po zdanení (disp.)			49	97	109	109	21,8	109	94,6	86,5	
súčasná hodnota výnosu- SHV(zisk+odpisy) (cash flow)			95	143	155	155	31,0	155	140,6	132,5	
Čistá súčasná hodnota výnosu – ČSHV			82,61	108,33	110,97	90,12	18,02	77,11	92,03	99,98	
Úroková sadzba			15	15	15	15	15	15	15	15	
Základné kritéria											
– doba návratnosti DN		–	–	–	–	–	–	–	–	–	3,2
Vedľajšie kritéria											
– rentabilita investície RI		–	–	–	–	–	–	–	–	–	19,22
– kapitálová výnosnosť KV		–	–	–	–	–	–	–	–	–	29,44
Doplňujúce kritéria											
– index výnosnosti IV		–	–	–	–	–	–	–	–	–	1,02

$$= \frac{95}{1,15} + \frac{143}{1,32} + \frac{155}{1,52} + \frac{155}{1,72} + \frac{155}{2,01} =$$

$$= 82,61 + 108,33 + 101,97 + 90,12 + 77,11 = 460,14$$

$$\check{C}SHV = 460,14$$

$$IV = \frac{460,14}{450} = 1,02$$

Vypočítaný koeficient 1,02, čiže index výnosnosti, predstavuje podiel čistej súčasnej hodnoty výnosov a celkových investičných nákladov.

VYHODNOTENIE PODNIKATEĽSKÉHO ZÁMERU POĎA VYPOČÍTANÝCH KRITÉRIÍ

V prípade výberového konania podnikateľské zámery zoradíme do prehľadnej tabuľky podľa základného kritéria návratnosti a doplníme ostatné kritéria, ako i celkové investičné náklady (tab. II).

II. Zhodnotenie podnikateľských zámerov – Assessment of business intentions

Ponikateľský zámer	Kritériá				IN-celkové investičné náklady
	hlavné, vedľajšie, doplnujúce				
	DN-doba návratnosti	KV-kapitálová výnosnosť	RI-rentabilita investícií	IV-index výnosnosti	
A	3,20	29,44	19,22	1,02	450
B	4,26	23,09	15,29	1,01	200
C	5,22	18,92	10,83	1,00	900
.					
.					
.					

Ako hlavné kritérium považujeme dobu návratnosti, určujúcu dobu splatenia investovaného kapitálu. Čím je doba návratnosti kratšia, tým je investícia výhodnejšia z hľadiska viazanosti investičných prostriedkov. Túto skutočnosť potvrdzujú i vedľajšie kritéria – kapitálová výnosnosť a rentabilita investície.

Doplnujúce kritérium index výnosnosti je kritériom komplexnejším, pretože zohľadňuje vstupujúci investovaný kapitál, ako aj ekonomiku prevádzkovania. Je priamo závislý od doby životnosti, čo však prináša značné riziko vplyvu subjektivismu zo strany podnikateľského subjektu.

Z variantov zoradených v tab. II vyberáme poradie výhodnosti takto: A, B, C.

SPOLOČENSKÁ PRIORITA PODNIKATEĽSKÉHO ZÁMERU

Poľnohospodárstvo tým, že je úzko späté s prírodou, má mnoho zvláštností, ktoré sú jednou z hlavných príčin jeho územnej alebo regionálnej diferenciácie. Koncepcia

rozvoja tohto odvetvia z regionálneho poňatia by mala vychádzať zo spoločenskej potreby v týchto podmienkach. Pritom je potrebné rešpektovať oblastné špecifiká vo výrobe a spracovaní poľnohospodárskych produktov, potrieb v miestnom a regionálnom zásobovaní, ako aj obmedzení v chránených krajinných oblastiach a pásmach hygienickej ochrany. V tomto je potrebná regulačná úloha štátu, a to najmä v zohľadnení súčasných spracovateľských kapacít a možností ich ďalšieho využitia, resp. potrebnosť výstavby nových kapacít.

V agrokomplexe bude vhodné postupne dekoncentrovať, prebudovať, prípadne rekonštruovať doterajšie výrobné kapacity a stimulovať finalizáciu poľnohospodárskej výroby priamo v poľnohospodárskych podnikoch (bitúnky, mliekárne a pod.), čím sa značne zvýši efektívnosť. Tiež je dôležité podporiť výstavbu nových výrobných kapacít s progresívnymi technológiami a priamym prepojením na poľnohospodársku prvovýrobu. Vo väčšine prípadov by malo ísť o malé až stredne veľké potravinárske podnikateľské aktivity s miestnou pôsobnosťou. Tým by sa malo vyriešiť nedostatočné zásobovanie najmä vidieckych oblastí potravinárskymi výrobkami.

V tomto smere sú rozhodujúce zásahy poľnohospodárskej politiky štátu cez ekonomické opatrenia subvenčného charakteru, ktorými by boli regulované potreby z regionálneho hľadiska (regionálny trh a racionálne rozdelenie kapitálu). Preto by bolo vhodné, aby podnikateľský zámer bol doporučený napr. príslušným obecným úradom, ktorý by sa vyjadril k otázkam vplyvu podnikateľského zámeru na:

- riešenie nezamestnanosti (rozšírenie pracovných miest),
- udržanie osídlenia a kultúrneho rázu regiónov, resp. obce,
- demonopolizáciu výroby,
- zavádzanie netradičných výrob, a
- reguláciu trhu.

VPLYV PODNIKATEĽSKÉHO ZÁMERU NA EKOLÓGIU ÚZEMIA

Ekologizácia krajiny vtláča i poľnohospodárstvu novú pozíciu na celom území republiky. V doterajšom vývoji poľnohospodárstva bola táto otázka zanedbávaná a pri výstavbe výrobných kapacít sa šetrilo práve na ekologickej koncovke, udeľovali sa skôr výnimky, čím sa často značne poškodzovalo životné prostredie. Preto v súčasnosti by bolo vhodné, aby jednotlivé podnikateľské subjekty pri svojich podnikateľských zámeroch tieto otázky brali do úvahy a nachádzali spôsob zužitkovania odpadových látok alebo ich likvidácie. Týka sa to najmä vypúšťania znečisťujúcich látok (dusitanov, dusičnanov – hnojiská u veľkovýkrmní ošípaných) a podpory výroby ekologicky nezávadných potravín. Pri riešení otázok ekológie môže v súvislosti s podnikateľským zámerom vyplynúť potreba ďalšej investície.

ZÁVER

Navrhovaný a na praktickom príklade aplikovaný metodický postup výpočtu kritérií ekonomickej efektívnosti podnikateľského zámeru je doporučený ako orientačný návod pre jednotlivé ekonomické subjekty požadujúce finančné príspevky. Vypočítané kritériá môžu byť podkladom pre potreby subvenčnej politiky, a to priamo pre rozho-

dováciu konkurznú komisiu, ktorá vo výberovom konaní okrem kritérií zohľadní aj vplyv podnikateľského zámeru na ekológiu a súčasne aj jeho spoločenskú opodstatnenosť.

Navrhovaný metodický postup je univerzálny, možno ho využiť i pri podnikateľských zámeroch nepoľnohospodárskeho charakteru, ktoré v nových podnikateľských aktivitách poľnohospodárskych subjektov budú pravdepodobne prevládať.

Literatúra

- KODYM E.: Kritériální funkce hodnocení efektivnosti investic v podmínkách omezených zdrojů. [Výzkumná práce.] Praha, Výzkumný ústav plánování a řízení národního hospodářství 1982.
MAJCHER, M.: Finance podnikatelské sféry a burzovníctva. Bratislava, VŠE 1990.
SYNEK, M.: Hodnocení investice v tržní ekonomice. Fin. a Úvěr, 1991, č. 12.
TEPPER, T. – KÁPL, M.: Peníze a vy. Praha, Prospektrum 1991.
VOPAŘIL, K. – ZAVŘEL, J.: Odvody jako ekonomický nástroj řízení. Bratislava, NTL 1990.

Došlo 7.4.1992

NOVÁK J. – CHRASTINOVÁ Z.: Výzkumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava.

Kritéria hodnotenia podnikateľských zámerov pre účely poskytovania finančných príspevkov

Zeměd. Ekon., 38, č. 8, 1992, s. 641 – 650. - 2 tab., lit. 5, res. slov., angl.

subvencovaní, kritéria podnikateľských záměrů, vztahy nákladové a výnosové, ekonomická efektivnost, teoretické pojednání

Práca uvádza metodický postup hodnotenia podnikateľských zámerov pre potreby subvenčnej politiky. V rámci neho sú navrhované kritéria ekonomickej efektívnosti a ich vypovedacia schopnosť overená na praktickom príklade s podkladovými údajmi o nákladových a výnosových vzťahoch, ktoré prevádzkovaním podnikateľského zámeru ako investičnej aktivity vznikajú, a to tiež zohľadnením celkového investičného kapitálu. Ako základné kritérium, ktoré je dôležité pre každý podnikateľský zámer, je doporučená doba návratnosti, čiže doba splatenia investovaného kapitálu. Vedľajšie kritéria, t.j. rentabilita investície, kapitálová výnosnosť a index výnosnosti, nám hovoria o určitej alternatívnosti investovania finančných prostriedkov do podnikateľskej aktivity, resp. ich uloženia ako termínový vklad v peňažnom ústave. Navrhovaný metodický postup výpočtu kritérií ekonomickej efektívnosti je doporučený ako orientačný návod pre jednotlivé ekonomické subjekty požadujúce finančné príspevky. Je univerzálne využiteľný i pre výpočet kritérií u podnikateľských zámerov nepoľnohospodárskeho charakteru. Pri posudzovaní podnikateľských zámerov je dôležité okrem ekonomických kritérií prihliadnuť i na ekologické spoločenské hľadisko.

NOVÁK J. – CHRASTINOVÁ Z., Economic Research Institute of Agriculture and Food Industry, Bratislava

Criteria of evaluation of business intentions for purposes of granting the financial subsidies

Zeměd. Ekon., 38, No. 8, 1992, pp. 641 – 650. - 2 tabs, refs 5, summaries in sl, en

granting of subsidies, criteria of business intentions, cost and income relationships, economic effectiveness, theoretical treatise

The treatise gives the methodic procedure of appraisal of business intentions for the needs of subsidiary policy. Within it, criteria of economic effectiveness are proposed and their information capacity is tested on a practical example containing the basic data of cost and income relationships arising by materialization of business intention as investment activity, with respect to the total investment capital.

The business intention is defined as cost measures of investment character by which the business subject provides renovation or obtains new fixed assets, eventually other entity which can help in achieving higher profit.

The evaluation of business intention is based on comparison of invested capital and income brought in by a business intention. Determination of investment costs is of importance, including all costs associated with construction, machinery and documentation of the project. These costs form the total capital invested.

An estimation of future outputs and realization of investment, i.e. profit and depreciation, is also preliminary.

For their calculation it is necessary to estimate the future income and costs. Estimations should be as close to the reality as possible, as they serve as a basis for calculation of business intention. As a basic criterion, important for each business intention, return rate, that is the time of repayment of investment capital is recommended.

Return rate (DN), or the time of payment of installments is the period (years) during which an average available profit and depreciation will bring the value equal to the original costs of business intention.

An average annual available profit and depreciation, i.e. present value of profit for DN calculation, is calculated from the predicted time of operational lifetime. The return rate depends upon the character of business intentions. This method considers the factors to which the investor is very sensitive, i.e. the return rate of investment costs. The faster the return of assets, the surer the possibilities of realization of the total profit from the investment and at the same time, the possibility of moral obsolescence is lower. If several investments are available, in the decision-making process we choose the one with shorter period of return. The return rate criterion provides information on the risks and liquidity of investment: the return period of 3 years brings lower risks than that of 10 years. The investment liquidity shows the time for which the original capital is tied in the investment.

The return rate criterion is considered as the basic criterion for every business intention. Secondary criteria, i.e. profitability of investment, capital yield and the yield rate alternative investment indicate eventual into business activity or depositing as a forward deposit in the banking institution. Profitability of investment (R/I) compares the average annual available profit for the period of return and the investment costs. In multi-variant possibility, we are inclined to choose the investment of higher profitability. Capital yield (KV) or profitability of invested capital takes into calculation not only the profit available, but also the present value of the yields for the period of return, and that in the ratio to the total investment costs. In the simplest form, this is the ratio of the profit, including depreciation for the time of return, achieved by using the new production assets, to the single investment costs of these assets.

Profitability index is expressed as the index of present value of the yields and total investment costs. The net present value of the yields expresses the transformation of the present value of yields arising in longer period to the comparative time base, based on the time of durability. As the transformation coefficient the valid interest rate is used. The interest rate can be adapted to the given conditions. The proposed methodics of the calculation of economic effectiveness criteria is recommended as orientative directions for different economic entities. It can be generally applied also for the calculation of criteria in business intentions of non-agricultural character.

In evaluating the business intentions it is important, besides the economic criteria, to consider also ecological and economic aspects.

Adresa autorov:

Ing. Jaroslav Novák, CSc., Ing. Zuzana Chrástiová, Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55, 824 80 Bratislava

Povolání „zemědělec“ je bezpochyby jednou z nejuniverzálnějších profesí a jako takové vyžaduje odpovídající komplexní vzdělání a profesní přípravu. Obnovení odborného vzdělávání typu „všeobecný zemědělec“ je přirozeným organickým návratem k bohatým tradicím našeho zemědělského školství. Teprve od důkladného všestranného základu lze odvíjet účelnou specializaci.

NÁSTIN VÝVOJE ZEMĚDĚLSKÉHO STŘEDNÍHO ODBORNÉHO ŠKOLSTVÍ

V období mezi dvěma světovými válkami náležel československý zemědělec v Evropě mezi nejvzdělanější. Při převratu v roce 1918 bylo na území Československa 161 zemědělských škol (včetně jedné fakulty zemědělského inženýrství), z toho 50 (tj. 31 %) s německým vyučovacím jazykem a tři s českým a německým vyučovacím jazykem. V roce 1938 bylo v Československu 13 vyšších středních zemědělských škol hospodářských, 30 dvouletých škol rolnických, 7 jednoletých, 132 zimních škol hospodářských se šestiměsíční dobou výuky, 52 hospodyňských škol, z toho tři střední (první hospodyňská škola v Evropě byla založena v roce 1884 v Kroměříži), 10 zahradnických a ovocnicko-vinařských (z toho dvě střední) 11 ostatních speciálních škol (dvě družstevní, rybářská, čtyři meliorační, lihovarská, mlékařská apod.).

Velký rozvoj zaznamenaly lidové školy hospodářské, jichž bylo v roce 1918/19 pouze 28, v roce 1925/26 již 702 a koncem třicátých let 1275 s 50 tis. žáky (Holeček 1978).

V té době byla zemědělská výroba rozptýlena do více než 1,5 mil. zemědělských závodů, v nichž bylo přes 3 mil. trvale zemědělsky činných pracovníků.

Populace zemědělců přicházela do škol získávat převážně teoretické vědomosti a znalosti. Z domova byla většinou velmi dobře vybavena praktickými zkušenostmi a dovednostmi. Z přehledu četnosti a struktury zemědělských škol vyplývá, že zemědělské školství připravovalo v rozhodně převažující míře „všeobecné zemědělce“ znalé jak pěstování rostlin, tak chovu hospodářských zvířat a příslušné mechanizace s její údržbou, jakož i s odpovídající znalostí „spravovědy“ – zemědělské ekonomiky a zemědělského účetnictví. Již tehdy se věnovala náležitá pozornost výchově „zemědělských hospodyní“, u nichž se (kromě normální zemědělské průpravy) doporučovala návštěva hospodyňských škol nebo kursů na hospodyňských školách a osvojení znalostí z účetnictví a obchodní korespondence.

S postupným zmenšením počtu pracovníků trvale činných v zemědělství cca na jednu třetinu (ve srovnání s meziválečným obdobím) došlo v důsledku kolektivizace v padesátých letech k likvidaci rozsáhlé sítě zimních a lidových hospodářských škol.

V polovině padesátých let se započalo se zaváděním učebního poměru v „rostlinné a živočišné výrobě“. Největšího kvantitativního rozvoje dosáhla zemědělská odborná učiliště v roce 1966, kdy jich bylo v ČSR 278 s 25 718 uční, ve školním roce 1971/72 bylo zemědělských učilišť již jenom 167 s 21 260 uční. V roce 1985/86 se učilo v ČR ve 109 zemědělských středních odborných učilištích 20 760 učňů (z toho 5 948 dívek) a v roce 1989/90 ve 102 SOU se učilo 26 365 učňů (v tom 8 070 dívek). V současné době působí v ČR 101 (102) učilišť. Počátkem sedmdesátých let bylo diferencováno 14 tzv. zemědělských učebních odborů, z nichž si částečný nárok na „všeobecnost“ mohl činit pouze obor „zemědělec mechanizátor“, který byl brzy nahrazen novými specializovanými učebními obory „traktorista mechanizátor“ pro přípravu kvalifikovaných dělnických pracovníků rostlinné výroby a „chovatel hospodářských zvířat“. V současné době možno rozlišit celkem 18 zemědělských učebních specializací – včetně strojníků a mechaniků opravářů, kteří jsou nyní statisticky začleněni do skupiny nezemědělských oborů 140 01 (seřizování, řízení a obsluha strojů a zařízení) a 144 02 a 03 (hutnictví, strojírenství a ostatní kovodělná výroba).

Lze říci, že bouřlivý kvantitativní rozvoj středních odborných škol zemědělských se udál v desetiletí od počátku padesátých do počátku šedesátých let, kdy se jejich počet zvýšil ze 192 v ČSR s 11,1 tis. žáků (v ČR 144 škol s 8,4 tis. žáků) v roce 1951 na rekordních 288 v ČSR s 37,3 tis. žáků (190 škol a 25 tis. žáků v ČR) v roce 1961. Od té doby začal počet středních zemědělských odborných škol v důsledku „koncentrace školských kapacit“ klesat, ale počty žáků stoupaly až do školního roku 1962/63, kdy dosáhly v ČSR 40 tis. ve 264 školách a v ČR téměř 27 tis. žáků ve 173 školách (Holeček 1972, Nedělová a kol. 1987).

Dvouleté odborné školy zemědělské, kterých bylo koncem první republiky 30, byly v průběhu sedmdesátých let zrušeny.

Absolventi všeobecného oboru zemědělských odborných škol „pěstitelství-chovatelství“ měli velmi dobré reference a byli praxí ochotně přijímáni a velmi dobře se uplatňovali. Přesto byla v rozporu se světovým trendem prosazena i na tomto druhu škol specializace a vznikly dva samostatné studijní obory – „pěstitelství“ a „chovatelství“.

V osmdesátých letech byl zřízen pro méně vzdělavatelnou a vychovatelnou mládež dvouletý všeobecný učební obor „zemědělská výroba“ se dvěma variantami učebních plánů, a to jednak pro absolventy osmých tříd základní školy a jednak se zvlášť upraveným učebním plánem pro absolventy alespoň šestých tříd základní školy. U tohoto oboru nelze mluvit o všeobecné zemědělské přípravě na výkon práce „všeobecného zemědělce“ ve vlastním slova smyslu, protože připravuje k vykonávání jednoduchých prací technologického charakteru v rostlinné a v živočišné výrobě a k výkonu pomocných prací při údržbě a běžných opravách zemědělské techniky. Obor měl sehrát také roli účelného využití času při formální realizaci požadavku desetileté povinné školní docházky. V roce 1985/86 měl 217 frekventantů (v tom 69 dívek), což činilo celkem 1,04 % z celkového počtu učňů v tzv. zemědělských učebních oborech, a v roce 1989/90 494 frekventantů (v tom 164 dívek), což znamenalo podíl 1,87 %.

Z uvedeného vyplývá, že polovzdělaných zemědělských odborníků máme řádově desetitisíce. Lze však předpokládat, že tito odborníci jsou ve značné míře schopni vnitroodvětvové profesní adaptace a jejich specializační deformace může být poměrně snadno likvidována rekvalifikačními kursy s kratším časovým rozsahem cca 100 až 120 hodin. V přechodném období výstavby tržní ekonomiky je třeba, aby se profesní příprava na povolání v zemědělství stala nedílnou součástí integrovaného systému vzdělávání a výchovy mládeže a vhodným základem pro další stupně, typy a formy vzdělávání a rekvalifikace dospělých.

Nevhodná specializace v základech profesní přípravy v mnoha oborech nám byla neorganicky imputována vesměs z cizorodých podmínek všeobecné vzdělanosti a kulturní nivelizace v důsledku pseudosocialistických a pseudorevolučních intencí. Úzká specializace sice usnadňuje aktivní a pasivní proces vzdělávání, ale podstatně zvyšuje osobní i společenské riziko uplatnění nositelů takové základní profesní přípravy. Nehledě k tomu, že specializované poznatky zejména technické povahy mají ve srovnání s všeobecnými zvýšenou tendenci k zastarávání, specializace snižuje podstatně adaptabilitu, mobilitu a kompetenci pracovníka, neboť znamená ztrátu širších souvislostí a omezuje průchodnost školských systémů.

Univerzálnost odborné přípravy na výkon povolání samostatného, resp. „všeobecného“ zemědělce, zahrnující nezbytné poznatky a dovednosti z oboru pěstování rostlin, chovu hospodářských zvířat, mechanizace (příp. automatizace – elektronizace), ze zemědělské ekonomiky (organizace a řízení provozu, základy průzkumu trhu – obchodní nauky, kalkulace a účetnictví) a příp. informatiky, klade na výchovně vzdělávací systém vysoké požadavky jak co do pedagogické a odborné erudice, tak co do organizace pedagogického procesu, a zejména co do ekonomie reálného pedagogického času (proporcionality struktury).

Za zvlášť obtížný považujeme tento úkol v kategorii učňovského školství, které je svojí podstatou určeno především k poskytování základní profesní přípravy na přímý výkon povolání převážně manuální povahy, ale v období obnovení tržního hospodářství, obnovy samostatných živností a obnovy soukromého provozu zemědělských hospodářství všech velikostí musí zahrnout do beztak již napjatého časového rozměru výuky již zmíněné disciplíny z oboru správy, řízení, organizace, obchodování, mezilidské komunikace a u dívek by měl poskytnout též ucelený soubor poznatků o racionálním vedení domácnosti a fungování rodiny.

Zemědělská střední odborná učiliště by měla bezpochyby převzít úkoly, které v meziválečném období a před tím plnily tzv. zimní hospodářské školy, které měly ovšem usnadněnou úlohu v tom, že těžiště jejich pedagogického působení bylo u relativně dobře prakticky připravené mládeže zaměřeno především na teoretickou stránku výuky, zatímco na úseku praxe uváděly na pravou míru pouze některé zaostálé a vědou překonané praktiky. Po dnešní škole tohoto druhu bude, alespoň v počátečním období, požadována jak náležitá příprava teoretická, tak také praktická. Institut mimoškolní a předškolní kontrolované praxe čeká u nás zřejmě teprve na zřízení.

Ze sta stávajících zemědělských učilišť byl na 17 otevřen v tomto školním roce 1991/92 tříletý experimentální učební obor X 45-61-2 „zemědělec“ a na jednom učilišti proklamovaný pětiletý „modulový“ systém přípravy mládeže na povolání ve tříletém učebním oboru „zemědělec“ s dvouletou nástavbou pro získání úplného středního odborného vzdělání ukončeného maturitou.

Z učebních dokumentů experimentálního učebního oboru „zemědělec“ vydaných MŠMT ČR 6.8.1991 vyplývá, že obor připravuje budoucí zemědělské dělníky i samostatně hospodařící zemědělce k vykonávání činností technologického charakteru v rostlinné i živočišné výrobě. Připravuje také pro řízení, obsluhu, údržbu, seřizování a běžné opravy zemědělských mechanizačních prostředků používaných při těchto činnostech. Široký výčet volitelných předmětů – celkem 19 s časovým rozsahem do 6 hodin v prvním a druhém a s rozsahem 8 hodin ve třetím ročníku – umožňuje zaměření přípravy podle specifických zájmů žáků i potřeb příslušného regionu. Dívky mají možnost si osvojit v náležitém rozsahu i poznatky rodinných nauk. Příprava je ukončena závěrečnou zkouškou a je zajištěna prostupnost do vyšších ročníků odborných učilišť nebo škol odpovídajícího zaměření. Specializační deformace je tak zakořeněná, že v odstavci „zařazování absolventů“ se konstatuje, že učební obor připravuje zejména pro dělnická povolání „traktorista mechanizátor“ (ustrnulý nevýstižný název z dělnické nomenklatury, který by měl být jako nedobrý přezitek co nejdříve překonán), „chovatel hospodářských zvířat“ a „kočí“, což jsou činnosti, které musí ovládat vykonavatel profese „zemědělec“, a ne pouze nějaký specialista. V případě samostatně hospodařícího zemědělce se nejedná o přípravu na dělnickou profesi, ale na komplexní sloučenou profesi „hospodáře“, tj. řídícího a současně výkonného pracovníka.

Za syntézu úsilí o obnovení univerzální profesní přípravy na povolání „zemědělec“ v soustavě odborných učilišť a znovuoživení funkce bývalého nižšího odborného školství rolnického lze považovat otevření experimentálního oboru odborné školy „biologického směru – zaměření pro zemědělství“ (MŠMT ČR schválilo jeho koncepci 24.7.1991 s účinností od 1.9.1991).

Takto pojatá odborná škola poskytuje dvouleté obecně koncipované integrované všeobecné a odborné vzdělání. Má představovat první stupeň přípravy na povolání, přiřazený paralelně k dosavadní přípravě ve stávajících učebních a studijních oborech středních odborných učilišť (SOU). Široce koncipovaná orientace má umožnit vstup do široké řady volitelných profesí, resp. zaměstnání. Koncepčně jde o novou formu přípravy, která může být realizována ve středních odborných učilištích (SOU) nebo ve středních odborných školách (SOŠ). Studium odborné školy poskytuje střední vzdělání a ukončuje se závěrečnou zkouškou.

Počítá se buď se vstupem přímo do praxe, v níž po řízeném 3–6měsíčním zapracování získá absolvent způsobilost pro méně náročná zaměstnání nevyžadující vyučení v oboru, nebo se vstupem do druhého až třetího ročníku střední odborné školy, příp. odborného učiliště odpovídajícího zaměření. Za nejorganičtější je považován vstup do učebního poměru stejného zaměření jako odborná škola v rozsahu půl roku až dva roky. Přípravu pak ukončí závěrečná učňovská zkouška. Také u této formy profesní přípravy se počítá ve třetím ročníku s jakousi „specializační přípravou“, tedy nikoliv s přípravou, kterou by bylo lze charakterizovat jako všeobecný zemědělec.

Nutno poznamenat, že ve „směru biologickém“ je organizováno ještě zaměření na lesnictví a na potravinářství. Kromě směru biologického je studium koncipováno

ještě pro další dva základní směry ekonomické aktivity, a to ve „směru výrobním“ pro přípravu na povolání ve strojírenství a v kovodělné výrobě, elektronice, v chemii, ve spotřebním průmyslu, stavebnictví a vodohospodářství a ve „směru nevýrobním“ pro obchod, služby, spoje aj.

STRUČNÁ KRITICKÁ ANALÝZA EXPERIMENTÁLNÍCH UČEBNÍCH PLÁNŮ

Ze srovnání experimentálních učebních plánů obou typů školských zařízení (tab. I) kromě toho, že první je organizován pro výuku tříletou a druhý pro dvouletou, je zřejmá koncepční a účelová rozdílnost, spočívající především v tom, že učební směr učiliště na sebe bere odpovědnost relativně ucelené přípravy na výkon povolání, kdežto odborná škola usiluje o naplnění představy předprofesní odborné přípravy se široce založeným odborným teoretickým vzděláním, které by mělo směřovat k dosažení obecněji orientované profesní zralosti žáků.

V celkovém hodinovém rozsahu povinných všeobecně vzdělávacích předmětů není (při přepočtu hodin tříletého učebního oboru a dvouleté odborné školy s 33 vyučovacími týdny na celoroční rozsah) podstatných rozdílů. Ty vyniknou teprve po započtení rozsahu tzv. výběrových (volitelných) předmětů, které činí u učebního oboru prakticky dvě hodiny týdně, kdežto u odborné školy 6 až 8 hodin týdně v každém ročníku. Zatímco k volitelným všeobecně vzdělávacím předmětům náleží u učebního oboru vlastně jen „cizí jazyk“, u odborné školy je to nejméně desítky předmětů (některé jsou u učebního oboru zařazeny do volitelných odborných). Za nelogické považujeme u „biologického směru“ odborné školy zařazení předmětu „biologie“ do předmětů výběrových, kdežto v učebním oboru „zemědělec“ je biologie zařazena do předmětů povinných.

Poznotek, že vybavenost učebního plánu sledovaného zaměření odborné školy je výrazně bohatší, platí též pro soubor povinných odborných předmětů. V učebních plánech obou typů škol postrádáme mezi povinnými odbornými předměty předmět „mechanizace“ nebo předmět analogický, který je u učebního oboru podmínkou smysluplného odborného výcviku v tomto předmětu a u odborné školy podmínkou proklamované všeobecné odborné „teoretické“ přípravy pro zemědělství.

V učebním oboru postrádáme mezi povinnými předměty také „zemědělskou ekonomiku“, která je zařazena jako volitelný předmět ve druhém ročníku pod názvem „zemědělská ekonomika a organizace“, a pod partikulárním názvem „hospodaření podniku“ v rozsahu dvou hodin ve třetím ročníku. Kromě toho je rozptýlena jako „organizace práce“ ve významu technologickém v jednotlivých celcích pěstování rostlin (zde „rostlinná výroba“) a ve druhém ročníku v předmětu chov hospodářských zvířat (zde „živočišná výroba“) se vyskytuje jako „ekonomika výroba mléka“, „ekonomika výroby vepřového masa“, „ekonomika výroby hovězího masa“, „vlivy na ekonomiku produkce selat“. Nicméně – podle našeho názoru – nezajišťuje tato předmětová diaspora kvalifikovanou přípravu absolventa všeobecného učebního oboru z disciplíny tak klíčového významu, jako je zemědělská ekonomika. I když nutno považovat koordinované a erudované poukazy na ekonomickou stránku probíraných biotechnologií ve výuce pěstování a chovu za přínosné.

V učebním plánu odborné školy je naproti tomu nutno vyzvednout zařazení předmětu „ekonomika a organizace“, jakož i předmětu „účetnictví“ mezi povinné

I. Porovnání učebních plánů experimentálního učebního oboru „zemědělec“ a experimentální odborné školy „biologický směr se zaměřením pro zemědělství“ – Comparison of curricula in experimental vocational branch called „Agrarian“ and experimental technical schools called „Biological course with orientation to agriculture“

Kategorie a název vyučovacích předmětů	Experimentální učební obor „zemědělec“			Experimentální odborná škola „Biologický směr – zaměřením pro zemědělství“		
	počet týdenních vyučovacích hodin ročníků					
	1	2	3	1	2	poznámky
A. VŠEOBECNĚ VZDĚLÁVACÍ	8-10	7-9	5,7	15-18	13-18	
1. Povinné předměty	8	7	5	9-12	9-12	
Český jazyk a literatura	2	2	1	2-3	2-3	
Občanská nauka	1	1	1	1	1	
Cizí jazyk (volitelné)	(2)	(2)	(2)	2-3	2-3	
Matematika	2	1	1	2-3(1)	2-3(1)	v závorce cvičení z celkového počtu hodin
Biologie (výběrové)	1	1	–	(2-4/1)		
Tělesná výchova	2	2	2	2	2	
				2. Výběrové předměty bez dělení do ročníků: 6-8 hodin Fyzika 2-4(1), Chemie 2-4(1), Biologie, Dějepis 1-2, Zeměpis 1-2, Ekologie 1-2, Výchova k rodčovství 1, Estetická výchova 1, Zdravověda 1-2, Pracovní právo 1, Psychologie 1		
B. ODBORNÉ PŘEDMĚTY				14-16	12-16	
1. Povinné předměty	10	9	7	7-9	4-6	
Rostlinná výroba	2	2	2			
Pěstování rostlin				1-2	1-2	
Živočišná výroba	2	2	2			
Chov zvířat	–	–	–	1-2	1-2	
Ekonomika a organizace	–	–	–	1	2	
Ekonomika a organizace (volitelné)		(1)				
Účetnictví				2(2)	–	
Výpočetní technika	–	–	–	2(2)		
Odborný výcvik – Praxe	15	17,5	17,5	Individuální praxe max.2 týdny, učební praxe max. 3 týdny a odborná max. 3 týdny v ročníku, t.j. 60, 90 a 90 hodin celkem, mimo rozpis v rámci časové rezervy		
Úvod (bezpečnost práce, požární ochrana)	0,5	0,5	0,5			
Dílenské vyučování	6,5					
Opráveřská činnost, (pouze chlapci)	–	5,0	2,5			
Šití a vaření (jen dívky)	6,5	5,5				
Rostlinná výroba	4,5	8,5	7,0			
Živočišná výroba	4,0	3,5	2,5			
Specifická činnost (drobnochov aj.)	–	–	5,0			
2. Volitelné (výběrové) předměty	6	6	8	7	8-10	
Cizí jazyk	2	2	2	–		
Základy automatizace	1	1	–	–	–	

Kategorie a název vyučovacích předmětů	Experimentální učební obor „zemědělec“			Experimentální odborná škola „Biologický směr – zaměření pro zemědělství“		
	počet týdenních vyučovacích hodin ročníků					
	1	2	3	1	2	poznámky
Strojnictví	2	–	–			
Stroje a zařízení (V závorce je rozsah pro dívky)	2(1)	2(1)	2(1)			
Péče o zemědělskou techniku		2	1	–	–	
Základy mechanizace	–	–	–	2		
Technologie oprav	–	–	–	6(5)		v závorce počet hodin cvičení z celkového počtu
Svařování	–	–	1	–	–	
Motorová vozidla	–	2	2,5	2		
Administrativní práce (Psaní na stroji)	2	2	–	2(2)		
Hospodářská korespondence	–	–		2(2)		
Zahradnictví	–	2	2	2(0,5)		
Rodinné nauky	1	1	2			
Zdravotní a rodinná výchova	–	–	–	3(1)-4(2)		
Výživa a příprava pokrmů	–	–	–	6(5)		
Odívání	–	–	–	6(6)		
Chov drobných hospodářských zvířat	–	–	2	–		
Chov drůbeže	–	–	–	1-2		
Chov ovcí	–	–	1	1-2		
Chov kozešinových zvířat	–	–	–	1-2		
Výživa a krmivářství	2	–	–	–		
Pěstování speciálních plodin	–	–	1	–		
Chmelařství	–	–	–	1-2		
Bramborářství	–	–	–	1-2		
Řepářství	–	–	–	1-2		
Ovocnářství	–	–	–	2(0,5)		
Alternativní zemědělství	–	–	1	–		
Technologie zpracování zemědělských výrobků	–	–	–	2		
Ekonomika a organizace	–	1	–	–		
Hospodaření podniku	–	–	2	–		
Účetnictví	–	–	2	2(2)		
Výpočetní technika	–	–	–	2(2)		
Myslivost a ochrana zvířat	–	–	–	2(0,5)		
Volitelný předmět podle regionální potřeby	–	2	2	–		
CELKOVÝ POČET POVINNÝCH UČEBNÍCH HODIN	33	34,5	34,5	29-34	25-34	

Podle učebních dokumentů MŠMT ČR 1991

odborné předměty, protože jejich znalost je pro realizaci samostatného hospodaření zemědělského závodu nepostradatelná.

Postupně bude nutné se vracet k termínové a pojmové přesnosti, která musí být neodmyslitelnou součástí každého pedagogického procesu. Název „ekonomika“ je vytvořen z řeckého základu *oikos* (dům, domácnost, hospodářství) a *nomos* (zákon, pravidlo). V přeneseném slova smyslu znamená tedy ekonomika zákonitosti (pravidla) hospodaření, zákony o správě domu – o hospodaření. Název „zemědělská ekonomika“ je pojmově vyšší (zastřešující) a zahrnuje „organizaci zemědělské výroby“, tzv. „spravovědu“ (Betriebslehre, farm management) a obchodní zemědělskou nauku (marketing) a zařazuje se sem v širším slova smyslu také sociologie venkova, agrární dějiny, zemědělský zeměpis, zemědělská taxace, účetnictví aj. Z tohoto hlediska je zařazení předmětu „hospodaření podniku“ vedle předmětu „ekonomika a organizace“ věcně problematické a vyžaduje upřesnění jeho náplně.

Ačkoliv je problematika „ekologie“ všeobecně zdůrazňována především v souvislosti s ochranou a výživou rostlin, není o ní v osnovách předmětu pěstování rostlin v učebním oboru „zemědělec“ ani zmínka, zatímco v osnovách chovu zvířat se přece jen občas objeví učivo „životní prostředí“. Doporučujeme věnovat problematice ochrany životního prostředí, vedle poukazů u ohrožujících technologií, také soustavnější výklad, který se zdá být zajištěn v programu odborné školy výběrovým předmětem „ekologie“ v rozsahu 1–2 hodiny.

V zemědělství vyspělých evropských zemí dochází ke stále hromadnějšímu jevu vyřazování ploch zemědělské půdy z intenzivního obhospodařování (v rozsahu řádově statisíců ha) a k jejich „zakonzervování“, resp. začlenění do krajiny v podobě krajinnotvorných celků (zejména jejich zatravnňování trávnickářskými, tj. nepícními druhy a sortami trav s nižší produkční schopností, přeměnou na rekreační, hřišťové a parkové plochy, jejichž založení a pěstování je dotováno státem nebo zájmovými organizacemi). Považujeme za účelné uplatnit v tomto ohledu odborný výcvik v budování trávnickových ploch nejen u dívek, ale také u chlapců.

Najmarkatnější rozdíl mezi oběma typy experimentů, předurčený rozdílem v povaze odborného učiliště a odborné školy, je zařazení odborného výcviku (praxe) do učebních plánů. Zatímco u učebního oboru „zemědělec“ je odborný výcvik zařazen přímo do učebního plánu v rozsahu 15 hodin v prvním ročníku a v dalších dvou po 17,5 hodin týdně, bude předmět praxe v odborné škole vyučován jako individuální praxe max. 2 týdny v každém ročníku a tzv. učební praxe a praxe odborná v každém ročníku po třech týdnech (tzn. celkem 60, 90 a 90 vyučovacích hodin) – tab. I.

U odborné školy bude problémem organický, plynulý přechod do sféry praktické přípravy ve třetím ročníku, která by měla být zajištěna nejčastěji vhodným učebním oborem – zejména praktickou výukou. Je třeba nalézt řešení, které by vyloučilo nadměrnou prostorovou a věcnou divergenci.

Samostatnou problémovou kapitolou je experimentální (údajně pětiletý) systém přípravy mládeže na zemědělské povolání ve tříletém učebním oboru „zemědělec“ a dvouleté (?) nástavbě pro získání úplného středního odborného vzdělání ukončeného maturitou, zavedený ve školním roce 1991/92 v SOUZ Fořt, Černý Důl.

Tzv. modulový učební plán by měl umožnit přípravu jak pro soukromé zemědělce, tak i pro pracovníky specializovaných zemědělských podniků, akciových společností, družstev apod.

Jde o parafrázi stavebnicového stupňového systému profesní přípravy výkonných pracovníků v zemědělské prvovýrobě, vypracovaného v roce 1972 pro čtyři stupně – ročníky, z nichž každý měl mít samostatný kvalifikační účinek. S maturitou se tehdy ještě nepočítalo, ale absolventům čtvrtého stupně (ročníku) bylo přisouzeno zdobné označení „operátor“ předpokládaných automatických a regulačních systémů. Uvažovalo se, že do roku 1990 by měl projít prvními třemi stupni této přípravy každý pracovník trvale činný v zemědělské prvovýrobě – včetně vykonavatelů tzv. nezemědělských profesí (Holček 1972).

Reference o uplatnění absolventů učebních oborů s maturitou byly jednoznačně málo příznivé. Absolventi nesplňovali ani požadavky praxe, ani neodpovídali nárokům úspěšného studia na vysokých školách. Získání maturity a současně výučního listu nepřiměřeně zvýhodňovalo tyto absolventy ve srovnání s absolventy čtyřletých středních zemědělských technických škol, takže již v 80. letech byl kladen požadavek na prodloužení učebních oborů s maturitou nejméně na pět let.

Současně disponibilní učební plány zmíněného experimentálního oboru SOU Fořt přes proklamovanou pětiletost zahrnují pouze čtyři ročníky zakončené maturitní zkouškou.

Pro nedostatek místa uvádíme pouze přehled dosahovaného vzdělání (tab. II).

II. Přehled dosahovaného vzdělání v experimentálním systému přípravy – Survey of reached education in the experimental system of vocational training

Ročník	Povolání	Dosažené vzdělání	Způsob ukončení	Získaná oprávnění
1.	Zemědělec (chlapci i dívky)	základní odborné	vysvědčení s doložkou o získané kvalifikaci	řidičský průkaz sk. „T“, jízda koňským potahem
2.	Traktorista (chlapci)	střední odborné	závěrečná zkouška	výuční list, řidičský průkaz sk. „T“, chmelář, pastvinář, závlahář
	Ošetřovatel (chlapci i dívky)	střední odborné	závěrečná zkouška	výuční list, řidičský průkaz sk. „T“, chovatel ovcí, chovatel, kožešinových zvířat, drůbežář
3.	Řidič specialista	střední odborné	vysvědčení s doložkou o získané kvalifikaci	řidičský průkaz sk. „C“, svářčeský průkaz EG; obsluha sklízecích mlátiček, samochodných nakladačů, sklízecích strojů na okopaniny, obsluha sklízecí řezačky
	Chovatel (chlapci i dívky)	střední odborné	vysvědčení s doložkou o získané kvalifikaci	řidičský průkaz sk. „B“, obsluha dojících zařízení, paznehtář, podkovář, psaní strojem
4.	Provozní technik (chlapci i dívky)	úplné střední odborné	maturitní zkouška	maturitní vysvědčení

Obor nesplňuje příslib všeobecné tříleté profesní přípravy „zemědělce“, protože již v druhém ročníku uskutečňuje specializaci na tzv. traktoristu (zprimitizované synonymum pěstitele hospodářských plodin ovládajícího řízení traktoru) a na tzv. ošetřovatele, což se považuje za nižší stupeň přípravy chovatele hospodářských zvířat, a ve třetím ročníku v této specializaci pokračuje.

Nutno vyslovit zásadní nesouhlas s označením stupně profesní kvalifikace dosažené v první ročníku jako „zemědělec“! Takové označení náleží pouze komplexně připravenému pracovníkovi ovládajícímu dovednost pěstování rostlin a chovu hospodářských zvířat, zemědělskou mechanizaci a zemědělskou ekonomiku s přiřazenými disciplínami. Obor neposkytuje ucelené soustavné zemědělské vzdělání a zůstává v zajetí specializační deformace. Dává však možnost osvojení celé řady speciálních znalostí a dovedností zejména pokud se týče řízení a obsluhy řady speciálních pracovních strojů, vozidel a tahačů.

Ve všech sledovaných experimentech je věnována pozornost možnosti přípravy dívek na vedení domácnosti a ovládnutí základů administrativních prací včetně psaní na stroji a používání dalších komunikačních a reprografických zařízení.

U všeobecně vzdělávacích předmětů humanitní povahy je třeba vedle informativní stránky zdůraznit zejména jejich *formativní* význam kultivace a humanizace. Realizace tohoto imperativu je přímo závislá na morálním a odborném profilu učitele.

Subsystem profesní přípravy a výchovy k výkonu povolání má právo požadovat na základní škole základní formování povšechného osobnostního profilu občanů 21. století, s potřebně orientovaným hodnotovým systémem, se schopností žít v situaci permanentních změn, se schopností komunikovat (písemně i bezprostředně) a kooperovat ve stále složitějším a rozšiřujícím se světě, se schopností a ochotou se celý život učit a zdokonalovat, s aktivním přístupem k životu, s nezbytnými atributy kultivovanosti a s pohotovostí nést odpovědnost. V přechodném období reformy bude muset subsystem odborného profesního vzdělávání v části své kapacity bezpochyby substitovat i tu část všeobecného vzdělávání, kterou měla zajistit základní škola, a to zejména v jeho humanitních složkách. To neobyčejně ztěžuje takovou sestavu učebního plánu a učebních osnov, aby náplň učebního či studijního oboru byla zvládnutelná v disponibilním vyučovacím čase bez předimenzovaných nároků na receptivnost žáků.

NĚKTERÉ VÝSLEDKY DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ

K aktualizaci výchozí základny pro posuzování řešené problematiky byly využity výsledky rozsáhlého reprezentativního „Dotazníkového šetření o kvalifikaci, profesní struktuře a dalším vzdělávání v podmínkách tržního mechanismu ...“ řešitelského týmu ČIAE Brno, uskutečněného v průběhu roku 1991. Šetření zahrnuje odpovědi 457 zemědělských organizací (v tom 74 státních statků, 298 ZD a 85 společných zemědělských podniků, speciálních organizací a organizací služeb) a 157 potravinářských organizací, jakož i konzultace s pracovníky SOU, SOŠ, VÚOŠ, Institutu výchovy a vzdělávání MZe ČR aj.

Na otázku ohledně kvality stávající profesní přípravy (profilu) absolventů zemědělských SOU odpovědělo 441 respondentů a z toho většina – 233 (52,83 %) zastává názor, že je nevyhovující, 152 dotázaných (34,47 %) považuje přípravu za vyhovující a 56 (12,7 %) to nedovedlo posoudit. Důvody, proč je příprava na zemědělských SOU nevyhovující, posoudilo 233 dotázaných organizací. V nedostatku praxe spatřuje důvod 47,64 %, v kombinaci nedostatek praxe a přílišná specializace 14,52 %, v nedostatku praxe a v zaměření na velkovýrobu 7,30 %, nedostatek praxe a jiné důvody uvedlo 7,72 % a přílišnou specializací 6,01 % respondentů. Ze 416 odpovědí na otázku, zda příprava na SOU měla být všeobecnější nebo specializovanější, vyznělo 91,59 % ve prospěch přípravy všeobecnější (N e d ě l o v á k o l. 1991).

Příprava na výkon povolání ve 21. století akcentuje osvojování trvale platných všeobecných znalostí – větší univerzálnost a od toho odvozenou větší flexibilitu a adaptabilitu, aktivní tvůrčí myšlení, samostatné řešení problémů a rozhodování, schopnost dále samostatně rozvíjet a prohlubovat vzdělání získané ve škole, realizaci celoživotního permanentního vzdělávání s rekvalifikací přibližně každých pět až deset let, perspektivu otevřenosti vertikální a horizontální prostupnosti vzdělávacího systému, radikální odklon od disfunkční specializace a od kumulace izolovaných pasívních poznatků, problémově orientovaný přístup k aktivnímu získávání poznatků, názorů a postojů.

Přes jistou žádoucí obsahovou diferenciaci odborných škol a učilišť stejného stupně se jeví nezbytnost upevnit terminologickou kázeň a jednotnost a zvýšit odbornou úroveň v názvosloví vyučovacích předmětů a disciplín, jakož i jednotlivých témat v učebních osnovách. Pojmová a terminologická přesnost a tím i obsahová jednotnost náleží ke znakům účinného výchovně vzdělávacího systému a je též nástrojem usnadnění prostupnosti vzdělávací soustavy.

Informatizace společnosti předpokládá osvojování a pěstování informačních dovedností a návyků, zejména dovednost:

1. v přijímání informací – využívání příruček, encyklopedií, žurnálů, racionální čtení, dovednost viděné a slyšené správně zaznamenat;
2. v uchování a zpracování informací – jak racionálně studovat, vypracování konceptů, citace pramenů;
3. ve výdeji informací – umění mluvit k problémům, vyjadřovat se písemně apod.

V tomto směru bude nutné zajistit přípravu učitelů všech odborností.

V podmínkách absence zemědělské praxe získávané v minulosti domácí výchovou mládeže v zemědělských usedlostech je nezbytné její výuce a organizaci věnovat zvýšenou pozornost. Kromě vlastních školních provozních zařízení (statků, hospodářství, rychlíren apod.) je nutné v širší míře zapojovat do poskytování praxe vzorové provozy různých organizací a soukromníků a vytvářením institucionalizované funkce instruktorů i v neškolních zařízeních pracovníky podílející se na adaptaci absolventů v praxi morálně i hmotně zaangažovat též zvyšováním prestiže této činnosti. Ve věci organizace zemědělské praxe, zejména též předstudijní a mimoškolní, lze získat cenné podněty u našich nejbližších západních sousedů.

Kvantitativní a kvalitativní parametry základní školy jsou určující pro úspěšnost následujícího výchovně vzdělávacího procesu. Probíhající reforma tohoto stupně školství vyžaduje aktivní účast bezprostředně navazujících vzdělávacích subsystémů, zejména pokud jde o účast na formulaci požadavků a nároků na profil absolventa základní školy.

Naše soustava odborného školství má své tradice a není méně výkonná než většina nyní často nekriticky adorovaných soustav tzv. vyspělých zemí. Především bychom se měli zaměřit, kromě nezbytné modernizace obsahu, na pedagogické a metodické přístupy a na formulaci cílů (výstupů) k utváření kreativní, odpovědné, přiměřeně sebevědomé a svobodné osobnosti žáka.

- HOLEČEK J.: Vývoj kvalifikační struktury pracovní síly v zemědělství ČSSR. Zeměd. Ekon., 24, 1978, č. 6, s. 391–416.
- HOLEČEK J.: Vymezení zemědělských dělnických povolání, stanovení profilu absolventů a náplně učebních oborů. [Závěrečná zpráva.] Brno, VÚEZVŽ 1972.
- NEDĚLOVÁ S. – BARTOŠ J. – HOLEČEK J.: Analýza sítě středních zemědělských odborných škol a učilišť. [Závěrečná zpráva.] Brno, ÚRRP 1987.
- NEDĚLOVÁ S. – BARTOŠ J. – HOLEČEK J.: Analýza současné odborné přípravy na povolání v APK a koncepcí výuky typu všeobecný zemědělec. [Závěrečná zpráva.] Brno, ČIAE 1991.
- Experimentální učební obor 45–61–2 „Zemědělec“. [Učební dokumenty pro střední odborná učiliště.] Praha, MŠMT ČR 1991.
- Experimentální učební plán. Biologický směr – Zaměření pro zemědělství. [Učební dokumenty pro odbornou školu.] Praha, MŠMT ČR 1991.

Došlo 3.4.1992

Profesní příprava „všeobecný“ zemědělec

Zeměd. Ekon., 38, 1992, č. 8, s. 651 – 664 – 2 tab., lit. 6, res.

profesní příprava, zemědělské odborné školství, střední odborná učiliště, odborná škola, univerzalizace výuky, experimentální učební plány.

Na 17 tříletých a jednom pětiletém odborném učilišti a na jedné odborné škole byly ve školním roce 1991/92 zahájeny experimenty znamenající odklon od neúčelné specializace a návrat k racionální profesní přípravě tzv. všeobecného zemědělce. Porovnání učebních plánů tří školních zařízení kromě řady pozitivních prvků ukazuje nejasnost zařazování předmětů mezi povinné a volitelné (zejména v oboru ekonomických disciplín), terminologickou nepřesnost a různě úspěšné úsilí o zvládnutí rozporu mezi počtem předmětů a rozsahem látky a disponibilním vyučovacím časem. Specializační deformace mají tendenci přetrvávat. Ze 441 respondujících organizací praxe považuje 52,8 % kvalitu stávající profesní přípravy v SOU za nevyhovující a 91,6 % se vyslovilo pro přípravu všeobecnější. Československá soustava zemědělského odborného školství má své tradice a dobrou výkonnost. Nutno modernizovat obsah a pedagogické i metodické přístupy směrem k utváření kreativní, odpovědné, přiměřeně sebevědomé a svobodné osobnosti žáka.

HOLEČEK J. – NEDĚLOVÁ S., Czech Institute of Agrarian Economy, working place Brno

Professional training – „universal“ agrarian

Zeměd. Ekon., 38, 1992, Nr. 8, pp. 651 – 664 – 2 tabs, refs 6, summaries in cz, en

professional training, agricultural professional educational system; vocational schools, agricultural secondary school, universalization of lessons, experimental curricula

Before World War II, Czechoslovakia had the agricultural educational system worked out on a high qualitative and quantitative level. Besides 189 higher and lower secondary schools and so called winter farming schools with universal agricultural training, Czechoslovakia had 52 housewife's schools (the first housewife's school in Europe was established in Kroměříž in 1884), is gardening and horticulture and viniculture schools and 11 other special schools (cooperative, fishery, distillery, dairy and amelioration schools etc.). There was a great development of people's economic schools, only 28 of them existed in 1918/19, but at the end of the thirties there were 1275 schools with 50 thousand students in Czechoslovakia. At that time agricultural production was scattered into more than 1.5 mil. agricultural enterprises, in which there were over 3 mil. continuously active agricultural employees (Holeček 1978).

In connection with collectivization the number of continuously active employees in agriculture decreased in the fifties to about one third and the widely developed system of winter and people's farming schools was liquidated; in the seventies also two-year secondary technical agricultural schools were abolished.

In the middle of the fifties apprenticeship started to be introduced into the plant and animal production. Agricultural vocational school reached the highest quantitative development in the year 1966 (278 vocational schools with 25.7 thousand trainees). As a result of the school capacities „concentration“ the number of vocational schools decreased in the middle of the eighties in the C.S.F.R. to about 178, but the number of students increased to almost 40 thousand.

Quantitative development of secondary agricultural schools (finished mostly by the final examination) was also of similar dynamics. Since 1951 to 1961 their number had increased from 192 with 11.2 thousand students to 288 with 37.3 thousand students. Then the numbers of schools started to decrease, but numbers of students kept increasing till the years of 1962/63, when in 264 secondary schools there were forty thousand students (Holeček 1972, Nedělová et al. 1987).

Consistent specialization has become a political aim in professional educational system and it continued till the end of the eighties. It reached such a level that at vocational schools there are still 19 differentiated specializations, including specialization for plant production and specialization for animal production. An occupation of „agrarian“ is without any doubt one of the most universal and

professional trainings, which provides knowledge of plant growing, animal breeding, appropriate mechanization and automation and knowledge of economy, enterprise management and corresponding computing technique.

At seventeen three-year and one five-year vocational schools and at one of the technical schools there were opened experiments in the school-years 1991/92, which mean the decline of pointless specialization and an attempt to come back to rational universal training of so-called „universal agrarian“. Curricula analysis (Tabs. I and II) of three types of educational establishments shows a number of positive elements and a rich choice of both general and special educational subjects, which demonstrates proficiency of the teaching staff members. It also uncovers, however, a certain lack of concept in dividing the subjects among compulsory and optional – especially in the branch of economic disciplines, furthermore some terminological inaccuracy and disunity, as well as a differently successful effort to cope with the controversy between the number of subjects and the increasing extent of topics and shortening time of lessons.

Specialization deformations, which represent the danger of the decrease in professional assertion and adaptability, even permeability of educational subsystems, have tendency to last.

In the representative investigation by inquiry 52.8% out of 441 respondent organizations of the agricultural practice consider the quality of existing professional training at the vocational schools to be inconvenient and 91.6 % of respondents ask for more universal training (Nedělová et al. 1991).

Czechoslovak system of agricultural professional education has its own tradition and good effectiveness. It is necessary to sophisticate its content and pedagogic and methodical accesses towards forming a creative, cultured, responsible, correspondently self-confident and free personality of the student.

Adresy autorů:

Doc. ing. Dr. techn. JUDr. Jaroslav Holčák, ing. Stella Nedělová, CSc., Český institut agrární ekonomiky, pracoviště Brno, Botanická 68a, 656 01 Brno 2

BANKOVNICTVÍ, ÚVĚROVÁNÍ A FINANČNICTVÍ V ZEMĚDĚLSTVÍ

Při formování zásad rodící se tržní ekonomiky čerpají českoslovenští odborníci přirozeně ze zkušeností vyspělých západních zemí. Vzhledem k omezené dostupnosti literatury popisující tržní ekonomiku v praxi v zemích západní Evropy a USA jsou zvláště podnětné osobní kontakty s vedoucími západními ekonomy a praktiky. Podstatným nedostatkem řady odborných setkání, konferencí a seminářů je časová omezenost akcí, která mnohdy neumožňuje jejich účastníkům nalézt společnou řeč v podobě ujasnění si používaných pojmů a metodických přístupů a na tomto základě nacházet hodnotná doporučení pro vytváření tržně konzistentních ekonomických podmínek v ČSFR. Problémem stáží a studijních pobytů ekonomů v zahraničí je na druhé straně jejich určitá odtrženost od domácí situace v ČSFR a určité zahlcení ekonomickou realitou a atmosférou hostitelské země.

Nejproduktivnějším a zároveň finančně únosným řešením se proto jeví cesta pořádání několikátých denních internálních seminářů v ČSFR, vedených kvalitními lektory z vyspělých zemí za spolupráce přednášejících československých specialistů. Úspěšným pokusem o realizaci akce tohoto typu byla dvoutýdenní Škola zemědělského managementu s hlavním zaměřením na bankovníctví, úvěrování a finančníctví v zemědělství, která se konala od 30. března do 11. dubna 1992 ve Zdislavicích u Vlašimi.

Škola byla rozdělena do tří základních bloků:

1. Legislativa podporující agrární ekonomiku v tržních podmínkách.
2. Bankovníctví a bankovní management.
3. Agrární program a jeho realizace v USA a ČSFR.

Širokému záběru semináře odpovídal i značně diverzifikovaný výběr účastníků zahrnující pracovníky Slovenské poľnohospodárskej banky, Českého institutu agrární ekonomiky, Výzkumného ústavu ekonomiky zemědělství a výživy, ministerstva zemědělství ČR a ekonomy podniků zemědělské prvovýroby z České i Slovenské republiky.

Hlavními lektory byli dr. Neil E. Harl, ředitel Centra pro mezinárodní zemědělské finance při Iowa State University, dr. Arnold A. Paulsen, zástupce ředitele téže instituce, a Thomas Heitherr, viceprezident Central State Bank v Muscatine (Iowa). Jejich přednášky byly doplňovány vystoupením českých specialistů z Agrobanky, a.s., Státní banky československé, federálního ministerstva hospodářství, ministerstva zemědělství ČR a dalších institucí a výzkumných ústavů.

V prvním bloku věnovaném **legislativě** měli účastníci možnost srovnat obchodní zákoník a další právní normy ovlivňující ekonomické podmínky v československém agrokomplexu s propracovaným systémem Jednotného obchodního zákoníku USA (Uniform Commercial Code – UCC). Tento právní dokument se skládá z deseti částí zabývajících se především všeobecnými podmínkami a definicemi, podmínkami obchodů, cennými papíry, bankovními depozity, úvěrovými akreditivy, obchody s hromadným zbožím, dokumenty zakládajícími právní vlastnické poměry, investičními cennými papíry a zástavami při úvěrových operacích.

Pro zemědělské finančníctví jsou velice podnětná také ustanovení zákona USA o bankrotu (Bankruptcy Reform Act), především jeho dvanáctá kapitola věnovaná zvláštním podmínkám při úpadku zemědělských farem. Ačkoliv zatím v ČSFR nedochází k rozsáhlým úpadkům soukromých zemědělců, bylo by vhodné již v předstihu zajistit právní úpravu, poskytující vzhledem ke specifikům zemědělské malovýroby výhodnější podmínky pro farmáře a předejít

tak vytváření obdobného dokumentu ex post pod tlakem momentální situace. Včasné doplnění zákona č. 328/1991 Sb. o konkursu a vyrovnání by vytvořilo jasnější podmínky pro rozvoj individuální zemědělské výroby a ze strany peněžních ústavů by snížilo míru nejistoty při poskytování úvěrů začínajícím zemědělcům.

V části školy zaměřené na **bankovnictví a bankovní management** seznámil bankovní specialista pan Heith er účastníky s americkým bankovním systémem jak obecně, tak ve vztahu k financování potravinového řetězce. Ve srovnání s československým bankovním myšlením výrazně vynikal vysoký a samozřejmý důraz, který kladou američtí bankéři na rozhodování v podmínkách rizika a nejistoty a na propracované metody snižování bankovního rizika v návratnosti úvěrů.

Z řady doporučení amerických finančních odborníků pro československou bankovní praxi patří k nejzávažnějším myšlenka o nutnosti vytvořit určitý mezibankovní informační systém o poskytnutých půjčkách a přijatých zárukách. K omezení bankovních rizik a ke zlepšení alokace úvěrových prostředků by přispělo i vytvoření instituce zaznamenávající fakta o splácení půjček jednotlivých klientů bank, tj. včasnost splátek, nebo naopak překračování časových termínů splatností. Současně byla zdůrazněna praktická i obecně právní nutnost, aby informační systémy o bonitě klientů banky zahrnovaly všechny klienty a neomezovaly se pouze na vytváření určitých „černých listin“ problémových dlužníků. Tyto změny by ovšem vyžadovaly doplnění § 38 zákona č. 21/1992 Sb. o bankách, který omezuje sdílení bankovních informací mezi bankami.

V bloku věnovaném agrárnímu programu a jeho realizaci z pohledu financí a bankovnictví byla zdůrazněna nutná závislost specifických cílů zemědělské politiky na obecných makroekonomických cílech – hospodářském růstu, cenové stabilitě, udržování efektivní úrovně zaměstnanosti a ovlivňování rozdělení příjmů a bohatství uvnitř společnosti. Stěžejní myšlenkou prolínající celý výklad amerického agrárního programu byla teze o nutnosti vyrovnání sociálně ekonomické efektivnosti zdrojů alokovaných v zemědělství a zdrojů umístěných v ostatních oblastech ekonomiky.

Díky multidisciplinaritě účastníků i českých a amerických lektorů bylo možné na přednáškách, diskusích a seminářích ke všem třem základním blokům školy nalézat mezioborová východiska umožňující sladění zájmů bank i zemědělců. Vzhledem k tomu, že tento československý seminář byl od roku 1990 již čtvrtým během Školy zemědělského bankovnictví, úvěrování a finančnictví, organizovaným Centrem pro mezinárodní zemědělské finance v Iowě se zaměřením na problematiku východoevropských zemí, byla úroveň přípravy amerických lektorů na mimořádně vysoké úrovni. Umístění tohoto běhu školy přímo v Československu umožnilo řešit řadu otázek spojených s aplikovatelností amerických zkušeností s použitím snadno dostupných československých právních a ekonomických dokumentů a konzultacemi s československými specialisty v daných oborech. Tato akce potvrdila efektivnost tohoto typu získávání zkušeností a v závislosti na možnostech financování ze strany USA lze počítat s jejím opakováním.

Ing. Karel J a n d a , Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Praha

EKONOMIKA KANADSKÝCH FAREM S VÝROBNÍM ZAMĚŘENÍM NA PRODUKCI MLÉKA A MASA

Během posledního desetiletí se kanadské zemědělství stalo schopným konkurenčním partnerem Spojených států v exportu zemědělských produktů. Podíl zemědělství na hrubém domácím produktu činí 3 % a svým významem se toto odvětví řadí na přibližně stejnou úroveň jako v Japonsku, Velké Británii, Francii a USA. Podíl kanadského zemědělství na světovém exportu je 2,9 %. Zemědělsko-potravinářský komplex exportuje 9 % kanadské zemědělské produkce v porovnání se 4 % v USA. Rozhodující strukturu exportních a importních komodit uvádí tab. I.

V zemědělsko-potravinářském sektoru pracovalo v roce 1988 1 783 000 pracovníků, tj. 14,6 % ekonomicky aktivního obyvatelstva, vlastní zemědělská činnost však zaměstnává pouze 444 000 pracovníků. Proces koncentrace zemědělských farem se projevuje výrazně i v kanadském zemědělství. Na celkové výměře zemědělské půdy 67,8 mil. ha se během patnácti let (1971 - 1986) snížil počet farem z 385 000 na 293 086 a v následujících letech (1986-1990) klesl až na 257 392.

Základem kanadského zemědělství jsou rodinné farmy. Ty tvoří více než 99 % všech výrobních zemědělských podniků. Velikost kanadské farmy závisí na jejím výrobním zaměření a je v průměru u mléčné farmy 237 ha a u obilních farem 624 ha.

Výrobní zaměření rodinných farem je velice výrazné. Jednotlivé farmy se specializují na jeden nebo několik málo produktů, které podstatným způsobem ovlivňují celkový hrubý výnos farmy. Rozhodující pro určení výrobního zaměření je požadavek, aby minimálně 50 % hrubého

I. Rozhodující komodity zemědělského zahraničního obchodu Kanady

Vývoz		Dovoz	
komodita	podíl na celkovém zem. exportu (%)	komodita	podíl na celkovém zem. importu (%)
Obilí	47,0	Ovoce a ořechy	25,1
Maso kromě ryb	9,2	Zelenina s výjimkou brambor	12,2
Olejnate rostliny	8,5	Plantážní plodiny	11,5
Živá zvířata	5,6	Maso kromě ryb	8,0
Ostatní živočišné produkty	5,4	Ostatní živočišné produkty	5,3
Produkce olejnatých rostlin	3,2	Produkce olejnatých rostlin	5,3
Potraviny z obilí	3,1	Cukr	4,1
Zelenina včetně brambor	3,0	Produkty z obilí	3,2
Mléčné výrobky	1,9	Obilí	2,1
Ostatní	13,1	Ostatní	23,2
Celkem	100,0	Celkem	100,0

II. Průměrná velikost kanadské farmy v ha ve vztahu k výrobnímu zaměření v roce 1990

Výměra zemědělské půdy v ha	Výrobní zaměření farmy			
	obilí	mléko	vepřové maso	hovězí maso
Vlastní obdělávaná půda	449	204	224	265
Pronajatá obdělávaná půda	178	54	77	90
Celková obdělávaná půda v roce 1990	600	257	292	339
Celková obdělávaná půda v roce 1988	624	237	255	340

III. Struktura majetku a kapitálu podle výrobního zaměření farmy v roce 1990

Položka	Výrobní zaměření farmy na produkci							
	obilí		mléka		vepřového masa		hovězího masa	
	1 000 CAD	%	1 000 CAD	%	1 000 CAD	%	1 000 CAD	%
Prostředky:								
krátkodobě likvidní ^{*)}	81,3	15,70	52,2	7,54	91,2	16,17	71,1	15,61
střednědobě likvidní	115,6	22,30	325,5	47,02	116,9	20,73	116,8	25,65
dlouhodobě likvidní	320,8	62,00	314,5	45,44	355,9	63,10	267,5	58,74
Aktiva celkem	517,7	100,00	692,2	100,00	564,0	100,00	455,4	100,00
Závazky:								
krátkodobě likvidní	12,3	2,38	11,7	1,69	26,7	4,73	14,7	3,23
střednědobě likvidní	17,5	3,38	32,5	4,69	21,3	3,78	14,1	3,10
dlouhodobě likvidní	57,2	11,04	109,2	15,77	95,5	16,93	34,2	7,51
Pasíva celkem ^{**)}	87,0	16,80	153,3	22,15	143,5	25,44	63,0	13,83
Vlastní kapitál	430,8	83,20	538,9	77,85	420,5	74,56	392,4	86,17
Důchod farmy	92,2		152,7		190,9		77,9	
Čistý zisk	19,7		6,6		14,1		21,5	

^{*)} Ke krátkodobě likvidním prostředkům náleží hotové peníze, dlužní úpisy, obligace, úspory, pohledávky, krmiva a zásoby obilí na prodej a tržní dobytek. Ke střednědobě likvidním prostředkům náleží chovný dobytek, vybavení farmy, cena kvóty. K dlouhodobě likvidním prostředkům farmy patří nemovitý majetek.

^{**)} Pasíva v kanadské rozvaze jsou definována rozdílně od naší rozvahy a nepatří k nim vlastní kapitál.

výnosu bylo z daného odvětví. Výrobní zaměření farmy významným způsobem ovlivňuje jak výměru zemědělské půdy (tab. II), tak i strukturu majetku a kapitálu (tab. III).

Z přehledu v tab. III vyplývá, že kapitálově nejnáročnější jsou farmy zaměřené na výrobu mléka. To je dáno především cenou chovného dobytka a cenou kvót na mléko. Vyšší podíl aktiv u těchto farem je kryt vyšším podílem vlastního kapitálu, ale i vyšší zadlužeností. V rozporu s vyšší kapitálovou náročností farem na výrobu mléka je zisk jak v absolutním, tak i v relativním vyjádření nejnižší.

Průměrná míra finanční samostatnosti (equity ratio) farem se pohybuje od 75 % v provincii Quebec do 86 % v provincii Ontario. Vyšší míra zadluženosti vyplývá jednak z potřeby cizího kapitálu pro rozvoj farmy, jednak z přijatelných úrokových sazeb.

Strukturu příjmů kanadských farmářů rozhodujícím způsobem ovlivňují tržby za dobytek, mléko a pšenici. Tato tři odvětví představovala v roce 1988 téměř 44 % celkových tržeb farem (pšenice 11,7 %, dobytek 18 %, mléko 14 %). Z ostatních odvětví významný podíl na celkových tržbách mají prasata (8,1 %), olejnaté rostliny (6,7 %) a oves, ječmen a rýže (5,3 %).

Roční důchod farmy je závislý nejvíce na její velikosti. Nejnížší průměrný roční důchod (11 700 CAD) dosahují farmáři s průměrnou velikostí majetku 263 200 CAD. Střední roční důchod (54 200 CAD) dosahují farmáři s majetkem 407 500 CAD a nejvyšší průměrný roční důchod (242 600 CAD) dosahují farmáři s majetkem 905 600 CAD. S rostoucí velikostí farmy

roste i důchod na 100 CAD aktiv. U první skupiny je 4,4, u druhé 13,3 a u třetí skupiny je nejvyšší, a to 26,8 CAD.

Čistý zisk s rostoucí velikostí farmy však absolutně klesá. Větší farmy vyžadují větší investice a s růstem farmy roste i její zadluženost. U farem s nejvyšším příjmem je zadlužení 14,5krát vyšší než u farem s nejnižším příjmem.

Podíl dlouhodobých výrobních prostředků na celkové hodnotě aktiv kanadské farmy roste. V roce 1990 ve srovnání s rokem 1988 se objem investovaného kapitálu zvýšil o 19 % a v současné době činí podíl investic na celkové hodnotě aktiv 5,22 %. Ročně vydá kanadský farmář v průměru na investice 23 800 CAD, z toho podíl vlastního kapitálu je 56,7 % a půjčeného kapitálu 43,3 %. Největší podíl investic je věnován na zařízení (40,75), na nemovitý majetek (21,42 %), na stavbu budov a nákup dobytka (20,16 %). Z ostatních položek (zúrodnění půdy, kvóta a další) se každá podílí maximálně do 5 % z celkového objemu investic.

Kanadský trh mléka

Produkce mléka je druhým, po chovu skotu nejvýznamnějším odvětvím kanadského zemědělství. 1,4 mil. krav produkovalo v roce 1988 kolem 7 600 mil. litrů mléka při průměrné užitkovosti 5 292 litrů. Mezi hlavní plemena náleží Holstein, Guernsey, Ayrshire a Jersey. Tržby za mléko představují přibližně 14 % z celkových příjmů farmy. Od roku 1974 je produkce mléka ovlivňována řízenou politikou jak na celostátní, tak i na provinciální úrovni. Ta se uskutečňuje v několika formách. Prostřednictvím kanadského mléčného výboru platí federální vláda přímým výrobcům podporu 6,03 CAD.l⁻¹ za spotřebu mléka v domácnosti. Speciální exportní program stanoví dotační podmínky pro vývoz 110 mil.l mléka pro další zpracování. Tato přímá podpora byla v letech 1987–1988 283,2 mil. CAD. Federální i provinciální vlády kontrolují dovoz řady mléčných produktů prostřednictvím kontrolního seznamu pro dovážení zboží.

Součástí vládní politiky je i systém kvót za prodej mléka. V posledních letech nepříznivě ovlivňuje ekonomiku mléčných farem klesající poptávka po mléku a mléčných produktech. Na průměrnou realizační cenu mléka nepříznivě působí poptávka po mléce nižší tučnosti, která způsobila její pokles o 3,3 %. Proto vláda a komise odpovědná za stanovení cen mléčných produktů vyhlásila další podpůrné programy pro udržení cen mléka. Cena mléka určeného k dalšímu zpracování je 0,487 CAD.l⁻¹ a ve srovnání s minulým rokem se zvýšila o 0,0125 CAD.l⁻¹. Podpůrná cena pro máslo se zvýšila z 5,17 na 5,335 CAD.kg⁻¹. Také cena sušeného odstředěného mléka vzrostla z 3,05 na 3,135 CAD.kg⁻¹. Ani vyhlášením těchto programů se nepodařilo zastavit pokles výroby mléka a mléčných výrobků. Prodej mléka o tučnosti 2 % a 1 % ve srovnání s minulým obdobím poklesl o 5,9 %, prodej másla poklesl o 3,7 % a také poprvé po padesáti letech bylo zaznamenáno snížení odbytu sýrů o 5 %.

Pomoc vlády ve výši 12,5 mil. CAD výrobcům krmiv umožnila za výhodných cenových podmínek nakoupit odstředěné mléko. Proto také jedině u odstředěného mléka byl zaznamenán přírůstek nákupu mléka o 12,2 %.

V závislosti na této situaci byla nucena Kanadská komise pro hospodaření s mlékem schválit pro rok 1991 3% snížení odbytových kvót na mléko. Prognózy pro rok 1992 vycházejí ze zachování odbytu mléka zhruba na úrovni roku 1991. Na produkci másla, koncentrovaného mléka a tučných mléčných výrobků bude nadále působit nízká poptávka po těchto produktech jak na domácím, tak i na zahraničním trhu. Kanadský zahraniční trh nepříznivě ovlivní především prognóza zvýšení mléčné produkce ve světě o 1,5 %. Zvýšená poptávka se předpokládá pouze u sýrů a odstředěného mléka.

Systém nákupních kvót u mléka

Systém nákupních kvót mléka slouží k zajištění stability odbytu mléka. Umožňuje dlouhodobě zajistit relativně stabilnější ceny, stabilnější rozvoj chovu dojníc včetně plánování investic a vývoje farmy. Avšak ani ceny placené farmářům za dohodnutou kvótu mléka nejsou zcela stabilní, ale jsou ovlivňovány tržními podmínkami a mírou inflačního vývoje.

Kvóta na mléko se poskytuje farmáři na základě žádosti. Zájemce musí uvést, zda žádá o novou kvótu, či chce převzít již přiznanou kvótu od jiných členů tohoto systému. Mezi nejvýznamnější podmínky, které musí žadatel splňovat, patří chladič nádrží na mléko s minimální kapacitou pro dvoudenní špičkovou produkci, příjezdová cesta odpovídající kvality a dobrý stav farmy a jejího zařízení. To vše před schválením kvóty musí prověřit a schválit inspekční sekce ministerstva zemědělství. Před získáním identifikačního čísla musí zájemce ještě umožnit úřadu MILK MARKETING BOARD (M.M.R.) komplexní prověrku. Její součástí je také předložení potvrzení o finanční odpovědnosti farmáře. Tímto potvrzením banka farmáře na základě prověření jeho finanční situace vydává dobrozdání, že farmář má dostatek pohotových prostředků pro rychlé a neodkladné zakoupení kvótního přidělu a je schopen řádně zabezpečit dodávané množství mléka. Výše kvóty není omezena a závisí pouze na výrobních a finančních možnostech farmáře.

Kvóta na mléko se přiděluje farmáři ve dvou formách. Buď jako POOL QUOTA, nebo jako MARKET SHARING QUOTA. První vyjadřuje denní objem dodávaného mléka v první a druhé jakostní třídě v litrech. Druhá kvóta limituje celkové množství dodávaného tuku v kg za rok.

Pro získání kvóty musí nový producent začít plnit požadovaný objem dodávek nejpozději do devadesátí dnů. Producenti, kteří byli již dříve zařazení v některém jiném programu týkajícím se mléčné produkce (například smetany), musí tento program ukončit do 31. července běžného roku a od 1. srpna začít využívat nový program. Pro nové producenty může být vstup do uvedeného programu rozdělen až na čtyři roky s tím, že 50 % kvóty bude plněno v prvním roce a zbytek kvóty bude rozdělen až v dalších letech, a to vždy po prvním srpnu. Dohodnutý systém je pak garantován M.M.R. Převod kvót mezi jednotlivými provinciemi je možné provést maximálně třikrát. Podmínkou je, že kvóta bude vždy převedena jako celek a nebude dělena.

Úspěšné udržení kvóty vyžaduje pečlivé dodržování objemu dodávek mléka v pravidelných intervalech a v požadované jakosti. Producent je postihován jak za překročení, tak i za nesplnění kvótované dodávky mléka. Průměr produkce mléka ve dvou po sobě následujících měsících nesmí klesnout u POOL QUOTY v jižních částech Kanady pod 90 % a v severních částech Kanady pod 80 % smluvního objemu. Při nesplnění uvedených podmínek je v prvním měsíci producent písemně upozorněn. Po dvou měsících je část kvóty ve výši průměrného měsíčního schodku producentovi odebrána a prodána na burze přidělu podle platných pravidel. Z vážných výrobních důvodů může producent požádat M.M.R. o snížení dodávky mléka. Po schválení této žádosti M.M.R. je mu buď neuskutečněná dodávka započítávána v plné výši, nebo je dovoleno producentovi kvótu prodat.

Například v případě vážných nehod, nemoci nebo smrti pracovníků farmy, nezaviněné ztráty dojníc, veterinárních problémů, destrukce a poškození inventáře může farmář požádat o částečné nebo úplné uvolnění obou druhů kvót maximálně do jednoho roku ode dne této mimořádné události. Písemná žádost však musí být podána nejpozději do tří měsíců od vzniklé události. Za nadprodukcí nad uvedenou kvótu je producent penalizován výrazně nižšími cenami za mléko.

Pro MSQ jsou některá pravidla podobná. Ovšem v případě, že farma má v držení obě kvóty, MSQ nemůže být redukována pod 90 % ročního objemu POOL QUOTY. 45 % kvóty musí však být plněno během prvních šesti měsíců roku.

Pravidla pro kvotaci mléka pamatují i na změny vlastnických vztahů. Při odkoupení farmy s kvótovanou produkcí mléka musí být kvótovaná produkce zachována nejméně 24 měsíců za stejných podmínek. V případě formování kooperace či spoluvlastnictví farmy s tím, že i určitý podíl kvóty je převáděn na nového držitele, se vybírá daň z ceny převáděné kvóty na nového držitele. Z této povinnosti jsou však vyňati příslušníci rodiny farmáře. Obě kvóty (POOL QUOTA i MSQ) jsou trvalým majetkem farmy. Není dovoleno kvóty propůjčovat, ani pronajímat. Rovněž není dovoleno slévat mléko se sousedy za účelem plnění jakési společné kvóty dvou nebo více farem. Také pronájem dojníc je zakázán a uvedený zákaz je důsledně kontrolován.

Všichni producenti jsou povinni přesně dodržovat úmluvy a podmínky pro přidělení kvóty a podrobovat se namátkovým inspekčním.

Kanadský trh hovězího masa

Výrobou hovězího masa se v Kanadě zabývá 59 262 farem. Hovězí dobytek čítá 11,7 mil. kusů, v tom 3,2 mil. krav masného typu, 2,6 mil. jaloviček a býčků, 3,6 mil. telat a 2,3 mil. ostatních kategorií. Mezi hlavní plemena patří Hereford, Angus, Shorthorn, Charolais, Simmental, Simousin, Maine-Anjou. Tržby za skot představují 18 % celkových příjmů všech farem. Roční export je 10 900 kusů a znamená 14,9 mil. dolarů příjmů. Produkce hovězího masa není řízena kvotačním systémem. Přesto výroba a porážka dobytka je řízena Národním tripartitním stabilizačním programem, který byl revidován v únoru 1989. Program byl založen federální vládou a účast provinčních vlád je dobrovolná.

Program byl přijat všemi provinciemi s výjimkou Quebecu a Newfoundlandu. Všechny provincie, které se účastní Národního tripartitního stabilizačního programu, si zřizují ještě provinciální programy. Kanadská produkce se musí velmi pružně přizpůsobit změnám ve světové poptávce a zvláště poptávce v USA po hovězím masu. Americká poptávka po jatečném dobytku převyšuje domácí nabídku. Kanada spolu s Mexikem zajišťují import do USA ve výši 2 mil. ks hovězího. Zvýšený požadavek na dovoz předešlým již zpracovaného masa do USA spolu s dobrou úrovní zpracovatelského průmyslu v Kanadě ovlivňuje poměrně vysoké nákupní ceny. Přehled o prodeji hovězího dobytka uvádí tab. IV.

Budoucnost výroby hovězího masa v Kanadě bude patrně charakterizována dalším růstem poptávky a poměrně vysokými realizačními cenami, při stabilní, pomalé expanzi celého odvětví s koeficientem přírůstků 3 %.

IV. Prodej hovězího dobytka (v tis. ks)

	Východní Kanada	Západní Kanada	Celkem
Voli ve výkrmu	324,93	846,81	1 189,14
Jalovice	169,43	503,81	673,25
Krávy	248,99	268,78	517,77
Celkem ^{*)}	159,21	1 674,96	2 434,17

Prodej zahrnuje dobytek poražený plus živý export minus živý import.

^{*)} zahrnuje též poražené býky

Kanadský trh vepřového masa

Chovem prasat se zabývá 12 026 farem, kde je chováno 10,8 mil. prasat. Mezi hlavní plemena patří Yorkshire, Landrace, Duroc a Hampshire. Prasata jsou prodávána prostřednictvím desíti provinciálních obchodních burz. Kvota vepřového masa není zavedena. Podobně jako u skotu, byl také u vepřového masa v roce 1989 revidován Národní tripartitní stabilizační program, který je dále rozpracován v provinčních programech.

V roce 1990 se spotřeba vepřového masa ustálila na 22 kg na jednoho obyvatele. Předpokládá se, že s růstem cen cca o 8 % spotřeba poklesne o 2 %. Průměrné ceny v roce 1992 se budou pravděpodobně pohybovat v intervalu 1,50 - 1,60 CAD.kg⁻¹.

Trh drůbežího masa a vajec

Produkce drůbežího masa a vajec je druhou oblastí, ve které se uplatňuje systém nákupních kvót ministerstva zemědělství. Při výrobě drůbežího masa lze pozorovat snahu o kompletní integraci spojenou s optimální výrobní koncentrací. Zvyšování koncentrace je patrné v celé historii drůbežářství Kanady. Na počátku třicátých let byla za optimální považována výrobní koncentrace 1 000 - 5 000 kuřat (většinou Rhode Island). Nejstarší hala v Ontariu (z roku 1938) měřila 30 x 30 m a výkrm do jatečné hmotnosti trval čtyři měsíce. Na konci padesátých let

nastává mohutný rozmach drůbežářství a velikost produkčních jednotek se zněkolikanásobila. Rozmach byl živelný a málo kontrolovaný. V současné době je za minimální ekonomicky výhodnou koncentraci považováno 50 000 nosnic.

V roce 1972 byl zaveden kvotační systém (MARKETING BOARD a UNIT QUOTA) jak na masnou výrobu, tak i na výrobu vajec. Pro masnou výrobu byl vytvořen systém založený na určování povoleného množství kuřat. Povolené maximum v roce 1972 bylo pro rodinnou farmu 40 000 a pro obchodní společnost 80 000 ks. Kapacita hal byla určena normou 1 kuře na jednu čtvereční stopu (30 x 30 cm). Od té doby se kvóty změnily. Hlavní příčinou byl prodej farem spojený s koncentrací výroby, na které byly tyto kvóty stanoveny. Cena kvóty na jedno kuře byla v roce 1972 2 CAD, dnes je přibližně desetinásobná, tj. cca 20 CAD. Roční kvóta je rozdělena do 5–6 výkrmových období a pro každé období má farma stanoven objem produkce v kg na 1 ks průměrného stavu. Nepodaří-li se producentovi vyrobit sjednaný objem produkce, může být kvóta převedena na příští rok, ale pouze do stejného období. Za překročení sjednané produkce je producent postižen sníženou cenou, zpravidla o 10 %. Tato cena již nezaručuje rentabilní výrobu. Systém kvót vytváří podmínky pro poměrně stabilní výrobu a tím zvyšuje stabilitu příjmů jednotlivých farmářů.

Přibližně 80 % masných kuřat se prodává v čerstvém stavu, maximálně 7 dnů po porážce. Z toho cca 50 % kuřat se prodává jako porcované. Největšími odběrateli masných kuřat jsou KENTUCKY FRIED CHICKEN a SWISS CHALET. Tyto dvě společnosti zpracovávají téměř jednu třetinu kanadské produkce. KENTUCKY FRIED CHICKEN požaduje průměrnou hmotnost 1,7 kg z 38denního výkrmu, zatímco SWISS CHALET jatečnou hmotnost 2,1 kg za 41 dnů výkrmu. V roce 1990 se celková produkce zvýšila v průměru o 6 %. Tento přírůstek byl ovlivněn poptávkou po dietetickém masu s nízkým obsahem tuku a snadností zpracování.

V dynamice produkce byly mezi jednotlivými provinciemi významné rozdíly. Nejvyššího ročního přírůstku produkce (15 %) dosáhla Britská Kolumbie. Přírůstky ostatních provincií byly podstatně nižší. Ontario mělo přírůstek 7,2 %, Centrální Kanada 1,5 %, Quebec 4 %, prérijní provincie Alberta, Saskatchewan a Manitoba 8 %.

Ekonomiku výroby a zpeněžování drůbežského masa v roce 1991 lze charakterizovat těmito cenovými relacemi: Nákupní ceny kuřat byly 0,55 CAD za kus pro kohoutky a 0,45 CAD pro slepičky. Prodejní ceny velkoobchodu byly v průměru 1,75 CAD kg⁻¹ a v prodejnách maloobchodu 3,5 CAD.kg⁻¹. U dělené drůbeže 5 CAD.kg⁻¹ za prsa, 3,5 CAD.kg⁻¹ za stehna a 4,5 CAD.kg⁻¹ za křídla.

Krmné směsi jsou dostupné ve dvou kvalitách, a to pro výkrm kohoutků a pro výkrm kuřic. V závislosti na výkrmovém období se používají STARTER (23 % N) do 25 dnů, GROWER (20 % N) od 15 do 30 dnů a FINISHER (17 % N) od 30 dnů do konce výkrmu. Průměrná spotřeba se pohybuje v intervalu 1,85 - 2,1 kg na kus. Cena krmných směsí se pohybuje kolem 230 CAD.t⁻¹. Složení a cena krmných směsí se prakticky mění každý týden v závislosti na trhu obilovin a je významně ovlivňována krmivářským průmyslem USA. Při těchto ekonomických podmínkách je čistý zisk na jeden odchovaný kus 0,50 CAD.

Podobně jako u drůbežského masa je i marketing krůtího masa řízen systémem kvót. Hlavním odběratelem je CANADIAN TURKEY MARKETING ASSOCIATION. Zvýšení turistického ruchu a restauračního stravování spolu s trendem směřujícím ke spotřebě dietetického bílého masa s nízkým obsahem cholesterolu způsobily zvýšení poptávky v roce 1990 o 7 %. Ceny tohoto produktu jsou výrazně sezónní povahy a jsou ovlivňovány zvýšenou poptávkou před velikonočními a vánočními svátky a vyšší spotřebou grilované drůbeže v letních měsících.

M. Svátek, F. Šířeleček

SOUČASNÁ SITUACE A PROGNÓZA PRO TRHY S OBILOVINAMI A S KRMIVY V ZEMÍCH OECD

Podle Přehledu výživy se světová produkce obilovin po dosažení vrcholu v roce 1990 snížila o 2 % v roce 1991, z toho u pšenice poklesla téměř o 6 % na 560 mil. tun.

Očekává se, že produkce krmných zrnin se po třech po sobě jdoucích letech sníží o více než 3 % na 812 mil. tun v roce 1991/92. Vyhlídky na světovou výrobu olejnin počítají s dalším rozšířením produkce o 2 % a s novým rekordem 219 mil. tun v roce 1991. Celková výroba bílkovinných potravin se má v roce 1991/92 zvýšit o 2,5 % na 123 mil. tun (z toho sójových potravin 70 mil. tun).

V roce 1991/92 se očekává slabý pokles celkové produkce obilovin OECD¹⁾ na 611,5 mil. tun (-4 %), a to vzhledem k nižší produkci pšenice a rýže. Naproti tomu je slabý vzestup produkce krmných zrnin. Pokles produkce pšenice v OECD je odpovědí na nižší ceny, na vyšší požadavek ARP²⁾ (od 5 do 15 %) a na akci „pružných zásob“ podle nového farmářského zákona USA. Určitou roli hrají i nižší výnosy v hlavních produkčních zemích. V roce 1991 ve srovnání s rokem 1990 došlo ke snížení výroby pšenice zejména ve Spojených státech (-26 %), v Kanadě (-4 %) a Austrálii (-23 %), zatímco produkce zemí ES se nadále rozšiřuje (+5 %). V roce 1991/92 se očekává pokles produkce krmných zrnin v USA v důsledku regulace osevních ploch jako výsledek požadavku ARP pokud jde o krmné obilí, pružných zásob v souvislosti s novou farmářskou legislativou a nižších výnosů ve srovnání s předchozím rokem. Větší sklizeň krmných zrnin však byla dosažena v ES (+5 %) při návratu k normálním výnosům. Očekává se růst produkce olejnin vzhledem ke zvýšení pěstování sójových bobů a menších olejnatých semen ve Spojených státech a řepkového semene v ES a v Kanadě.

Na rozdíl od situace v OECD se očekává, že světová spotřeba obilovin v roce 1991/92 překročí výrobu. Lze předpokládat, že zvýšené zkrmování pšenice v roce 1990 v řadě zemí v roce 1991/92 ustane a zredukuje tak celkovou spotřebu pšenice na 565 mil. tun (-1,2 %). Tato úroveň spotřeby by však měla překročit výrobu v roce 1991/92 a vyústit ve snížení (-5,4 %) zásob z roku 1990/91. Obdobně se předvídá překročení produkce krmných zrnin pro celkové využití v roce 1991/92, což se má odrazit ve snížení zásob (-11 %) na historicky nízkou úroveň. V OECD se čeká slabý pokles spotřeby pšenice (-2,8 %) a okrajové zvýšení využití krmných zrnin v roce 1991/92 ve srovnání s uplynulým rokem.

Zásoby pšenice se po sklizni 1990/91 odhadují podstatně vyšší ve srovnání s dřívější roční úrovní v zemích vyvážejících obilí (USA o 61 % na 23,6 mil. tun, ES o 19 % na 17 mil. tun a Kanada o 81 % na 11,8 mil. tun). Tato situace otevře ještě agresivnější tržní exportní snahy těchto zemí v roce 1991/92 ve snaze redukovat, nebo alespoň zmírnit další růst zásob.

Objem světového obchodu s pšenicí a krmnými zrninami očekává podle údajů FAO (zářijový odhad potravin) částečné zotavení v roce 1991/92 (o 6 % více) po významném poklesu v roce 1990. Očekává se, že export pšenice vzroste v USA, v ES, v Kanadě a v Turecku a poklesne v Austrálii. Sníží se produkce i u menších vývozců (Rakousko a Švédsko). Pokud jde o krmné zrniny, předpověď počítá s poklesem exportu z USA a od malých výrobců (Finsko, Rakousko, Švédsko); malé změny se předvídají u Austrálie; má ale dojít k vzestupu v ES, Kanadě a Turecku.

¹⁾ OECD – Organizace hospodářské spolupráce a rozvoje (Organization for Economic Cooperation and Development). Členy jsou vlády 24 zemí převážně z Evropy, ale též z Ameriky a Asie: Austrálie, Belgie, Dánsko, Finsko, Francie, Irsko, Island, Itálie, Japonsko, Kanada, Lucembursko, Nový Zéland, Nizozemí, Norsko, SRN, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Španělsko, Švédsko, Švýcarsko, Turecko, USA a Velká Británie.

²⁾ ARP – Acreage Reduction Program (Program snížení obdělávané půdy)

I. Světová produkce obilovin 1988-1991 (mil. tun)

	Pšenice				Krmné obilí				Rýže				Obiloviny celkem			
	1988	1989	1990	1991	1988	1989	1990	1991	1988	1989	1990	1991	1988	1989	1990	1991
OECD	184,7	200,2	234,5	210,3	295,8	365,4	377,5	378,3	20,3	33,9	23,6	22,9	501,8	583,6	635,6	611,5
Severní Amerika	65,3	80,0	106,3	84,3	169,0	245,2	257,1	255,0	7,3	7,0	7,0	7,1	241,7	332,2	370,4	346,4
Kanada	16,0	24,6	31,8	29,0	19,7	23,6	26,3	25,0					35,7	48,2	58,1	54,0
Spojené státy	49,3	55,4	74,5	55,3	149,3	221,6	30,8	230,0	7,3	7,0	7,0	7,1	206,0	284,0	312,3	292,4
Japonsko	1,0	1,0	1,0	0,9	0,4	0,4	0,4	0,4	9,9	12,9	13,1	12,4	11,3	14,3	14,5	13,7
IECD – Oceánie	14,1	14,3	15,6	12,1	7,3	7,9	7,6	7,7	0,6	0,9	1,0	0,8	22,3	23,2	24,4	20,6
Austrálie	13,9	14,2	15,4	11,9	6,7	7,4	7,1	7,0	0,7	0,8	0,9	0,8	21,4	22,4	23,4	19,7
Západní Evropa Z toho:	105,7	88,5	91,4	92,8	118,8	107,1	98,3	103,5	2,3	1,9	2,4	2,4	226,8	197,6	192,1	158,7
Rakousko	1,6	1,4	1,4	1,4	3,4	3,6	3,8	3,6					5,0	5,0	5,2	5,0
ES-12 ¹⁾	74,6	78,6	80,2	82,5	89,1	84,1	77,4	80,5	1,9	1,8	2,4	2,4	165,6	164,5	160,0	155,5
Švédsko	1,3	1,8	2,2	1,5	3,4	3,7	4,1	4,0					4,7	5,5	6,3	5,5
Jugoslávie	5,3	5,6	6,4	5,8	9,7	8,7	12	13					15,0	14,3	18,4	18,8
Turecko	20,5	16,2	20,0	20,5	10,4	6,9	9,5	10,0	0,3	0,3	0,2	0,2	31,2	23,4	29,7	30,7
Ostatní země	3,5	2,0	1,7	2,0	7,9	12,9	9,5	7,6					11,4	14,9	11,2	9,6
Rozvojové země	194,7	208,9	212,0	218,9	296,4	282,2	288,1	296,1	465,3	491,2	493,0		956,4	985,1	985,1	985,1
Afrika	9,9	10,6	12,1	14,6	65,9	57,9	52,5	58,3	9,8	11,4	12,4	11,7	85,6	79,9	77,0	84,6
Nigérie	0,1	0,1	0,1	0,1	10,6	11,6	9,9	10,9	1,4	2,0	2,5		12,1	13,7	12,5	
Asie	164,1	174,9	178,9	182,8	162,2	161,8	172,7	170,3	435,5	460,3	465,1	469,8	761,8	797,0	816,7	822,9
Čína	85,7	90,8	96,0	94,0	94,9	94,9	104,3	102,5	171,8	182,9	189,1		352,4	368,6	389,4	
Indie	46,2	54,1	49,7	54,6	31,7	34,5	35,0	35,0	105,9	111,1	112,5		183,8	199,7	197,2	

	Pšenice				Krmné obilí				Rýže				Obiloviny celkem			
	1988	1989	1990	1991	1988	1989	1990	1991	1988	1989	1990	1991	1988	1989	1990	1991
Pákistán	12,7	14,4	14,3	15,1	1,8	1,8	1,9	1,8	4,8	4,8	4,7	19,3		21,0	20,9	
Thajsko					4,4	4,6	3,9	4,6	21,3	20,1	17,4		25,7	24,7	21,3	
Latinská Amerika	20,7	23,4	21,0	21,5	68,3	62,5	62,9	67,5	20,0	19,5	15,5	16,7	109,0	105,4	99,4	105,7
Argentina	8,4	10,3	11,1	10,0	13,5	5,8	8,1	11,3	0,4	0,4	0,4		22,3	17,5	19,6	
Brazílie	5,8	5,6	3,1	4,8	25,4	27,3	22,0	24,5	11,8	11,1	8,0		43,0	4,0	33,1	
Mexiko	3,7	4,4	3,9	4,1	17,0	15,3	21,3	19,6	0,4	0,5	0,4		21,1	21,2	25,6	
Východní Evropa + SSSR	123,2	131,0	147,0	128,7	149,0	161,6	168,2	149,7	3,1	2,8	2,7		275,3	295,4	317,9	
Východní Evropa	38,8	38,7	39,0	38,7	50,1	55,2	51,5	52,7	0,2	0,2	0,2	0,2	89,1	94,1	90,7	91,6
SSSR	84,4	92,3	108,0	90,0	98,9	106,4	116,7	97,0	2,9	2,6	2,5	2,5	186,2	201,3	227,2	189,5
Svět	506,1	542,1	595,2	559,9	750,1	822,1	843,3	831,7	488,7	516,9	519,3	523,8	1744,9	1881,2	1957,8	1915,4

1990 – odhad

1991 – předpoklad

° – bez bývalé NDR

Prameny: Reply to questionnaire DAA, (90)4, FAO, Food Outlook, August 1991 a národní údaje

II. Světový obchod s pšenicí a krmným obilím (mil. tun, sklizňový rok)

	Pšenice ¹⁾			Krmné obilí		
	1989/90	1990/91	1991/92	1989/90	1990/91	1991/92
EXPORT						
OECD celkem ²⁾	82,9	82,3	80,2	89,1	67,7	70,0
Severní Amerika	51,0	49,3	50,5	75,2	56,3	57,2
Kanada	17,4	20,0	21,0	5,4	5,0	5,9
Spojené státy	33,6	29,3	29,5	69,8	51,3	51,3
Austrálie	10,8	12,8	8,8	2,4	1,8	2,2
Západní Evropa ³⁾	20,7	19,8	20,4	11,5	9,6	10,6
ES-12 ³⁾	20,3	19,5	20,0	9,5	7,5	9,0
Ostatní země	0,5	0,1	0,1	3,7	0,7	0,4
Rozvojové země	8,5	8,1	12,3	14,1	14,1	14,1
Afrika	0,2	0,2	0,2	1,3	0,8	0,9
Asie	2,0	3,0	6,5	5,1	7,0	7,1
Čína				3,5	5,3	5,0
Thajsko				1,2	1,2	1,2
Latinská Amerika	6,3	4,9	5,6	4,2	5,2	6,7
Argentina	5,6	4,7	5,4	4,0	4,7	6,5
Východní Evropa + SSSR	2,9	3,0	3,3	1,1	1,7	2,0
Východní Evropa	2,4	2,5	2,8	0,8	1,5	1,9
SSSR	0,5	0,5	0,5	0,3	0,2	0,1
Svět	94,8	93,5	95,9	108,0	84,2	86,5
IMPORT						
OECD celkem ²⁾	8,9	8,8	9,1	28,9	27,5	26,9
Severní Amerika	0,5	0,8	0,8	1,8	1,6	1,7
Západní Evropa ³⁾	2,4	2,1	2,4	5,1	4,6	4,1
ES-12 ³⁾	1,7	1,5	1,7	3,8	3,3	3,3
Japonsko	5,6	5,5	5,6	21,9	21,2	21
Oceánie	0,4	0,4	0,3	0,1	0,1	0,1
Rozvojové země	69,2	65,7	67,4	46,4	41,1	41,9
Afrika	17,4	19,1	17,5	6	6,8	6,4
Egypt	7,2	6,8	6,7	1,8	1,9	1,6

	Pšenice ¹⁾			Krmné obilí		
	1989/90	1990/91	1991/92	1989/90	1990/91	1991/92
Asie	44,1	36,2	39,0	28,2	24,5	26,3
Bangladéš	1,2	1,6	1,9			
Čína	14,8	10,9	12,0	6,5	6,1	6,1
Irán	5,1	4,8	4,5	1,5	1,3	1,3
Korea	2,0	4,2	3,8	7,5	5,5	6,3
Pákistán	2,1	1,0	1,0			
Saudská Arábie	0,1	0,2	0,1	4,6	5,8	6
Latinská Amerika	7,7	10,4	10,9	12,2	9,8	9,2
Brazílie	1,5	3,2	3,3	0,4	1,2	1,1
Mexiko	0,2	0,8	0,8	8,5	5,2	5,1
Východní Evropa + SSSR	16,7	16,1	17,8	27,5	15,5	17,8
Východní Evropa	2,0	1,6	0,8	4,5	3,5	1,8
SSSR	14,7	14,5	17,0	23	12	16
Ostatní	1,7	1,4				
Svět	94,8	90,6	96,0	102,8	84,1	88,0

1990/91 – odhad

1991/92 – předpoklad

¹⁾ obsahuje pšeničnou mouku v přepočtu na pšenici

²⁾ včetně Jugoslávie

³⁾ mimo obchodu uvnitř ES, bez bývalé NDR

Prameny: FAO, Food Outlook, August 1991 a národní údaje

Mimo OECD se v roce 1991/92 očekává zvýšení exportu pšenice z Maďarska, Saudské Arábie a z Argentiny. Ve srovnání s rokem 1990 se zvýší export krmných zrnin z Argentiny a z východní Evropy, zůstane stejný v Thajsku; sníží se vývoz kukuřice z Číny. Pokud jde o dovoz, sféra rozvinutého obchodu v roce 1991/92 zahrne v sobě pravděpodobně bývalý SSSR (35 mil. t), pokud dostane půjčky, a Blízký, Střední a Dálný východ. Irák by mohl zvýšit dovoz o 2,0 mil. tun a také Čína pravděpodobně rozšíří dovoz pšenice vzhledem k záplavám a s nimi spojeným škodám při sklizni v roce 1991. Dovoz do Japonska se očekává podobný jako v roce 1990.

Přes omezení produkce v roce 1991/92 bude množství pšenice, které bude k dispozici, pravděpodobně více než dostatečné pro očekávanou světovou spotřebu i poptávku po dovozu. Navíc je možné v tomto roce počítat s malým zvýšením exportu vyplývajícím z pokračujících velkorysých úvěrových podmínek některých zemí (což je součástí jejich strategie, jak zvýšit vlastní export a účast na trzích). Jisté zpevnění cen krmných zrnin by mohlo nastat jako výsledek očekávané menší světové úrody a významného snížení celkových zásob v roce 1991/92, i když zvyšování cen bude zmírněno cenami krmné pšenice. V červenci/srpnu 1991 činila exportní cena kukuřice USA v průměru 107 USD za 1 t, což představuje malé zvýšení ve srovnání s průměrnou cenovou hladinou uplynulého roku. Očekává se malé zvýšení cen olejnin a potravin

III. Světové zásoby obilovin 1986-1992, (odhady celkových přesunů)¹⁾ (mil. tun)

	Sklizňový rok						
	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
Obiloviny celkem	426,9	456,8	400,2	307,6	300,6	326,5	316,2
– hlavní export. země	261,8	278,1	232,9	140,9	117,2	134,0	134,3
– ostatní	165,1	178,4	167,3	166,7	183,4	192,5	181,9
Pšenice	160,1	166,7	141,7	113,0	117,3	138,4	132,5
– hlavní export. země	84,9	83,8	60,3	39,7	38,2	55,0	56,0
– ostatní	75,2	82,9	81,4	73,4	79,1	83,4	76,5
Krmné obilí	208,2	234,2	212,5	147,0	127,7	131,2	127,7
– hlavní export. země	150,7	172,8	154,3	87,5	65,4	65,9	66,2
– ostatní	57,5	61,4	58,2	59,5	62,3	65,3	61,5
Rýže (loupaná)	58,7	55,6	46,0	47,6	55,6	56,9	56,0
– hlavní export. země	26,2	21,5	18,3	13,7	13,5	13,1	12,1
– ostatní	32,5	34,1	27,7	33,9	42,1	43,8	43,9
Rozvinuté země	289,6	320,0	276,8	183,8	163,5	185,5	176,4
Severní Amerika	195,6	222,3	182,9	95,8	71,7	88,8	
Kanada	14,4	18,5	13,5	9,7	10,7	17,9	
USA	181,2	203,8	169,4	86,1	61,0	70,9	
Ostatní	88,2	94,0	97,4	93,0	88,2	95,0	103,3
Austrálie	6,0	4,1	3,0	3,0	3,3	2,6	
ES-12 ²⁾	36,1	31,6	28,7	28,7	29,3	29,7	
Japonsko	5,2	5,9	5,6	5,4	4,9	4,9	
Turecko	0,5	0,9	1,1	0,8	0,9	0,8	
SSSR ³⁾	31,0	38,0	39,1	36,2	39,1	43,8	
Rozvojové země	137,3	136,4	123,4	123,8	137,1	140,9	139,8
Asie	112,8	107,9	97,3	97,2	110,9	119,1	
Bangladéš	1,0	1,0	0,7	1,5	1,2	1,1	0,9
Čína ³⁾⁴⁾	62,0	51,0	46,0	48,0	43,0	43,0	49,0
Indie	17,0	15,0	5,4	4,4	11,3	12,1	
Indonésie	2,5	2,2	1,0	1,3	1,9	1,2	
Korea	2,0	1,9	2,2	2,4	2,8	2,9	
Pákistán	2,0	3,1	1,7	2,0	2,6	2,6	
Filipíny	1,9	1,9	1,8	1,7	1,9	2,0	
Afrika	12,3	15,2	11,1	13,5	13,7	10,9	
Střední Amerika	5,4	5,1	4,3	3,2	3,3	4,2	
Jižní Amerika	6,6	8,0	10,5	9,6	9,1	6,6	
Argentina	0,7	0,7	1,3	1,1	0,6	1,4	
Brazílie	3,0	4,6	5,7	4,8	5,2	2,4	
Světové zásoby jako % spotřeby							
obilí celkem	26	27	24	18	17	19	17
pšenice	31	31	27	21	22	24	
krmné obilí	26	29	27	17	16	15	

1991 a 1992 – předpoklad

¹⁾ Údaje o skladování jsou odhadnuty podle celkových přesunů obilí koncem sklizňových let, nepředstavují zásoby k určitému časovému datu.

²⁾ mimo NDR

³⁾ odhad FAO

⁴⁾ včetně Tchajwanu

Pramen: FAO, Food Outlook, August 1991.

vzhledem ke zvýšené nabídce a cenovému tlaku způsobenému nadbytkem zásob pšenice a krmných zrnin.

Vnitřní politika

Až na malé výjimky pokračovaly v roce 1991 dotace členskými zeměmi na úseku obilovin a krmiv.

V případě ES bylo považováno za potřebné učinit některé změny v cenách pro rok 1991, aby nedošlo k narušení rozpočtové směrnice pro zemědělství v letech 1991 a 1992; existující stabilizační rozpočtový mechanismus pro obiloviny a na delší dobu odložený program se ukázaly v tom smyslu neúčinné. Kromě zmrazení dotačních cen pro většinu obilovin v podmínkách ES na úroveň roku 1990 a zvýšení základní společné daně ze 3 na 5 % bylo uplatněno zvláštní schéma ročního odkladu. To vyžadovalo od výrobců vyjmout 15 % pozemků z pěstování obilovin oplátkou za refundování společné daně a refundovat zčásti placení premii z rozpočtu ES a členských států; tato opatření mají poskytnout přechod k reformovanému dotačnímu systému, který má být uplatněn pro sklizeň 1993. Nakonec navrhla komise ES nový program pro olejninu, založený na poskytování přímých příjmů spíše než na cenových dotacích. Tento program má rovněž vstoupit v platnost v roce 1992.

Nový pětiletý farmářský zákon v USA byl uzákoněn v roce 1990 pod názvem Zákon o potravinách, zemědělství, konzervování a obchodě. Mezi změnami, které tento zákon přináší, je nejvýznamnější „program tří základem“ s minimálním požadavkem redukce o 15 %. Toto ustanovení zvyšuje tržní orientaci politiky USA na úseku obilovin zmenšením objemu výroby a za to mohou výrobci dostávat úhradu schodku příjmu. Dále umožňuje výrobcům větší pružnost při rozhodování tak, aby vyseté plodiny odpovídaly tržním možnostem. Současně tato pružnější možnost rozhodování má svým způsobem napravit narušení výroby olejnin, jež vyplývalo z dřívějšího zákona USA z roku 1985.

Nový zákon zmrazil plánované ceny obilovin na úroveň roku 1990 na dalších pět let. Cílem opatření je zúžit přístup k FOR (Farmer Owned Reserve – rezervy obilí skladované na farmách) a zmenšit dotace na skladování, což se shoduje s pokusy zabránit v budoucnu vytváření vládních zásob.

V Kanadě bylo zavedeno nové schéma podpory příjmů farem. Má dva programy: GRIP (Gross Revenue Insurance Plan – Plán pojištění hrubých důchodů) a NISA (Net Income Stabilisation Account – Čistý příjmový stabilizační účet). Schéma GRIP je schéma důchodového pojištění, zatímco NISA je podobné Západnímu stabilizačnímu programu zrnin, který měl skončit v roce 1991. Tyto programy, které zabezpečují čisté příjmy podchycující příjmy farem, zmenšují rozsah ročních změn a řeší krytí komodit, utlumí pravděpodobně tržní orientaci kanadských sektorů obilovin a olejnin. To se projeví v tom, že zpomalí jejich přizpůsobování a reagování na strukturální změny vyplývající z požadavku trhu.

Japonská vláda omezila dotace cen pro většinu obilovin a pro většinu velkoobchodních cen rýže a pšenice v roce 1991. Přesto se tyto ceny i nadále pohybují značně nad mezinárodní tržní hladinou. Australská vláda reagovala na vážné finanční potíže, s nimiž se setkali mnozí výrobci pšenice v roce 1991 a které byly výsledkem nízkých světových cen, a poskytla jim půjčky. Navíc vyhlásila souhrn opatření na pomoc agrárnímu sektoru v roce 1991, z nichž budou mít užitek výrobci obilovin a olejnin.

Nadprodukce a stoupající veřejná vydání měla rovněž vliv na politiku v ostatních zemích západní Evropy vyrábějících obilí. Norská vláda zavedla opatření pro snížení dotací a dalších podpůrných opatření pro farmáře jako první krok řízení strukturální reformy. Velká reforma agrární politiky dohodnutá ve Švédsku v roce 1990 se zavádí od 1. července 1991. Švédsko podalo rovněž přihlášku do ES a to ovlivní povahu a změny budoucí politiky, Švýcarsko se pokusilo přejít od dotací spojených s výrobou na přímou podporu a zavedení dalších opatření ke zmenšení nadvýroby.

IV. Ceny pšenice: změny v úředních cenách a cenách, které obdrželi výrobci

	Nominální cena v národní měně za tunu ¹⁾					Index reálných cen (1987 = 100)					Nominální ceny SDR/t				
	1987	1988	1989	1990	1991	1987	1988	1989	1990	1991	1987	1988	1989	1990	1991
Kanada															
intervenní ceny	110,0	150,0	155,0	135,0	95,0	100,0	130,1	128,2	108,3	72,8	60	93	102	82	60
ceny výrobce	120,0	181,0	154,0	117,0	122,0	100,0	143,9	116,7	86,0	85,8	65	113	101	71	77
USA															
intervenní ceny	160,9	155,4	150,6	147,0	147,0	100,0	93,5	87,0	81,6	78,4	113	115	115	103	107
ceny výrobce	94,0	137,0	137,0	96,0	93,0	100,0	141,1	135,5	91,2	85,0	66	102	104	67	68
Japonsko															
intervenní ceny	173,8	165,8	160,0	153,7	151,8	100,0	95,0	90,0	84,9	81,9	992	979	848	804	812
ceny výrobce	174,0	166,0	160,0	154,0	152,0	100,0	95,0	89,9	84,9	81,9	993	980	849	805	813
Austrálie															
ceny výrobce	133,0	179,0	173,0	93,0	130,0	100,0	123,4	110,6	57,3	77,5	68	114	104	51	73
Nový Zéland															
ceny výrobce	195,0	280,0	310,0	290,0		100,0	133,7	137,3	124,8		90	131	141	120	
ES-12 ²⁾															
intervenní ceny	179,0	179,0	174,0	168,0	168,0	100,0	96,1	89,3	82,2	78,3	164	156	158	161	154
ceny výrobce	177,0	171,0	171,0	162,0	163,0	100,0	92,8	88,7	80,1	76,8	163	149	156	155	150
Francie															
intervenní ceny	1275,0	1272,0	1269,0	1244,0	1266,0	100,0	97,0	93,7	89,5	88,5	168	156	167	170	166
ceny výrobce	1107,0	1043,0	1060,0	1048,0		100,0	91,6	90,2	86,8		146	128	139	144	
Německo															
intervenní ceny	409,0	404,0	391,0	376,0	373,0	100,0	97,3	91,8	85,4	81,4	182	169	175	177	166
ceny výrobce	396,0	363,0	350,0	339,0		100,0	90,3	84,9	79,5		177	152	157	159	
Spojené království															
intervenní ceny	113,0	112,0	116,0	124,0	121,0	100,0	92,9	90,0	90,7	82,9	149	151	142	168	159
ceny výrobce	111,0	107,0	110,0	119,0		100,0	90,3	86,9	88,6		146	144	134	161	

	Nominální cena v národní měně za tunu ¹⁾					Index reálných cen (1987 = 100)					Nominální ceny SDR/t				
	1987	1988	1989	1990	1991	1987	1988	1989	1990	1991	1987	1988	1989	1990	1991
Rakousko															
intervenční ceny	3250,0	3690,0	3660,0	3642,5		100,0	111,1	107,1		103,1	204	218	236	240	
ceny výrobce	3835,0	3817,0	3761,0	3706,0	3573,0	97,4	93,3	88,9	82,6	240	226	242	244	284	
Finsko															
intervenční ceny	2330,0	2390,0	2480,0	2510,0	2510,0	100,0	96,0	93,3	89,1	84,7	416	426	465	486	469
ceny výrobce	2150,0	2425,0	2603,0	2613,0	2310,0	100,0	105,5	106,1	100,5	84,5	384	432	488	505	432
Norsko															
intervenční ceny	3060,0	3080,0	3130,0	3210,0	2840,0	100,0	97,1	92,8	91,5	79,2	346	348	360	382	325
ceny výrobce	2388,0	2724,0	2784,0	3189,0	2975,0	100,0	110,0	105,8	116,5	106,3	270	308	320	379	341
Švédsko															
intervenční ceny	1340,0	1340,0	1390,0	1337,0		100,0	94,0	90,3	79,5		162	162	170	165	
ceny výrobce	1489,0	1473,0	1457,0	1361,0	1205,0	100,0	93,0	85,2	72,8	59,5	179	178	178	168	148
Švýcarsko															
intervenční ceny	1100,0	1120,0	1120,0	1120,0	1120,0	100,0	99,4	95,3	89,5	85,3	607	508	551	608	584
ceny výrobce	1071,0	1073,0	1074,0	1074,0	1070,0	100,0	97,8	93,9	88,2	83,7	591	487	528	583	558
Turecko															
intervenční ceny	97	174	312	500		100,0	108,1	116,2	121,7		67	71	103	120	

¹⁾ mimo Japonsko a Turecko, jejich údaje v národních měnách za kg

²⁾ bez NDR

Pramen: Replies to questionnaire DAA(90)4, national publications and OECD, PSE database

	1979-81	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
USA									
Pšenice	13	37	33	40	60	64	39	25	44
Krmné obilí	9	45	18	22	48	46	38	30	24
Rýže	7	47	35	52	72	50	43	40	49
Olejníny	7	10	9	10	13	10	13	9	7
Kanada									
Pšenice	15	21	30	40	54	54	39	26	43
Krmné obilí	15	18	21	44	65	49	25	23	26
Olejníny	15	13	18	27	39	30	20	23	21
Japonsko									
Pšenice	95	95	95	95	102	103	98	95	99
Krmné obilí	96	98	95	96	103	102	99	94	96
Rýže	71	79	80	86	93	94	89	86	87
Olejníny	82	74	81	86	85	79	70	67	69
Austrálie									
Pšenice	7	8	8	12	21	14	10	11	17
Krmné obilí	6	5	6	9	10	9	8	7	7
Olejníny	4	9	7	9	13	12	10	16	12
Rýže	18	33	20	32	32	29	22	23	25
Nový Zéland									
Pšenice	-1	3	9	11	19	25	19	14	10
Krmné obilí	10	10	8	9	12	5	3	5	3
ES									
Pšenice	30	29	14	22	57	60	50	27	46
Krmné obilí	35	29	17	25	59	68	45	35	52
Řepka	40	33	10	30	66	59	46	60	68
Rýže	14	34	52	70	79	62	51	51	60
Sója	44	54	48	51	67	67	53	46	57
Rakousko									
Pšenice	30	23	21	32	59	73	67	38	62
Krmné obilí	23	-1	27	33	45	61	48	34	31
Finsko									
Pšenice	47	68	53	67	72	82	82	77	81
Krmné obilí	42	53	59	67	81	90	85	80	82
Olejníny	55	67	61	66	78	90	87	80	96
Švédsko									
Pšenice	26	22	20	46	66	65	37	41	73
Krmné obilí	21	22	16	40	59	48	36	53	73
Olejníny	40	25	12	43	57	42	49	61	68

	1979-81	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Švýcarsko									
Pšenice	69	73	67	72	83	85	84	76	81
Krmné obiloviny	71	75	70	74	87	91	89	84	89
Olejniny	84	81	72	80	94	95	91	93	98
OECD									
Pšenice	23	28	25	40	61	61	46	30	47
Krmné obilí	20	36	21	29	55	56	43	35	39
Olejniny	31	26	14	32	59	33	27	27	31
Rýže	63	75	75	83	91	90	85	82	83

1989 – odhad

1990 – předpoklad

ES – 1979-1985 10 členů, od roku 1986 12 členů

Pramen: OECD

Souhrn opatření při změnách podpor poskytovaných obilnímu sektoru a sektoru olejnin je poskytován jako výsledek snahy o redukce dotací. Celkový trend je u pšenice a krmných zrnin klesající ve většině zemí a pro OECD jako celek také, a to v období 1987 - 1989. Jako výsledek změn na domácím a na mezinárodním trhu se dotace pro pšenici a krmné zrniny zvýšily v roce 1990 ve většině zemí, s výjimkou Nového Zélandu a Spojených států pro krmné zrniny. Analýza ukázala, že prudké snížení cen v roce 1990 souvisí současně se zvyšováním celkové pomoci (týkající se pšenice) formou dotace tržní ceny (44,5 %). Rovněž u krmných obilovin byl zjištěn větší než 20% pokles světových cen spíše vzhledem k všeobecnému růstu dotací v zemích OECD v roce 1990 než jako odraz účinku nižších domácích cen a snížení ostatních subvencí.

Obchodní politika

Ve vztahu k vývoji exportních režimů v zemích OECD se v roce 1991 dotacemi vyplácnými na jednotku zvýšily podstatně exportní programy USA, ES, jakož i programy v Rakousku a Finsku ve srovnání s předchozím rokem. V době vypisování exportních bonusů USA v rámci EEP (Export Enhancement Program – Program na podporu exportu) pro určité záměry kolem 50 USD na tunu dosáhla exportní refundace EC až 150 USD na tunu. Úloha, kterou sehrál exportní úvěr v obchodě se zrninami, se pravděpodobně dále rozšíří v roce 1991/92 a bude mít významný vliv na podíl trhu. Podle Mezinárodní rady pro pšenici budou dvě třetiny z celkového obchodu s pšenicí kryty buď vládou krytými kredity, nebo dodávkami potravinové pomoci.

V souvislosti s exportními režimy obsahuje americký farmářský zákon málo změn, které by přímo ovlivnily obchod. Znovu byl povolen EEP, zajištěné prostředky přesahují 500 mil. USD ročně a hlavní exportní kreditní programy (GSM-102 a GSM-103) a TEA, přejmenovaný na Market Promotion Programme (Tržní rozvojový program), byly rozšířeny na dalších pět let. Strop pro fond EEP pro finanční rok 1991 byl zrušen. Ustanovení o rezervách pro nepředvídané náklady vyplývající z farmářského zákona umožňuje ustoupit od požadavků Smířčího rozpočtového zákona týkajících se snižování výdajů na zemědělství; povoluje tržní půjčky na pšenici a krmné zrniny v letech 1993–1995 (ve žňových obdobích); umožňuje upravit ARP a zvýšit úroveň fondů pro podporu exportu pro případ, že by v Uruguayském kole nebylo dosaženo dohody do 30. června 1992.

USA ustoupily na dalších 12 měsíců od požadavku aplikace legislativního dodatku, který by omezil přístup SNS k jeho úvěrovým programům. Očekává se, že nejpriznivější národní obchodní status bude na dalších 12 měsíců rozšířen o Čínu, a podobný postup byl doporučen vůči SNS. Exportní úvěr ve výši 1,5 mld USD byl schválen pro SNS a očekává se, že bude využit hlavně na nákup obilí. Nová dlouhodobá dohoda o nákupech obilí mezi USA a bývalým SSSR, podepsaná v roce 1990, platí od 1. ledna 1991 do 31. prosince 1991 a stanoví mj., že země bývalého SSSR budou ročně nakupovat 4 mil. tun pšenice a 4 mil. tun krmného obilí. Švédsko se rozhodlo časově vymezit refundování exportu jako součást reformy své zemědělské politiky.

Importní režimy zemí OECD pro obiloviny a potraviny na rok 1990/91 zůstaly, až na malé výjimky, bez zásadní změny ve srovnání s uplynulým rokem. Je možné očekávat jen omezené zlepšení v přístupu na trhy. Podle podmínek Svobodné obchodní dohody mezi Kanadou a USA (CUSTA) byly zrušeny dovozní licence pro dovozy z USA. Tyto licence byly ale zachovány vůči ostatním obchodujícím zemím. Byla započata trojstranná jednání mezi USA, Kanadou a Mexikem s cílem vytvořit Severoamerickou zónu volného obchodu pro obchod s obilím a s potravinami. V ES vstoupila 1. ledna 1991 v platnost druhá fáze dohody o přijetí Portugalska, což pravděpodobně ovlivní vývoz obilí třetích zemí do této země, protože budou aplikována cla ES. Dohoda ES a USA o přístupu na španělský trh (kukuřice a proso) byla v roce 1991 prodloužena na další rok. Koncem roku 1990 obnovila ES dohodu s Thajskem o dodávkách manioku pro ES na období 1991 až 1994. Švédsko ohlásilo jako součást svého zemědělského reformního programu záměr snížit ochranu hranic pro obiloviny podle podmínek dohody z nedávného Uruguayského kola. V Turecku byly uplatněny dovozní přírázky na řadu položek u obilovin a krmiv.

Shrnutí prognóz

Podle posledních údajů Economic Outlook (Ekonomická prognóza organizace OECD) se roční reálný růst hrubého domácího produktu (GDP) OECD jako celek očekává v roce 1991 nižší (proti odhadované úrovni 1990 o 2,6 až na 1,1 %). Spolu s hospodářským zotavením očekávaným v průběhu roku 1992 u členských zemí OECD se odhaduje reálný GDP průměrně o 2,9 % vyšší. Skutečná domácí poptávka bude podle odhadu vypadat obdobně, s upřesněním podle GDP v tomto období. Vzhledem k tomu by se v roce 1992 a v dalších letech měla zvýšit poptávka po obilovinách a krmivech v souladu s růstem počtu obyvatel, se zvýšenou poptávkou po masu a s růstem příjmů. Prognózy, které jsou k dispozici, naznačují, že hodnota USD se pravděpodobně v blízké budoucnosti sníží v poměru k měnám západní Evropy a Japonska, ale zvýší se proti měnám svých největších konkurentů – producentů zrnin a olejnin. Pokud jde o ekonomický růst, předpokládá se, že nedojde k větším změnám.

Ačkoliv celková produkce hlavních obilovin v rámci OECD se v roce 1991/92 po rekordní úrodě pšenice v uplynulém roce snížila, odhaduje se, že výroba bude v každém následujícím roce stoupat a že v roce 1996 přesáhne 650 mil. tun. Největší růst produkce se očekává u krmného obilí v USA, Turecku a v dalších zemích OECD (spolu s produkcí ES, která předpokládá snížení). Celková produkce krmných obilovin má dosáhnout 416 mil. tun v roce 1996, tj. téměř o 10 % více než činí současná roční úroda. Produkce pšenice v rámci OECD předpokládá růst v roce 1992 i v následujících letech (zejména v USA, ES a Austrálii) a dosažení 235 mil. tun v roce 1996, tj. o 11 % více než sklizeň v roce 1991, ale podobně jako rekordní úroveň v roce 1990. Spotřeba pšenice i krmných zrnin v OECD podle předpokladu vzroste v roce 1992 a v následujících letech na více než 487 mil. tun (146 mil. tun pšenice a 342 mil. tun krmného obilí) v roce 1996, to je zhruba o 20 mil. tun více než v roce 1991.

Vzhledem k tomu, že se předpokládá růst spotřeby jak pšenice, tak i krmných zrnin nižší než růst výroby, tradiční rozdíl mezi domácí nabídkou a poptávkou po obilovinách se má v nejbližších pěti letech nadále prohlubovat. Odhaduje se, že bilance pšenice OECD, která bude k dispozici buď pro export, nebo pro skladování, dosáhne 88,7 mil. tun v roce 1996, tj. 11,7 mil.

tun (15 %) nad průměr let 1983 až 1987. Pokud jde o krmné obiloviny, odhaduje se 74,4 mil. tun v roce 1996, tj. zhruba 30,4 mil. tun (69 %) nad průměr v období 1983 až 1987.

Důsledky těchto dodatečných nabídek na mezinárodní trhy budou záviset zvláště na vývoji v oblasti mimo OECD, na rozsahu nabídky od ostatních exportérů zrnin a na růstu importní poptávky.

Je jen málo prognóz týkajících se oblasti mimo OECD. Podle posledních odhadů se očekává, že vývoj produkce v Argentině se projeví v rostoucích exportech zrnin v období do roku 1996. Pokud jde o thajskou produkci krmných zrnin, očekává se, že se bude mírně zvyšovat, ale že bude široce absorbována domácí spotřebou, což omezí exportní vyhlídky. Obdobně se očekává, že čínské exporty krmného obilí se eventuálně sníží, protože domácí poptávka překročí růst produkce.

Očekává se, že oživení obchodu s pšenicí vyplyne z vyšších potřeb v rozvojových zemích, které musí čelit růstu obyvatel a omezeným možnostem rozšiřování výroby. V zemích vyvážejících ropu a ve skupině zemí, u kterých se v blízké budoucnosti počítá s růstem příjmů, se pravděpodobně zvýší potřeba dovozu pšenice a krmného obilí. Realizace latentní poptávky v zemích nevyvážejících ropu bude pravděpodobně bržděna problémy s poskytováním úvěrů a pomalým růstem příjmů. Přestože existují vyhlídky na zvýšení produkce obilovin v Číně, očekává se, že zvláště růst spotřeby pšenice převyší kapacitu výroby a vynutí si v budoucích letech zvýšené dovozy.

Dovoz do východoevropských zemí se ostře snížil v souvislosti s poklesem poptávky způsobené zaváděním reformních ekonomických programů. V nejbližších letech se v této situaci čeká málo změn. Přechodně pravděpodobně poroste rychleji výroba než spotřeba, což povede ke zvýšeným exportům zejména u pšenice. Pokud jde o bývalý SSSR, očekává se, že se jen málo změní jeho závislost na dovozech obilí v několika budoucích letech. Avšak v souvislosti se zhoršující se ekonomickou situací bude splnění této poptávky záviset na poskytování dalších úvěrů nebo na rozvoji dalších opatření vyvážejících zemí.

Závěry

Fungování mezinárodního trhu obilovin bylo v roce 1991 nadále ovlivňováno politikou největších výrobců – členských zemí OECD – buď snížit, nebo zmrazit dotované ceny a rozšířit opatření na omezení nabídky. Domácí podpůrné zemědělské programy a obchodní opatření v zemích OECD dávají podnět, aby tyto změny, které zlepšily tržní orientaci vnitřní politiky, měly pozitivní obchodní vliv, a naopak. Příznivý vliv na mezinárodní trh pšenice byl ale pravděpodobně silně vyvážen eskalací existujících exportních programů USA a ES. Tyto programy pokračovaly v narušování plynulosti obchodu a přispěly (a přispívají i nadále) k trvajícím sníženým mezinárodním cenám pšenice.

Prognózy pro nejbližší budoucnost jsou založeny na klíčovém předpokladu o neměnnosti agrární politiky. Existuje však mnoho nejasností ve vztahu k současnému nebo budoucímu vývoji této politiky, což může ovlivnit vývoj nabídky a poptávky v zemích OECD i jinde. Velký význam pro národní politiku USA, která má vliv na mezinárodní trh zrnin a krmiv, mělo přijetí nového farmářského zákona a nejistota, jak na něj budou reagovat výrobci. I když ustanovení zákona mají podpořit pěstování alternativních plodin, existuje všeobecný názor, že v blízké budoucnosti vzroste v USA plocha, na které se budou pěstovat některé zrniny a olejnin. Navíc lze předpokládat, že v příštích pěti letech bude pěstování kukuřice pronikat tam, kde se dnes pěstují olejnin. Pokud se tato očekávání splní, bude to mít vliv na jisté vyrovnání. V očekávaném období se ceny olejnatých semen poněkud sníží a ceny krmných obilovin poněkud zvýší.

Další nejistotou, zamlžující prognózy trhu pro blízkou budoucnost, je otázka trvání současného zotavování z hospodářské recese, které se projevuje v ekonomikách mnoha zemí. Konečné řešení Uruguayského kola, jednání GATT, reforma všeobecné zemědělské politiky ES, strukturální reformy probíhající ve východní Evropě – to jsou další nejasné body pro prognózy. Nedojde-li k dohodě při jednáních GATT, opatření o kontingentech podle farmářského zákona USA by byla zastavena, což by mohlo vést ke zvýšené nabídce obilí a k dodatečnému

dotování pro podporu exportu. V tom případě by došlo k dotované exportní soutěži mezi USA a ES, k její eskalaci a vyústění v pokračující snižování cen obilí.

Podle současných informací reforma CAP (společná agrární politika) začne působit počátkem sklizňového období roku 1993. Reformní soubor pro obiloviny a krmiva se projeví změnami tak, že se mj.lepší tržní orientace výroby, že bude povzbuzena domácí spotřeba a snížena výroba spojená s podporami a s exportními dotacemi; bude to mít pravděpodobně blahodárný vliv na tržní vyhlídky obilovin v blízké budoucnosti. Situace v dovozu olejnatých semen je méně jasná.

I když je uznávána důležitá úloha zemí bývalého SSSR na trhu obilovin jakožto významného dovozce, pro krátkodobý výhled je rozhodující, zda budou vývozci ochotni pokračovat v poskytování dostatečného úvěru, který by umožnil zemím bývalého SSSR uspokojit své dovozní požadavky, zvýšené podle očekávání v roce 1991/92. Pokud by zvýšený úvěr nestačil požadavkům, obchod pravděpodobně poklesne a snižování cen bude pokračovat i po příštím roce. Pravděpodobná úroveň importu obilovin do bývalého SSSR zůstává pro prognózu rovněž nejasná. Lze jen očekávat, že toto území bude velmi závislé na dovozu po několik následujících let, i kdyby se vnitřní reforma urychlila.

Zdá se, že mezinárodní trh zrnin funguje s menšími zásobami než v uplynulých letech. Na druhé straně však tato úroveň zásob poskytuje menší ochranu proti vyšším cenám (a jejich změnám) v případě prudkého zvýšení poptávky nebo náhlého zmenšení exportní nabídky v hlavních exportních zemích. Přes zprvu vysoké zásoby hlavních exportních zemí v roce 1991, vzniklé vysokou sklizní a zmenšenou importní poptávkou, je velmi obtížná prognóza variability cen. Úspěšná dohoda v Uruguayském kole GATT by zlepšila přístup k importu a tržní orientaci produkce a spotřeby obilovin obchodujících zemí a příznivě by ovlivnila účinky případných šoků na trhu.

Obchod s obilovinami měl ve druhé polovině 80. let tendenci k relativní neměnnosti a snížil se až v roce 1990 díky zřejmému poklesu růstu spotřeby obilovin jak pro výživu lidí, tak i pro krmné účely. Pokud se tato situace v příštích letech nezmění, odhadované exportní možnosti z OECD a z jiných zemí by znamenal zhoršení vyhlídek pro obiloviny v blízké budoucnosti. Další změny v domácí i v zahraniční agrární politice jak v OECD, tak i v ostatních zemích, směřující k omezení pomoci a k nápravě tržní orientace národních obilných sektorů, budou za těchto podmínek žádoucí, aby snížily strukturální přebytky zrnin a zlepšily funkci trhu, pokud se má zabránit soustavnému udržování nízkých cen.

Souhrn

Důsledky větších exportních možností OECD v střednědobém výhledu budou záviset zvláště na vývoji v oblasti mimo OECD, na rozsahu nabídek od dalších exportérů a na vyhlídkách poptávky po dovozech. Pokud se v následujících letech poptávka po dovozech v oblasti mimo OECD podstatně nezvýší, pak růst exportních možností ze zemí OECD i odjinud způsobí další pokles světových cen obilí a krmiv. Některé důležité faktory ovlivňující prognózy pro obiloviny a krmiva jsou obsaženy ve výsledcích jednání Uruguayského kola GATT; vycházejí z vývoje v zemích bývalého SSSR a ve východní Evropě, z aplikace nového farmářského zákona USA, z reformy všeobecné zemědělské politiky a ze zásob, které mají k dispozici ES.

Úroveň očekávaných exportních možností OECD se částečně projevuje jako pokračující strukturální přebytek výroby obilí, způsobený zemědělskou politikou členských zemí. Tato politika podpory a pomoci je rovněž z velké části zodpovědná za současné špatné fungování mezinárodních trhů obilí a za sníženou úroveň světových cen, zvláště pšenice. Budou vyžadovány významné změny v politice OECD na úseku obilí, požadující redukcii dotací při výrobě obilí a zlepšení tržní orientace národních sektorů obilí a krmiv tak, aby se bylo možno vyhnout depresi cen v střednědobém období. Úspěšný výsledek Uruguayského kola by přispěl k procesu změn agrární politiky.

Ing. Václav Jambor, CSc., ing. Petr Tuček, CSc.

CONTENTS

Poděbradský Z., Martínková M., Pulkrábková J.: Methodics of profitability calculation in cattle breeding	605
Hubáček J., Brčák J.: Tradition and prospects of development of the Czechoslovak agrarian cooperatives.....	623
Novák J., Chrastinová Z.: Criteria of evaluation of business intentions for purposes of granting the financial subsidies	641
Holeček J., Nedělová S.: Professional training – „universal“ agrarian.....	651

Information

Janda K.: Banking, crediting and financing in agriculture

From abroad

Střeleček F., Svátek M.: Economic aspects of management of Canadian farms specializing in milk and meat production.	665
Jambor V., Tuček P.: Present situation and forecast for cereal and feed markets in the OECD countries.	667

Supplement

Statistical Surveys on Czechoslovak and Foreign Agro-Food Production Complex
(Principal means of mechanization - Consumption of commercial fertilizers)

STATISTICKÉ PŘEHLEDY

o československém a zahraničním agrokomplexu
PŘÍLOHA ČÍSLA 8 ČASOPISU ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

ČÍSLO
2

HLAVNÍ MECHANIZAČNÍ PROSTŘEDKY
V ZEMĚDĚLSTVÍ

1992 SPOTŘEBA PRŮMYSLOVÝCH HNOJIV

Hlavní mechanizační prostředky v zemědělství¹⁾ podle oblastí k 1.1. v kusech

Území, oblast	Traktory celkem				Z toho kolové				Nákladní automobily celkem			
	1980	1985	1990	1992	1980	1985	1990	1992	1980	1985	1990	1992
ČSFR	138 251	135 563	140 202	131 972	126 192	125 381	131 946	124 689	35 130	46 562	53 207	55 369
ČR	102 471	100 123	103 268	96 992	94 957	93 606	97 762	91 944	23 166	30 979	35 110	36 395
SR	35 780	35 440	36 934	34 980	31 235	31 775	34 184	32 745	11 964	15 583	18 097	18 974
Hl. město Praha	772	750	807	897	734	719	797	821	396	304	307	487
Středočeská	18 125	17 462	17 716	16 514	16 912	16 382	16 758	15 596	3 748	5 055	5 725	5 685
Jihočeská	12 699	12 474	12 976	12 370	11 901	11 818	12 434	11 868	2 391	3 665	4 246	4 651
Západočeská	10 860	10 568	10 971	10 284	10 093	9 898	10 396	9 815	2 511	3 422	4 036	4 188
Severočeská	9 539	9 438	9 955	8 927	8 768	8 759	9 355	8 405	2 336	3 014	3 380	3 249
Východočeská	17 286	17 173	17 748	16 738	16 099	16 022	16 732	15 788	3 600	4 722	5 457	5 509
Jihomoravská	21 731	20 659	21 210	20 190	19 901	19 224	20 054	19 115	5 312	6 687	7 513	8 166
Severomoravská	11 459	11 599	11 885	11 072	10 549	10 784	11 236	10 536	2 872	4 110	4 446	4 460
Západoslovenská	17 745	17 394	17 570	16 995	15 751	15 694	16 302	15 828	4 535	6 111	6 905	7 236
Středoslovenská	8 605	8 669	9 397	8 654	7 398	7 700	8 676	8 148	3 479	4 285	5 291	5 685
Východoslovenská	9 430	9 377	9 967	9 331	8 086	8 381	9 206	8 769	3 950	5 187	5 901	6 053

¹⁾za státní, družstevní a veřejný sektor

Hlavní mechanizační prostředky v zemědělství¹⁾ podle oblastí k 1.1. v kusech

Území, oblast	Traktorové návěsy jednonápravové				Traktorové přívěsy vícenápravové				Traktorové pluhy celkem			
	1980	1985	1990	1992	1980	1985	1990	1992	1980	1985	1990	1992
ČSFR	36 597	40 175	43 731	43 943	127 530	114 299	116 112	107 732	39 020	31 561	36 013	35 870
ČR	27 647	30 092	32 868	33 035	96 851	87 829	90 360	84 494	26 175	21 501	23 527	23 403
SR	8 950	10 083	10 863	10 908	30 679	26 470	25 752	23 238	12 845	10 060	12 486	12 467
Hl. město Praha	160	176	121	141	511	509	518	554	258	194	253	243
Středočeská	4 175	4 706	5 461	5 299	16 731	14 591	15 103	13 939	4 439	3 477	3 862	3 881
Jihočeská	4 163	4 317	4 545	4 627	13 247	12 127	12 325	11 444	3 330	2 597	2 672	2 615
Západočeská	3 585	3 664	3 847	4 013	10 314	8 803	8 664	8 145	2 312	1 890	1 975	1 917
Severočeská	2 553	2 794	3 803	3 567	7 616	6 862	7 263	6 914	2 368	1 890	2 217	2 238
Východočeská	4 813	5 528	5 841	5 943	17 374	16 054	16 881	15 846	4 076	3 648	3 916	3 845
Jihomoravská	5 474	5 708	5 674	5 932	20 359	18 289	18 505	17 472	6 484	5 224	5 782	5 804
Severomoravská	2 724	3 199	3 576	3 513	10 699	10 594	11 101	10 180	2 908	2 581	2 850	2 860
Západoslovenská	3 890	4 209	4 487	4 587	15 237	13 750	13 014	11 889	6 613	5 299	5 924	5 979
Středoslovenská	2 841	3 237	3 546	3 379	7 084	5 978	6 062	5 514	2 925	2 192	2 879	2 853
Východoslovenská	2 219	2 637	2 830	2 942	8 358	6 742	6 676	5 835	3 307	2 569	3 683	3 635

¹⁾za státní, družstevní a veřejný sektor

Hlavní mechanizační prostředky v zemědělství¹⁾ podle oblastí k 1.1. v kusech

Území, oblast	Secí stroje obilní				Přesné řeposecí stroje				Secí stroje na kukuřici			
	1980	1985	1990	1992	1980	1985	1990	1992	1980	1985	1990	1992
ČSFR	14 197	14 603	16 881	15 787	1 610	2 261	2 138	2 414	5 520	4 225	4 456	3 705
ČR	9 981	10 543	12 138	11 326	1 279	1 622	1 563	1 625	2 831	2 313	2 652	2 315
SR	4 216	4 060	4 743	4 461	331	639	575	789	2 689	1 912	1 804	1 390
Hl. město Praha	88	86	104	96	12	13	9	12	25	21	21	14
Středočeská	1 597	1 594	1 840	1 709	368	427	374	390	546	402	505	422
Jihočeská	1 325	1 319	1 504	1 451	7	35	54	58	204	149	231	227
Západočeská	1 053	1 127	1 350	1 269	1	38	49	48	166	112	179	187
Severočeská	789	908	1 059	930	101	130	131	152	279	234	243	229
Východočeská	1 534	1 673	1 967	1 865	262	313	309	313	383	364	418	368
Jihomoravská	2 431	2 580	2 840	2 674	349	440	416	447	888	755	734	606
Severomoravská	1 164	1 256	1 474	1 332	179	226	221	205	340	276	321	262
Západoslovenská	1 940	1 977	2 134	2 027	246	471	396	530	1 737	1 208	1 087	832
Středoslovenská	1 079	980	1 183	1 136	28	66	73	105	332	248	288	241
Východoslovenská	1 197	1 103	1 426	1 298	57	102	106	154	620	456	429	317

¹⁾za státní, družstevní a veřejný sektor

Hlavní mechanizační prostředky v zemědělství¹⁾ podle oblastí k 1.1. v kusech

Území, oblast	Sklízecí řezačky traktorové závěsné				Obilní sklízecí mlátičky				Sklízeče brambor			
	1980	1985	1990	1992	1980	1985	1990	1992	1980	1985	1990	1992
ČSFR	16 381	10 386	6 563	6 143	18 245	18 669	21 334	20 617	4 842	4 260	4 761	6 212
ČR	11 809	7 623	5 211	4 857	12 651	12 922	14 907	14 265	3 809	3 419	3 552	4 200
SR	4 572	2 763	1 352	1 286	5 594	5 747	6 427	6 352	1 033	841	1 209	2 012
Hl. město Praha	45	36	26	19	73	77	87	160	–	2	3	5
Středočeská	2 078	1 313	870	768	2 389	2 412	2 711	2 531	562	470	516	604
Jihočeská	1 768	1 147	857	825	1 664	1 669	2 117	2 044	928	783	790	900
Západočeská	1 241	753	512	482	1 527	1 499	1 689	1 538	343	346	371	414
Severočeská	977	528	312	277	1 214	1 192	1 304	1 157	152	130	135	220
Východočeská	1 980	1 480	1 106	1 052	1 872	1 955	2 294	2 258	663	632	700	739
Jihomoravská	2 422	1 503	920	854	2 385	2 563	2 864	2 792	824	705	• 663	858
Severomoravská	1 298	863	608	580	1 527	1 555	1 841	1 785	337	351	374	460
Západoslovenská	2 489	1 647	715	650	2 682	2 785	3 031	3 061	103	95	129	246
Středoslovenská	955	563	317	347	1 191	1 223	1 510	1 459	445	362	547	871
Východoslovenská	1 128	553	320	289	1 721	1 739	1 886	1 832	485	384	533	895

¹⁾ za státní, družstevní a veřejný sektor

Hlavní mechanizační prostředky v zemědělství¹⁾ podle oblastí k 1.1. v kusech

Území, oblast	Rozmetadla průmyslových hnojiv včetně adaptérů				Traktorové žací lišty				Samojízdné řezačky			
	1980	1985	1990	1992	1980	1985	1990	1992	1980	1985	1990	1992
ČSFR	18 851	16 372	16 728	15 845	16 166	14 831	16 337	14 986	3 898	6 336	8 884	9 091
ČR	13 208	11 734	11 902	11 410	11 852	10 812	11 376	10 791	2 608	4 306	6 024	6 205
SR	5 643	4 638	4 826	4 435	4 314	4 019	4 961	4 195	1 290	2 030	2 860	2 886
Hl. město Praha	80	60	63	66	105	96	130	109	17	29	41	47
Středočeská	2 132	1 815	1 843	1 782	1 731	1 495	1 495	1 394	401	642	911	946
Jihočeská	1 784	1 508	1 534	1 450	2 161	1 933	2 097	2 001	321	556	808	904
Západočeská	1 436	1 296	1 385	1 329	1 556	1 444	1 535	1 449	321	507	711	725
Severočeská	1 161	1 071	1 015	942	903	812	830	779	267	434	596	570
Východočeská	2 260	2 130	2 198	2 056	2 013	1 924	2 085	1 982	380	633	946	1 003
Jihomoravská	2 736	2 372	2 416	2 386	2 063	1 780	1 822	1 762	574	943	1 248	1 243
Severomoravská	1 619	1 482	1 448	1 399	1 320	1 328	1 382	1 315	327	562	763	767
Západoslovenská	2 419	1 842	1 782	1 677	1 660	1 332	1 440	1 302	568	890	1 266	1 270
Středoslovenská	1 553	1 393	1 483	1 356	1 376	1 434	1 868	1 591	352	536	757	770
Východoslovenská	1 671	1 403	1 561	1 402	1 278	1 253	1 653	1 302	370	604	837	846

¹⁾za státní, družstevní a veřejný sektor

Hlavní mechanizační prostředky v zemědělství¹⁾ podle oblastí k 1.1. v kusech

Území, oblast	Sazeče brambor				Sázecí stroje na zeleninu				Rozmetadla chlévské mrvy včetně adaptérů			
	1980	1985	1990	1992	1980	1985	1990	1992	1980	1985	1990	1992
ČSFR	5 103	3 653	3 439	3 560	1 098	843	689	658	18 242	17 789	20 027	18 288
ČR	3 880	2 704	2 423	2 517	521	378	351	347	12 775	12 421	13 988	12 769
SR	1 223	949	1 016	1 043	577	465	338	311	5 467	5 368	6 039	5 519
Hl. město Praha	7	7	6	5	12	9	7	10	81	79	83	97
Středočeská	493	344	369	371	65	49	52	52	2 321	2 022	2 330	2 140
Jihočeská	889	584	459	476	77	25	14	19	1 763	1 713	1 906	1 781
Západočeská	434	319	282	290	30	26	17	12	1 409	1 362	1 522	1 450
Severočeská	141	100	96	124	27	29	36	29	1 017	927	1 067	955
Východočeská	650	509	435	442	44	30	29	32	2 067	2 182	2 516	2 344
Jihomoravská	881	587	497	533	195	147	135	133	2 725	2 687	3 020	2 629
Severomoravská	385	254	279	276	71	63	61	60	1 392	1 449	1 544	1 373
Západoslovenská	153	126	134	153	384	288	196	187	2 614	2 583	2 705	2 502
Středoslovenská	477	375	416	414	95	86	73	53	1 377	1 355	1 715	1 538
Východoslovenská	593	448	466	476	98	91	69	71	1 476	1 430	1 619	1 479

¹⁾za státní, družstevní a veřejný sektor

Hlavní mechanizační prostředky v zemědělství¹⁾ podle oblastí k 1.1. v kusech

Území, oblast	Sběrací vysokotlaké lisy				Ořezávače chrástu				Sklízeče řepy			
	1980	1985	1990	1992	1980	1985	1990	1992	1980	1985	1990	1992
ČSFR	8 932	6 295	7 143	6 893	3 472	3 326	2 563	2 408	3 727	3 665	3 547	3 225
ČR	6 241	4 633	4 861	4 605	2 436	2 410	1 855	1 701	2 623	2 703	2 580	2 303
SR	2 691	1 662	2 282	2 288	1 036	916	708	707	1 104	962	967	922
Hl. město Praha	36	27	26	23	15	16	15	15	20	23	24	20
Středočeská	959	689	634	566	674	617	411	373	721	674	621	547
Jihočeská	929	720	714	701	20	82	82	71	31	86	92	75
Západočeská	618	463	464	429	2	70	71	55	2	66	71	57
Severočeská	566	366	386	360	222	179	143	120	233	212	204	177
Východočeská	959	746	860	810	499	513	384	353	524	604	599	527
Jihomoravská	1 196	822	901	887	677	621	513	506	738	709	649	613
Severomoravská	978	800	876	829	327	312	236	208	354	329	320	287
Západoslovenská	1 247	779	834	836	830	713	526	525	881	739	673	643
Středoslovenská	561	381	621	622	96	85	87	92	106	92	125	128
Východoslovenská	883	502	827	830	110	118	95	90	117	131	169	151

¹⁾ za státní, družstevní a veřejný sektor

Hlavní mechanizační prostředky v zemědělství¹⁾ podle oblastí k 1.1. v kusech

Území, oblast	Obrabeče a shrnovače sena				Žací samojízdné mačkače				Třídiče brambor			
	1980	1985	1990	1992	1980	1985	1990	1992	1980	1985	1990	1992
ČSFR	15 955	19 915	24 557	22 222	2 473	4 150	5 387	5 372	3 186	2 173	1 807	1 668
ČR	12 420	14 716	17 644	16 012	1 706	2 904	3 878	3 885	2 352	1 623	1 312	1 158
SR	3 535	5 199	6 913	6 210	767	1 246	1 509	1 487	834	550	495	510
Hl. město Praha	58	75	101	96	6	8	12	13	—	—	—	—
Středočeská	1 884	1 901	2 618	2 262	234	369	503	507	243	174	131	121
Jihočeská	2 218	2 426	2 857	2 648	239	426	536	540	580	406	299	267
Západočeská	1 724	2 123	2 180	2 020	263	433	570	570	292	190	188	137
Severočeská	836	973	1 272	1 167	159	253	367	366	86	50	46	40
Východočeská	2 248	2 853	3 339	2 991	301	510	693	701	417	301	240	221
Jihomoravská	2 161	2 572	3 080	2 845	298	545	736	744	484	342	289	258
Severomoravská	1 291	1 793	2 197	1 983	206	360	461	444	250	160	119	114
Západoslovenská	1 328	1 612	2 022	1 925	274	464	575	594	71	51	36	54
Středoslovenská	1 205	1 907	2 564	2 264	257	373	456	432	358	243	209	202
Východoslovenská	1 002	1 680	2 327	2 021	236	409	478	461	405	256	250	254

¹⁾ za státní, družstevní a veřejný sektor

Hlavní mechanizační prostředky v zemědělství¹⁾ podle oblastí k 1.1. v kusech

Území, oblast	Sušárny obilí				Sušárny bubnové víceúčelové				Vysokozdvíhací vozíky celkem			
	1980	1985	1990	1992	1980	1985	1990	1992	1980	1985	1990	1992
ČSFR	3 417	2 865	2 277	2 230	846	905	795	750	2 832	4 798	8 096	8 442
ČR	2 676	2 274	1 883	1 785	586	585	498	459	2 019	3 624	6 382	6 548
SR	741	591	394	445	260	320	297	291	813	1 174	1 714	1 894
Hl. město Praha	15	15	12	13	3	3	2	3	29	38	52	152
Středočeská	442	370	302	285	107	102	70	52	286	493	857	949
Jihočeská	401	365	307	327	56	54	46	40	198	430	862	930
Západočeská	254	206	218	173	66	64	52	48	228	408	716	701
Severočeská	107	103	64	62	63	55	44	44	242	382	576	541
Východočeská	439	382	328	293	82	81	70	65	361	665	1 152	1 140
Jihomoravská	722	603	466	449	128	136	127	118	437	770	1 435	1 380
Severomoravská	296	230	186	183	81	90	87	89	238	438	732	755
Západoslovenská	266	222	171	182	146	160	145	146	385	486	697	819
Středoslovenská	231	178	96	114	50	76	70	72	203	352	518	567
Východoslovenská	244	191	127	149	64	84	82	73	225	336	499	508

¹⁾ za státní, družstevní a veřejný sektor

Hlavní mechanizační prostředky v zemědělství¹⁾ podle oblastí k 1.1. v kusech

Území, oblast	Silážní a senážní věže				Dojící zařízení konvové				Dojící automaty			
	1980	1985	1990	1992	1980	1985	1990	1992	1980	1985	1990	1992
ČSFR	3 788	4 031	4 061	3 922	15 844	11 129	9 165	7 853	9 212	12 129	15 167	13 415
ČR	2 603	2 821	2 879	2 725	9 802	6 259	4 517	2 844	7 233	9 493	11 055	9 750
SR	1 185	1 210	1 182	1 197	6 042	4 870	4 648	5 009	1 979	2 636	4 112	3 665
Hl. město Praha	22	18	14	9	66	49	37	35	16	18	117	21
Středočeská	338	369	368	378	1 670	1 156	794	566	1 161	1 539	1 706	1 523
Jihočeská	360	353	340	330	1 373	1 018	530	359	850	1 167	1 382	1 373
Západočeská	183	183	154	133	1 334	862	652	359	875	1 118	1 270	1 117
Severočeská	181	207	195	179	879	599	488	318	403	599	760	716
Východočeská	474	510	511	497	1 020	412	325	250	1 918	2 279	2 473	2 153
Jihomoravská	520	529	573	532	1 726	1 040	891	452	1 233	1 857	2 118	1 778
Severomoravská	525	652	724	667	1 734	1 123	800	505	777	916	1 229	1 069
Západoslovenská	262	275	274	300	3 277	2 628	2 624	2 951	768	1 007	1 925	1 533
Středoslovenská	389	419	432	437	1 000	899	807	896	569	849	1 118	1 031
Východoslovenská	534	516	476	460	1 765	1 343	1 217	1 162	642	780	1 069	1 101

¹⁾za státní, družstevní a veřejný sektor

Vývoj spotřeby průmyslových hnojiv v zemědělství v ČSFR

Hospodářský rok ¹⁾		V t čistých živin				V kg čistých živin na 1 ha zemědělské půdy ²⁾				Podíl na celku v %		
		dusíkatá	fosforečná	draselná	celkem	dusíkatá	fosforečná	draselná	celkem	dusíkatá	fosforečná	draselná
1969/70		400 293	312 350	475 856	1 188 499	56,8	44,3	67,5	168,6	33,7	26,3	40,0
1974/75		506 556	414 397	627 833	1 548 786	72,6	59,4	90,0	222,0	32,7	26,8	40,5
1979/80		678 738	504 994	572 094	1 755 826	99,2	73,8	83,7	256,7	38,7	28,7	32,6
1984/85		674 041	516 364	523 930	1 714 335	100,1	76,7	77,8	254,6	39,3	30,1	30,6
1985/86		670 009	559 686	550 337	1 780 032	99,7	83,3	81,9	264,9	37,6	31,5	30,9
1986/87		583 389	469 800	508 537	1 561 726	87,0	70,0	75,8	232,8	37,4	30,1	32,5
1987/88		650 229	448 212	496 294	1 594 735	97,0	66,9	74,1	238,0	40,8	28,1	31,1
1988/89		636 207	460 692	460 223	1 557 122	95,1	68,9	68,8	232,8	40,9	29,6	29,5
1989/90		640 399	436 973	429 002	1 506 374	96,0	65,5	64,3	225,8	42,5	29,0	28,5
1990/91		443 728	176 190	161 103	781 021	69,5	27,6	25,2	122,3	56,8	22,6	20,6
Indexy	$\frac{1990/91}{1969/70}$	110,8	56,4	33,9	65,7	122,4	62,3	37,3	72,5	x	x	x
	$\frac{1990/91}{1984/85}$	65,8	34,1	30,7	45,6	69,4	36,0	32,4	48,0	x	x	x

¹⁾ hospodářský rok je od 1.7. minulého roku do 30.6. následujícího roku

²⁾ zemědělská půda k 1.1. bez půdy nepatřící zemědělským organizacím

³⁾ v roce 1990/91 spotřeba za státní, družstevní a veřejný sektor

Vývoj spotřeby průmyslových hnojiv v zemědělství v ČR

IX

Hospodářský rok ¹⁾		V t čistých živin				V kg čistých živin na 1 ha zemědělské půdy ²⁾				Podíl na celku v %		
		dusíkatá	fosforečná	draselná	celkem	dusíkatá	fosforečná	draselná	celkem	dusíkatá	fosforečná	draselná
1969/70		271 201	197 442	313 612	782 255	61,2	44,6	70,8	176,6	34,7	25,2	40,1
1974/75		326 187	260 171	399 059	985 417	74,2	59,1	90,7	224,0	33,1	26,4	40,5
1979/80		437 351	332 133	358 198	1 127 682	101,0	76,7	82,8	260,5	38,8	29,5	31,7
1984/85		444 239	329 004	336 589	1 109 832	103,7	76,7	78,6	259,0	40,0	29,6	30,4
1985/86		447 013	367 292	351 523	1 165 828	104,5	85,9	82,2	272,6	38,3	31,5	30,2
1986/87		378 890	295 338	316 646	990 874	88,7	69,2	74,2	232,1	38,2	29,8	32,0
1987/88		423 074	287 290	304 476	1 014 840	99,2	67,4	71,4	238,0	41,7	28,3	30,0
1988/89		420 562	291 181	282 883	994 626	98,8	68,4	66,5	233,7	42,3	29,3	28,4
1989/90		418 144	269 354	237 065	924 563	98,5	63,5	55,9	217,9	45,2	29,1	25,7
1990/91		297 387	104 811	92 105	494 303	73,3	25,8	22,7	121,8	60,2	21,2	18,6
Indexy	$\frac{1990/91}{1969/70}$	109,7	53,1	29,4	63,2	119,8	57,8	32,1	69,0	x	x	x
	$\frac{1990/91}{1984/85}$	66,9	31,9	27,4	44,5	70,7	33,6	28,9	47,0	x	x	x

¹⁾ hospodářský rok je od 1.7. minulého roku do 30.6. následujícího roku

²⁾ zemědělská půda k 1.1. bez půdy nepatřící zemědělským organizacím

³⁾ v roce 1990/91 spotřeba za státní, družstevní a veřejný sektor

Vývoj spotřeby průmyslových hnojiv v zemědělství v SR

Hospodářský rok ¹⁾		V t čistých živin				V kg čistých živin na 1 ha zemědělské půdy ²⁾				Podíl na celku v %		
		dusíkatá	fosforečná	draselná	celkem ³⁾	dusíkatá	fosforečná	draselná	celkem	dusíkatá	fosforečná	draselná
1969/70		129 092	114 908	162 244	406 244	49,3	43,9	61,9	155,1	31,8	28,3	39,9
1974/75		180 369	154 226	228 774	563 369	70,0	59,9	88,8	218,7	32,0	27,4	40,6
1979/80		241 387	172 861	213 896	628 144	96,2	68,9	85,2	250,3	38,4	27,5	34,1
1984/85		229 802	187 360	187 341	604 503	93,8	76,5	76,5	246,8	38,0	31,0	31,0
1985/86		222 996	192 394	198 814	614 204	91,3	78,7	81,4	251,4	36,3	31,3	32,4
1986/87		204 499	174 462	191 891	570 852	83,8	71,5	78,7	234,0	35,8	30,6	33,6
1987/88		227 155	160 922	191 818	579 895	93,2	66,0	78,7	237,9	39,2	27,7	33,1
1988/89		215 645	169 511	177 340	562 496	88,6	69,7	72,9	231,2	38,4	30,1	31,5
1989/90		222 255	167 619	191 937	581 811	91,6	69,0	79,1	239,7	38,2	28,8	33,0
1990/91		146 341	71 379	68 998	286 718	62,8	30,7	29,6	123,1	51,0	24,9	24,1
Indexy	$\frac{1990/91}{1969/70}$	113,4	62,1	42,5	70,6	127,4	69,9	47,8	79,4	x	x	x
	$\frac{1990/91}{1984/85}$	63,7	38,1	36,8	47,4	66,9	40,1	38,7	49,9	x	x	x

¹⁾ hospodářský rok je od 1.7. minulého roku do 30.6. následujícího roku

²⁾ zemědělská půda k 1.1. bez půdy nepatřící zemědělským organizacím

³⁾ v roce 1990/91 spotřeba za státní, družstevní a veřejný sektor

Vývoj spotřeby vápenatých hnojiv v zemědělství

Hospodářský rok ¹⁾		ČSFR		ČR		SR	
		Celkem v t	kg na 1 ha z.p. ²⁾	Celkem v t	kg na 1 ha z.p. ²⁾	Celkem v t	kg na 1 ha z.p. ²⁾
1970/71		1 004 289	142,8	852 475	193,0	151 814	58,1
1975/76		1 645 496	237,3	1 330 040	302,9	315 456	124,0
1980/81		2 362 914	349,3	1 708 728	396,6	654 186	266,5
1985/86		3 618 009	538,5	2 536 764	593,3	1 081 245	442,6
1986/87		3 574 983	532,9	2 452 995	574,6	1 121 988	459,9
1987/88		3 847 233	574,1	2 727 369	639,7	1 119 864	459,4
1988/89		3 655 305	546,5	2 696 737	633,7	958 568	394,0
1989/90		3 580 829	536,8	2 818 592	664,2	762 237	314,0
1990/91		823 066	128,9	704 804	173,7	118 262	50,8
Indexy	$\frac{1990/91}{1970/71}$	82,0	90,3	82,7	90,0	77,9	87,4
	$\frac{1990/91}{1985/86}$	22,7	23,9	27,8	29,3	10,9	11,5

¹⁾ hospodářský rok je od 1.7. minulého roku do 30.6. následujícího roku

²⁾ zemědělská půda k 1.1. bez půdy nepatřící zemědělským organizacím

³⁾ v roce 1990/91 spotřeba za státní, družstevní a veřejný sektor